

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01029

DER SHRAYBER GEYT IN HEYDER

Lamed Shapiro

Permanent preservation of this book was made possible

by Robert L. Stein

in memory of

Marjorie R. Stein

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

לאמעד שאפירא

דער שרייבער גייט אין חדר

לאס אנגעלעם

פארלאג „אליין“

בוך-פאנד

1945

Lamed Shapiro
The writer goes to school

Lamed Shapiro
544 Heliotrope Drive
Los Angeles 4, Calif.

Book Fund
Farlag "Alein"
1945

7	דער שרייבער גייט אין חדר
3 7	וועגן ראמאן
4 1	וועגן עסעי
4 9	פראלעט-לימערצמור
6 5	דילענסי סטרימי
7 1	גלאמישמינס „קרעדאם“
7 4	וועגן שרייבערשע זאכן
8 4	משה נאדיר
9 1	דער שאמן יוסף חיים ברענער
1 0 4	לעגענדע
1 0 8	די אידישע אמעריקע
1 1 1	„דאס ליכט אויף מיין גאס“
1 1 5	פּוּרִים-שפּיל
1 1 8	צווישן שרייבער
1 2 5	דער נארישער מחבר

דער שרייבער גייט אין חדר.

—א—

צום סוף פון יאר 1896 בין איך, נאך כמעט א אינגל, געקומען קיין ווארשע מיט דער בפירושער כוונה איינצו-נעמען די שטאט.

וואס זענען געווען מיינע קוואליפיקאציעס פאר דעם דער-אבערישן צוג? גארנישט. סידן אפשר דער גומער ווילן, וואס האט זיך אויסגעדריקט אין אנהויבן שרייבן — און צערייסן — אינם עלטער פון אכט יאר.

אין מיין קינדהייט און פריער יוגנט בין איך געווען עק-זאלטירט פרום, און מיין אידעאל איז געווען דער צדיק, דער „גומער-איד“. ווי אזוי דאס האט זיך ביי מיר געפארט מיט די פארזוכן צו שרייבן ווייס איך ניט. מיינער א פעמער, זעענדיק מיין פרומקייט, איז געווען גענוג ווייזזיכטיק אויף צו זאגן: „אז דער בחור וועט אויסוואקסן, וועט ער ווערן אן אפיקורס“. צו די בר-מצוה-יארן האב איך אנגעהויבן אַנצו-ווערן מיין גאט, און א פאר יאר בין איך אַרומגעגאַנגען מיט אַ וואַקסנדיקן חורבן אין האַרצן. איך בין געווען אין פאַרצווייפּלונג און דערגאַנגען ביז צום פאַרפאַסן מיינע אייגענע תפילות, אינם נוסח: נא, אַדוני, גיב מיר אַ צייכן! נאָר גאָט איז געבליבן זיצן אויפן באַרג סיני, פאַרהילט אין זיינע וואַלקנס, און איך האָב ניט זוכה געווען צו זען אפילו את אַחוריו. דאָס איז געווען מיין ערשטע שווערע איבער-

לעבונג און, וועדליג מיין עלטער, אפשר די שווערסטע. און דעמלט האָב איך שוין געשריבן שירים און סיפורים אין העברעאיש. שפעטער — אין רוסיש, נאָר די גאַנצע צייט האָב איך אויך געשריבן אין אידיש — אויף אַ נאַטירלעכן אופן, אַן אַ מעאַרעטישן הכשר, ווייל איך האָב פשוט ניט געמראַכט וועגן אידיש ווי וועגן אַ שפראַך. דעם הכשר האָב איך געקראָגן פיל שפעטער, און אויף אַ קרומען וועג, פון — מאַלט אייך — פון פּיסאַרעוון! . . . ער האָט אָפּגע-ווענדט מיין בליק פון „די מאַרגנשמערן וואָס זינגען אין כאָר“ צו דער אַרומיקער וועלט, צו דער רעאַלער אומגעבונג. פונדאָנען איז קלאָר מיין ווייטערער גאַנג צו דער אידישער ליטעראַטור. מסתמא איז אזוי, אַדער ענלעך דערצו, געווען דער וועג פון אַ סך אַנדערע אידישע שרייבער פון מיין דור.

געקומען קיין וואַרשע, האָב איך אין מיין האַמעל אַנגע-געטון אַ ווייטקע — אַ בגד וואָס איז מסתמא אַרויסגע-קומען פונם שידוך צווישן אַ סורדוט און אַ פראַק — און אַ היטל מיט אַ גלאַנציקן דאשעק, ווי עס האָבן געמראָגן די שילער פון די רעאַל-גימנאַזיעס. אין דער דאָזיקער אויס-שמאַטונג, האָב איך אָנגעקלונגען אויף צעגליאַנע נומער איינס, ביי אַ טיר, וואו אויף אַ מעשענעם טאָוול איז געווען אויסגעקריצט: „י. ל. פּרין מקבל בשעה הרביעית אחרי הצהרים“. די טיר האָט געעפנט מאַקע פּרין אליין. פּרצעס אזוי אויך גרויסע אויגן זענען נאָך גרעסער געוואָרן ווען ער האָט דערזען מיין הילוך. איך שמעל מיר פאַר וואָס פאַר אַ אויגן ער וואַלט געמאַכט, ווען ער ווייסט נאָך, אַז דאָס זעט ער פאַר זיך אַ — משינגיס-כאַן.

שרייבער אין חדר

ער האט מיך אריינגענומען אין זיין קאבינעט, און מיר
 האבן געשמועסט וועגן דער אידישער ליטעראטור, וואס
 האט דעמלט אזוי גוט ווי ניט עקזיסטירט. עס איז גע-
 ווען נאך שלום-עליכם'ס „פאלקס-ביבליאטעק“; נאך ספעק-
 טאר'ס „הויזפריינד“; דער ערשטער פּעריאָד פון פּרצ'ס
 „יודישער ביבליאטעק“ און פון זיינע „יום-טוב-בלעטלעך“
 איז געווען פארגאנגענהייט. קיין ביכער זענען ניט דערשי-
 גען; אפילו די איינבוידיקע דריי-קאָפּיקענע ביכלעך פון
 פארלאג מונק האבן זיך מער ניט געוויזן. פון יענעם
 געשפרעך האט זיך אפגעשמעלט ביי מיר אין זכרון בלויז
 מיין פראגע: „סמייטש, עס איז דאך געווען אזא אויפלעבונג
 מיט א פאר יאר צוריק? . . .“ — און זיין אפגעהאקטער
 ענטפער: „צווישן די שרייבער — ניט צווישן די לייענער. . .“

עם זענען געווען בין-השמשותדיקע יארן; פאר מיר —
 יארן כמעט פון פארצווייפלונג איבער דער מעגלעכקייט
 פון א ליטעראטור אין אידיש. מענדעלי האט אין אדעס
 פארוואלטעט מיט דער דארטיקער תלמוד-תורה; שלום-עליכם
 האט געמנחס-מענדלט אין קיעוו, און פון זיי בידן האט
 מען אין ווארשע ניט געוואוסט, אויסער צווישן די פאר
 שרייבער; אין ווארשע גופא האבן געוואוינט פריץ און ספעק-
 טאר, נאר איך בין מסופק צי דער ווארשעווער עולם האט
 זיי געקענט ווי שרייבער. דוד פינסקי האט שטודירט אין
 בערלין — אזוי דערציילט מיר אברהם קאטיק. עפעס א
 יונגערמאן וואס האט „געהאט א פונק אין זיך“, אברהם
 רייזען, האט ערנעץ געדינט דעם קייסער; ער איז געווען
 אין דער מוזיקאנטסקער קאמאנדע און האט, מסתמא, מכוון

געווען דעמלט די „דריי טאקטן“ און—שוין. דאס איז געווען די גאנצע אידישע ליטעראטור. קיין פרעסע איז אידיש איז ניט געווען דערלויבט. די העברעאישע „הצפירה“ איז ווארשע האט גענומען געלט פאר דרוקן ארטיקלען פון געוויסע שרייבער, און דער „המליץ“ איז פעטערבורג האט געבראכט קארעספאנדענצן פון דער פראווינץ וועגן דער אפגעברענגטער באד אדער וועגן מחלוקתן איבער א שוחט אדער א רב.

אין פארענטעזיס — א דעמאל וועגן דעם פריץ פון יענער צייט. מיר, א גרופע יונגעלייט, האבן געהאט געפלאן געוועט ארויסצונעבן א זשורנאל און האבן געוואלט האבן פריץ פאר אונדזער רעדאקטאר. מיר האבן געהאט מיט אים אן אומטעררעדונג, און אז עס איז געקומען זיין רייע צו ריידן, האט ער זיך פאר אונדז אנטשולדיקט: וועגן „אזעלכע ענינים“ איז אים שווער זיך אויסצודריקן אין אידיש, און אזוי מיר, „ליטוואקעס“, פארשמייען ניט קיין פויליש, וועט ער ריידן — רוסיש. —

לאמיר זיך דערמאנען: נישט לאנג פאר דעם האט פריץ געשריבן, ספק אפאלאגעטיש, ספק איראניש, אז אנדערש וואלט זיין ליד געקלונגען ווען ער וואלט פאר גוים גויאיש זינגען. ליבעלייען, למשל, אין אידיש וואלטן ארויסגעקומען:

מיי קרוין, מיי שאץ, מיי שעצל —
עס האט א טעם ווי לאקייץ-פלעצל
און שמעקט נאך צו מיט גענדונשמאלץ. —

שרייבער אין חדר

נאך צוויי יאר ווארשע, בין איך אפגעפארן צוריק אין מיין שמעטל, אין אוקראינע, צוליב פערזענלעכע אנגעלעגנ- הייטן. די שמאט האב איך ניט איינגענומען, און ווארשעווער ציטאדעל איז געבליבן אומבארירט. איך בין געפארן מיט דער כוונה זיך אומצוקערן באלד צוריק — און בין אפגעווען אין מיין היים פינף יאר. פאר דער צייט האב איך געלעבט מייסטנס מיט די אינטערעסן פון דער רוסישער ליטעראטור און דער אנקומענדיקער ערשמער רעוואלוציע. נאך ביי זיך האב איך געשריבן אידיש. אז איך בין געקומען צוריק אין 1903, איז ווארשע געווען ניט-צו-דערקענען. די גאנצע אידישע וועלט איז געווען ניט-צו-דערקענען. אויף די געמארקן צווישן צוויי יארהונדערטן זענען געבוירן געווארן און אויסגעוואקסן די צוויי גרויסע אידישע פאליטישע באוועגונגען, דער מאַ- דערנער ציוניזם און דער בונדיזם. אין פעטערבורג האט עקספלאדירט די ערשמע מעגלעכע צייטונג אין אידיש, דער „פריינד“. די וואס געדענקען יענע צייט און וואס ווייסן די ראַלע פונם „פריינד“ אין אונזער פאליטישן און קולטורעלן לעבן וועלן פארשטיין פארוואס איך האב געברויכט דעם אויסדרוק „עקספלאדירט“. אין ווארשע גופא איז געגאנגען די וועכנטלעכע „פאלקסצייטונג“, פריער אונטער דר. יוסף לוריע, דערנאך אונטער ספעקטאָר'ן. פריץ איז געווארן אפשר דער גלענצנדיקסטער רעדנער אין אידיש וואס איך האב ווען געהערט, אַ שלאַגנדיקער פאָנטאן פון בליציקע געדאַנ- קען און פארביקע רייד; שלום-עליכם—דער פאפולערסטער, געליענטסטער שרייבער אפילו אין ווילן. ביאליק, בערדי- טשעווסקי און יהודה שטיינבערג האָבן געשריבן אי העב- רעאיש אי אידיש, און אפילו שמעון פרוג האָט זיך דערמאָנט

אן זיינע האאות נעורים און האט זיך, מיט אומזיכערע
טריט, דערנענטערט צו דער שפראך „פון ווילנער מארק
און דינאבורגער יאטקעס“. מ'האט אָנגעהויבן הערן פון
אַמעריקע: מאַרים ראָזענפעלד — קאַברין — ליבין — יעקב
גאַרדין — אברהם ליעסין. פון דאַרמין טאַקע האַט מען
אונדז מוזיק געווען אויך מיט איבערגעזעצטע שונד-ראַמאַנען
און „באָרבעטונגען“ פון פּרעמדע ליטעראַטורן. די גוטע
לייט האָבן אפילו שעקספירן איבערגעניצעוועט אזוי אז ער
איז אַרויסגעקומען אַזויגוט-זוי-ניי. און אין וואַרשע אַליין:
פּרישמאַן — דינעזאַן — זעצער — בעל מחשבות — רייזען
— נאַמבערג — אַש — ווייסענבערג — ז. שניאָר — יעקב
שטיינבערג — י. ד. בערקאָוויטש . . . אַהאַ! אויס מיט די
חלומות וועגן אייננעמען וועלטן. וועסט זיין צופרידן, גוטער-
ברודער, צו קאָנען באַשטיין דיין אייגן שמעטל. פון ווייט-
צעוואַרפענע העקן, פון קליינשמעטליקע בלאַטעס, זענען
זיך צונויפגעלאָפן קיין וואַרשע אינגלעך און מיידלעך, וואָס
— פּוננאָנען האָבן זיי זיך גענומען?! וואָס פאַר אַ כוחות
האַבן זיי אַרויסגעשטויסן פון די טיפענישן פון פּאַלק און
זיי געשיקט מיט אַ שליחות: ג י י מ א ו ן ש א פ מ א
ל י ט ע ר א ט ו ר א י ן א י ד י ש ! און דאָס אין אַ צייט
ווען אַז עמיצער האַט זיך אַרומגעטראָגן מיט פּערזענלעכע
אַמביציעס, האַט ער געקאָנט גיין צו רוסיש, צו פּויליש, צו
דייטש. און זיי זענען טאַקע געגאַנגען. נישמער, אַ ה י ן
זענען געלאָפן — מיטן אויסנאַם פון צו דייטש — אונדזערע
ש ו ו אַ כ ס ט ע כוחות — אַ ברכה אויף זייערע קעפּ. אַה,
דאָס ליד פון דער אידישער ליטעראַטור אין אַנהויב פון
איצטיקן יאַרהונדערט איז נאָך ניט געזונגען געוואָרן! . . .

שרייבער אין הדר

דער מענטש וואָס האָט געזען די נייע אידישע ליטעראַ-
טור ווי אַ קליין רימשקעלע, איז איצט געשטאַנען ביי די
ברעגן פון אַ טייך, וואָס אים איז באַשערט געווען צו
צעגיסן זיך איבער אַלע לענדער וואו אידן וואוינען. —

דאָס וואָס איך וויל ווייטער דערציילן ווערט, פאַרשטייט
זיך, ניט געגעבן ווי געבאַטן וואָס זענען חל אויף אַלע
שרייבער. דאָס זענען פשוט אַ פאַר שטריכן פון די בלאַנדזשע-
נישן פון אַ יחידישן שרייבער, פון זיינע ראַנגלענישן מיט
זיין מעדיום און זיין „מעטיעו“. איך וויל דאָ דערמאַנען:
מיר איז אויסגעקומען צו שרייבן אויך פובליציסטיק און
קריטיק, און איך האָב געזינדיקט אפילו מיט עטלעכע לידער,
נאָר פאַר מיין אייגנטלעכן זשאַנר האָב איך אַלעמאַל גע-
האַלטן די סטאַטישע שילדערונג און די דינאַמישע דער-
ציילונג. קיין מוקדם ומוחר דאַרף מען דאָ אויך ניט זוכן —
איך דערצייל דאָ ניט מיין ביאָגראַפיע.

— ב. —

אַ שרייבער גייט אין חדר, און אַ אידישער שרייבער באַ-
געגנט שוועריקייטן שוין ביי די ערשטע טריט — ביי דער
שפראַך. איך האָב אויבן געבראַכט, וויאַזוי פּרץ, אין זיינע
פריע יאָרן, האָט געהאַט שוועריקייטן אין אויסדריקן זיך
„וועגן אַזעלכע ענינים“. אידיש איז נאָך דעמלט געווען
„זשאַרגאָן“. מיר האָבן נאָך דאָן ניט פאַרשטאַנען, אַז אַלע
שפראַכן זענען „זשאַרגאָן“ — אַ געמיש פון אייגענע אויפ-
טוען און פון קלאַנגען און אויסדרוקן גענומען ביי אַנדערע

פעלקער. מיר האָבן נאָך נישט געהאַט, איזווייניגע, קיין
 „גראַמאַטיקע“, דאָס הייסט — קיין שפראַך-טעאָרעטיקער
 האָט נאָך ניט געהאַט צוזאַמענגעשטעלט קיין לערכיכל וועגן
 דעם וויאָזוי צו ריידן און שרייבן אידיש, אויפן סמך פון דעם
 וויאָזוי מ'רעדט און מ'שרייבט אידיש, און קיין קאַנצעלאַריע
 האָט נישט אָנגענומען קיין „דאָקלאַדן“ אין דעם דאָזיקן
 לשון, הגם אידן האָבן אויף דעם געלעבט שוין הונדערטער
 יאָרן און האָבן זיך ניש'קשה'דיק פאַרשטאַנען איינער דעם
 אַנדערן. האָט מען געדאַרפט די שפראַך אויסמענטשלען און
 זי מאַכן לייטנגלייך. אין מיינע שרייבעכצן פון די ערשטע
 צייטן געפין איך, אַשטייגער, אַזא מין אויסדרוק ווי „אַרויס-
 געגאַנגען אויף די גאַס“ — באַשר בכּן אויף רוסיש איז
 פאַראַן אַן ענלעכע פאַרמע פאַרן אַקוואַטיוו, פאַרן „וויני-
 טעלני פּאָדיעזש“ (אגב: אינם פּוילישן אידיש זענען אינ-
 גאַנצן גיטאָ קיין בייגונגען פאַרן ווייבלעכן פּאַרטיקל). דאָס
 האָב איך געשמופּט אונדזער לשון נעבעך אין דער רוסישער
 גראַמאַטיק, וואָס האָט זיך אים געפאַסט ווי דאָס קורצוויי-
 טיקל פאַסט זיך דעם „בעל-באַי“ אין אַ האַמעל. און אין
 דערזעלבער צייט וואָס איך האָב פאַרגוואַלטיקט אונדזער
 עטימאָלאָגיע און אונדזער סינטאַקסיס, דעם גרינגן, נאַטיר-
 לעכן פּלוס פון אונדזער לשון — בין איך ניט געשלאָפּן נעכט
 איבער אונדזער לעקסיק, איבער דעם וואָרט-מאַטעריאַל. די
 סלאַווישע עלעמענטן האָבן זיך ניט געפאַסט — אַזוי האָט
 זיך מיר געדאַכט — צום גערמאַנישן הינטערגרונט פון
 אונדזער שפראַך. העכרעאיש, מיט זיין וואונדערלעכן אינ-
 ווייניקסטן פאַמאַס, האָט געקלונגען ווי עפעס אַ ציטאַמע פון
 ערגעץ. די ברירה איז געווען דייטש — דאָס הייסט, דייטש-

שרייבער אין חדר

מעריש. עס איז טאקע געווען א געפאר פארפלייצט צו ווערן פון פרעמדע ווערטער, און דערפון האט זיך גענומען מיין איבערגעטריבענער פוריום.

עס זענען געווען שוועריקייטן אפילו מיטן אויסלייגן, וואס פון זיי זענען מיר ניט אינגאנצן פטור געווארן נאך ביז היינט. די האנט פון דער דייטשישער ארטאגראפיע איז געליגן שווער אויף אונדז, און זי האט זיך ווירקלעך ניט געפאסט פאר אונדזער ליבן, לעבעדיקן אידיש, וואס פארטראגט ניט קיין קאזארמע און קיין „גענונטראט“. די אנדערע כריחה איז געווען פאנעמיזם, אבער דאס וואס איז געזעצלעך פאר דער ריידשפראך טויג ניט פאר דער שרייבשפראך, וואס זי דארף דינען פאר א צעמענט צווישן די דיאלעקטן פון די פארשיידענע אידישע פראווינצן, און ווען יעדער שרייבער וואלט גענומען שרייבן ווי ער רעדט, וואלט די שפראך זיך צעשאמן אין אלע זייטן ווי א געפלאצט שנירל קרעלן. א באקאנטער אידישער פאעט זאגט מיר, אויף מיינער א קרי-טישער באמערקונג וועגן זיינער א גראמאטיקאלישער פארם, אז עס קלינגט גוט צו זיין „ליטווישן אויער“. אט דא טאקע ליגט די געפאר, ווייל די צענטריפוגאלע כוחות וואס ארבעטן אין יעדער שפראך ווירקן טאקע אויף דער ליניע פון פרא-ווינצן. יחידישע, צילבאוואוסטע שרייבערשע אפנייגונגען, משה-נאדירשע למשל, זענען בלויז קאפריזן פון סטיל און קאנען גאר די שפראך בארייכערן, בשעת פראווינציאלזומען, געברויכט פונם שרייבער פאר זיך, ניט ווי כאראקטעריסטיק פונם לשון פון זיינע פארשווינען — ברעכן די שפראך אויף היץ-פיצלעך. אלעמען איז באקאנט דער עקספערימענט פון

א. מ. וויסענבערג'ן אריינצובריינגען אין אידיש זיין „פוי-
לישקייט“ אפילו אין דעם אויסלייג. ביי ליימן איז פאראן
(1) א שול-סיסטעם, פון אויבן ביז אראפ, פון אוניווערסיטעט
ביז דער אָנפאַנגשול; (2) אַן אָפיציעלע קאַנצעלאַריע מיט
איר שטרענגן נוסח; און (3) אַ פרעסע און ליטעראַטור; און
די אַלע אינסטיטוציעס שטרעבן צו צעמענטירן די פּראָ-
ווינציעלע דיאלעקטן אין אַיין שפּראַך. און אפילו אַזוי
האַט זיך מאַקסימ גאַרקי באַקלאַגט אויף די נאָך-רעוואַלוצ-
ציאָנערע רוסישע שרייבער, אַז זיי „פאַרמיסטיקן“ די שפּראַך.
ביי אונדז אָבער איז ליטעראַטור-און-פּרעסע דער אַיני-
ציקער צענטריפעמאַלער כּוח וואָס האַלט אונדזער לשון
צוזאַמען, ווייניקסטנס פאַרן אויג, אויב נישט פאַרן אויער.

נאָך אַ זאָך האַט מיך באַאומרוואַיקט אין פאַרבינדונג מיט
לשון: דער פאַקט וואָס מענטשן נוצן אייגנטלעך צוויי
שפּראַכן; איינע צום ריידן און שרייבן און אַן אַנדערע צום
טראַכטן. דאָס טראַכטן פון אַ מענטשן איז ווייט פון גוטע
מאַנירן און פון עסטעטיק, און אין „גוטער געזעלשאַפט“
געברויכט מען ניט די טראַכט-שפּראַך. פונדעסטוועגן זענען
ביי אַנדערע פעלקער פאַראן „סלענג“-ווערטערביכער, כדי
די רויכע אויסדרוק-אוצרות זאָלן ניט פאַרלוירן גיין, און
אַזעלכע שרייבער ווי דזשעימס דזשאַים און ה. ד. לאַרענס
ביי די ענגלענדער האָבן אַפילו פּרוּבירט זיי אַריינצופירן אין
דער ליטעראַטור. מאַקסימ גאַרקי דערציילט וועגן טאַל-
סטאַיען, אַז ער פלעגט ריידן ווי אַ מוזשיק — אַנרופן זאַכן
מיט זייערע אייגנטלעכע נעמען, ווי דאָס פאַלק רעדט. פונ-
דעסטוועגן גיט גאַרקי ניט איבער אין דרוק טאַלסטאַיאַס

שרייבער אין חדר

רייד ווי ער האט זיי געהערט, און מאַלסטאָי אַליין שרייבט
ניט ווי ער האט גערעדט. מיט מיר איז דערזעלבער פאל —
רייד וואָס זענען ניט מן הנימוס זענען מיר ניט געשמאַק.
אַבער עפעס אַזוינס איז דאָ פאַרט ניט גלאַט. —

ביסלעכווייז — ביסלעכווייז — ביסלעכווייז האָט זיך מיין
אידיש באַפרייט פון די פענטעס. איך האָב ענדלעך פאַרשטאַ-
נען, אַז אַ שפּראַך איז אַ לעבעדיקער אַרגאַניזם, אַ באַשע-
פעניש וואָס איר לעבן באַשמייט אינם באַשמענדיקן, אומ-
אויפהערלעכן אויסטויש פון שטאַפן: זי נעמט-
אַריין, אַרבעט-איבער און פאַרדייט וואָס עס לאָזט זיך — און
וואַרפט-אַרויס דאָס וואָס פאַר איר איז אַפּפאַל. אויך האָב
איך באַגריפן, אַז עס איז קיין שכל ניט סתם צו זאַמלען ווער-
טער ווי אַ וואַראַנע זאַמלט און טראַגט אין איר נעסט שטיינד-
לעך און שטיקלעך גלאַז, הגם זי קאָן בלאַ יודעים אַריינפאַקן
אויך אַ דימענט, וואַרים — וואָס ווייסט אַ וואַראַנע? . די
שפּראַך הויבט זיך אָן נישט פונם וואַרט, נאָר פונם זאַין,
פונקט ווי מוזיק הויבט זיך אָן נישט פון דער איינצלנער
נאָטע, נאָר פונם אַקאָרד. ערשט ווען איר האָט אַרויסגעזאַגט
אַ גאַנצן געדאַנק, אַ פּראָפּאָזיציע אַדער אַ „סטיימענט“,
הויבט איר אָן ריי דן. ביז דעמלט איז דער געברויך פון
ווערטער בלויז „פידושין מענטשיש“.

איך האָב אויפגעהערט זיך שרעקן פאַר נעמען פון אַנדערע
שפּראַכן נישטנאָר ווערטער וואָס מיר פאַרמאַגן ניט זייער
עקוויוואַלענט, נאָר אַפילו סינטאַקסישע פאַרמען און וועג-
דונגען, אויב נאָר זיי זענען ניט שמרענג אידיאָמאַטיש. אַן

אמת'ער אידואם קלינגט זינלאז ווען איבערזעצט ווערטער-
לעך אין אן אנדער שפראך. אבער אט פארענדיק איך מיינע
א דיסקוסיע מיט די ווערטער: „וואס דאס איז ווי עס דארף
צו זיין.“ אוואדע איז עס גענומען פון ענגליש, אבער דאס
קאן מען גלייך פארשטיין אין יעדער שפראך. אזעלכע זאכן
זענען בלויז אן אלגעמיינ-מענטשלעכע דערגרייכונג אין טאן
און געדאנק, און עס איז ניטא קיין גרונד זיך פון זיי אפצו-
זאגן. איז ווען עס וועקט מיין פאנטאזיע, קלינגט גוט צו
מיין אויער און איז זיס צו מיין נומען, איז עס גוטער אידיש.

וואס איז שייך אידיש און העברעאיש, האבן זיי ביי מיר
אלעמאל געפירט א לינקע ליבע, און דער יצר-הרע האט די
ביידע לשונות באטיילט מיט אזעלכע חנ'דלעך און שמד-
שטיק וואס קיין פשוטער בשר-זדם קאן זיי ניט ביישטיין.
די העברעאישע עלעמענטן זענען געווירן און שמעקנדיקע
בויםלען צו מיין אידיש. נאר — וואס זאל איך לייקענען? —
די אידישע שפראך האט מיר אפגעטון א כישוף. זי איז סוף-
כל-סוף מיין שענצטע געליבטע, און איך האף צו שטארבן
ביי אירע פיס. —

ווער עס האט ניט דורכגעמאכט יענע עפאכע, קאן ניט פילן
וואס פאר א פרייד עס איז וואס פאר פופציק יאר צייט איז
אפגעטון געווארן אזוי פיל ארבעט. פונם טייטש-חומש —
דורך מענדעלין און שלום-עליכס'ן — ביז צו משה נאדיר און
יעקב גלאטשטיין איז א שיינער מהלך.

שרייבער אין חדר

„דער סטיל — דאָס איז דער מענטש“.

מענטשן האָבן אַ פאַרליבע צו קאַנדענסירטער חכמה, וואָס קומט אין שאַכטעלעך און פּודעלעך, מיט אַן עטיקעטל אויף זיי, כדי מ'זאָל ניט זיין געצוואונגען צו „דרייען זיך אַ קאַפּ“.

פאַר אַ צייט האָט זיך מיר געדאַכט, אַז די אויביקע מימראַ זאָגט עפעס. מיט דער צייט איז די דאָזיקע גענעראַליזאַציע זיך צעקראַכן אונטער מיינע הענט.

סטיל איז, קודם כל, סטיליזאַציע. מענדעלי סטיליזירט דעם „טייטש-חומש“; שלום-עליכם סטיליזירט דעם פאַלקסמענטשן אונטערן ספעוודאַנים „עמך“; דוד בערגעלסאָן סטיליזירט די ביידע שרייבער; רודיאַרד קיפּלינג סטיליזירט אין ענג-ליש די ביבל, ווי זי איז צו אים געקומען דורך דער „קעניג-דזשיימס“-איבערזעצונג. פון אידישער פּראָזע שלאָגט אָפּ דער הויך פון העברעאיש, און ביי די מאַדערנע העברעאישע שרייבער שפירט זיך דער אַמעס פון אידיש. איך געפין, אַז אין מיין אייגענער פּראָזע בין איך ניטאיינמאַל אַריינגעפאַלן אין סקאַנדירטן ריטם — און אפילו אין גראַם, בעת אין די עטלעכע לידער וואָס איך האָב געשריבן האָב איך פאַרזוכט צו ריידן כדבר איש אל רעהו. יעקב גלאַטשטיין שרייבט פּאַעזיע ווי פּראָזע און פּראָזע ווי פּאַעזיע. אַזעלכע מענטשן ווי אַנאַטאָל פּראַנס און אַנמאַן טשעכאַוו האָבן געשריבן גלאַטיק און פּליסיק, אָבער די געפייניקטע פּראָזע פון דאָס-

טאָיעווסקי'ן האָט, נישקשה, אויך דערגרייכט איר ציל. —
וואָס, גענוי, מיינט עס „דער סטיל איז דער מענטש“? —

אפשר קאָן מען זאָגן, אז דער סטיל איז דער מעמפּעראַ-
מענטש פונם מענטשן, אה? און פון אונטער אָן איינגעהאַל-
מענעם סטיל שמעקט נאָך דיימלעכער אַרויס דער מעמפּעראַ-
מענטש, ווייל אָן איינגעהאַלטענער סטיל איז אַ באַהערשטער
מעמפּעראַמענטש.

קלערער און באַראַקטעריסטישער איז פאַרן שרייבער „מאַ-
ניר“ — דער אופן וויאָזוי ער באַהאַנדלט זיין מעמע, ווי ער
סדר'ט זיין מאַטעריאַל און וויאָזוי ער טעאָטראַליזירט זיינע
פאַרשוינען: איינפאַך, דערציילעריש, ווי משעכאַוו און מאַ-
פאַסאַן, אָדער אינדירעקט, אייגנאַרטיק און ביזאַר, ווי קנוט
האַמסון און דוד בערגעלסאַן. אַסך שרייבער — גרויסע שריי-
בער — זענען ניט אייגנאַרטיק: זיי שרייבן — ווי מ'שרייבט,
ווי מ'האַט געשריבן פאַר זיי. טאַלסטאַי איז ניט אייגנ-
אַרטיק. משעכאַוו האָט, קענטיק, אפילו געזוכט אויסצומיידן
אייגנאַרטיקייט. מאַפאַסאַן איז ניט אייגנאַרטיק. שלום אַש
איז ניט אייגנאַרטיק. דאַסמאַיעווסקי, ווידער — איז אייגנ-
אַרטיק. דוד בערגעלסאַן איז אייגנאַרטיק. האַמסון איז אייגנ-
אַרטיק. געווען מיט אַ יאָר הונדערט צוריק אָן ענגלישער
שרייבער, דזשאַרדזש באַראַוו, וועלכער האָט געשריבן וועגן
די ציגיינער אין ענגלאַנד — יענער איז זייער אייגנאַר-
טיק. דאַס זענען מענטשן וואָס זאָגן וואָס זיי האָבן צו זאָגן
בלויז אַזוי ווי עס אנטפּלעקט זיך צו זיי. אַ סך מענטשן קאַנען
שרייבן אויף דערזעלבער טעמע, און אַרויסקומען זאַל עס

שרייבער אין חדר

ביי יעדן באזונדער אנדערש. דער קלאמישער ביישפיל איז ליבע.

און סוף-כל-סוף, אז איך דערמאן זיך אן, אשטייגער, אלפאנס דאדע'ס „בריוו פון מיין מיל“, איז מיר לגמרי שווער אפצו-טיילן מאניר פון סמיל און סמיל פון מאניר.

ד.

א קינסמלער גייט אין הדר זיין גאנץ לעבן.

ביי א יונגען שרייבער צעלויפן זיך די אויגן ווי ביי א זויג-קינד. אלץ איז פאר אים א מעמע. אין מיינע גאר יונגע יארן האב איך געדענקט, אז ווען מיר וואלט זיך איינגעגעבן צו באשרייבן א מאג פון מיין לעבן מיט אלע זיינע אויסערלעכע און אינערלעכע פאסירונגען, מיט אלע געדאנקען און גע-פילן וואס לויפן דורך אין מיר אין פארלויף פון דעם איינעם מאג, וואלט עס געווען א וויכטיקע ארבעט. אין פיל שפעטערע יארן האט דזשעיס דזשאים געפרואווט מן טאקע גענוי דאס אין זיין „אוליסעס“. מיט דער צייט האב איך איינגעזען, אז אן ארבעט וואלט עס אפשר געווען, אבער קיין ווערק ניט. אין דער אביעקטיווער ווירקלעכקייט, אין דער „נאטור“, זענען קיין קונסטווערק נישטא; פאראן בלויז א לויף פון נישטגעשטאלטעטע פאסירונגען, בעת א ווערק איז א רע-זולטאט פון א מענטשנס אויסוואל, דיקטירט פון א בא-שטימטן ציל.

אַ קינסמלער גייט אין חדר זיין גאַנץ לעבן, און איך האָב געלערנט פון מינע קאַלעגן, אידישע און ניט-אידישע, וויאָזוי נישט צו שרייבן — ווייל וויאָזוי יאָ צו שרייבן קאָן מען זיך פון יענעם נישט אויסלערנען. איך האָב געלערנט פון פרעמדע פעלערן און פון מינע אייגענע דורכפאלן וואָס אויסצומיידן. וואָס אָבער יאָ צו טון האָב איך אפילו פון מינע אייגענע דערפאלגן נישט געקאָנט לערנען, ווייל יעדע טעמע האָט אירע אייגענע רעכט און יעדער אינהאַלט דיק-טירט זיין אייגענע פאַרם און מאַניר. יעדע ניי-אונטערגע-נומענע זאך איז אַן „עדווענטשור“ אין אומבאַקאַנטע וואָ-סערן. יעדע נייע טעמע פאַרלאַנגט אַ נייע באהאַנדלונג. געוויס, מיר באַנוצן זיך מער-ווייניקער מיט קאַמפּאַסן — מיט ליטעראַרישע און קינסטלערישע טעאָריעס. אָבער דער קאַמפּאַס, פונקט ווי אויף אַ שייף, קאָן אַנווייזן בלויז די אַלגע-מיינע ריכטונג. טראַט באַ טראַט אָבער וואַקלט ער זיך צווישן אַלע זיינע „פונקטן“: מזרח; מזרח-דרום; דרום-מזרח; דרום, עמץ. — און דער מענטש אויפן בריקל דאַרף האַלטן אַן אויג אַז ער זאָל נישט אַריינפאַרן אין די „דאַלדרומס“, אין די טויטע, ווינטלאַזע וואַסערן. מ'זאָגט אמאָל: פון צוויי-דריי שורות קאָן מען דערקענען יענעם-און-יענעם שרייבער, און מ'האַלט דאָס פאַר אַ מעלה. ביי מיר איז עס קיין מעלה נישט, ווייל דאָס באַווייזט בלויז, אַז מאַניר האָט זיך דאָ פאַרוואַנד-עלט אין מאַנעריזם און אַז דער שרייבער מאַכט-נאָך זיך אַליין, באַשר עפעס אַזוינס האָט זיך אים איינמאָל איינגע-געבן און אים דאכט זיך אַז ער האָט אַנטדעקט אַ גאַלד-מינע — צום עקספּלאַטירן נאַכאַנאַנד. קונסט איז שעפּעריש דער-מיט וואָס זי איז כּטבע אינמיטן, פּערזענלעך און איינמאָליק.

שרייבער אין חדר

ווען א קונסטווערק ווערט צעגלידערט מיטן שכל און זיין „מעטאד“ דערלערנט און נאכגעקאפירט—אלצאיינס צי פון אנדערע צי פונם קינסטלער אליין—הויבט זיך אן מלאכה. א שריט ווייטער, און עס קומט אריין די טעכניק—און מיר האבן אן אינדוסטריע: רעפראדוקציעס פון בילדער, קאפיעס פון ביכער, א.ד.ג. די פראדוקטן פון דער אינדוסטריע קאנען זיך זיין געזעלשאפטלעך ניצלעך צוליב זייער צוגענגלעכקייט פאר גרעסערע צאלן מענטשן; זיי קאנען אפילו זיין נעט און עסטעטיש—נאר דער פערזענלעכער באריר און דער ערשטער אימפולס זענען פארלוירן געגאנגען. די קונסט ווערט אזויארום א מוסטער-צייכענער פאר דער אינדוסטריע.—

—ה.

איך האב געלערנט פון אנדערע קונסטן. מיינע טראכטונגען וועגן די דאזיקע ענינים האבן מיך געפירט צו אינטערעסאנטע פארגלייכונגען. וואס מיר שעצן אין דער קונסט איבערהויפט איז וואס זי בארייכערט אונדזער לעבן מיט כמו-אדער כמעט-איבערלעבונגען. אבער די גראפישע און פלאסטישע קונסטן און די מוזיק דערגרייכן זייער ציל דורך אונזווערסאלע, אלמענטשלעכע און פשוט פיזיאלאגישע מיטלען. און הגם מאלעריי, למשל, גיט אונדז בלויז א רעפרעזענטאציע פון א געגנשאטאנד און גיט דעם געגנשאטאנד גופא, און א מוזיקאלישע קאמפאזיציע—בלויז אן אפשפיגלונג פון א געוויסן נעמיט-צושטאנד, אפעלירן זיי אבער דירעקט דורך אונדזערע חושים צו אונדזערע עמאציעס און אונדזער פאנ-

טאזיע און ערשט פון דאָרט צום אינטעלעקט. אַנדערש איז
עס מיט ליטעראַטור און איר מעדיום, דאָס וואָרט. דער
גאַנצער ענין שפּראַך ביי מענטשן איז אַ קאָנווענציאָנעלער.
אַלץ וואָס אין איר איז פאַרבליבן פון אַנימאַלישער ספּאַנטאַ-
נישקייט איז דער אויסגעשריי, דער זיפּן, דער קרעכץ, די
באַזונדערע אינטאַנירונג פון פּראַגע און באַהויפטונג, עמצי.
און אפילו די-אַ האָט ער, אין שרייבן, זיך אויסגע-
לערנט איבערצוגעבן דורך צייכנס וואָס אין זיך גופא מיינען
זיי גאַר נישט, ווי געשריבענע נאָמן. דאָס וואָרט, זייענ-
דיק בלויז אַ קאָנווענציע, אן אַפּגעמאַכטע זאָך אַז די-און-די
קלאַנגען מיינען דעם-און-דעם געגנשטאַנד, קאָן ווייטער פון
אויסער ניט גיין סידן דורכן אינטעלעקט, פון וואַנען עס
ווערט ערשט טראַנספּערירט צו די עמאַציעס און דער פאַר-
שטעלונגסקראַפט. דער וועג איז אַ פאַרקערטער, און דאָס
וואָרט איז בלויז אַ שאַטן פון דער רעאַליטעט. דאָס געשריי-
בענע וואָרט, ווידער, איז אַ שאַטן פון אַ שאַטן. די ספּערע
פון מעטיקייט פון דער וואָרטקונסט איז, אמת, אַ ברייטערע
און רירט-אָן ביי צו אַ געוויסן גראַד די געביטן פון די אַנדערע
קונסטן, אַבער איר ווירקונג איז אַ שוואַכערע, אַ בלאַסערע.

ביי דער דאָזיקער אַנטדעקונג האָט זיך מיין פנים אביסל
אויסגעצויגן. איך האָב גענומען זוכן מיטלען און וועגן וויאָזוי
צו דערנענטערן די וואָרטקונסט צו אַנדערע קונסטן, דאָס
הייסט, צו זייער קראַפט פון באַווירקונג. מיין אַנאַליז פונם
באַראַקטער פון די קונסטן האָט מיך געבראַכט אַט צו וואָס:

אַ מאַלעריי איז אַ פּראַעקציע אין רוים; דער צושויער קאָן

שרייבער אין הדר

אַרומכאַפּן דעם גאַנצן שטח פון אַ בילד אין איין אויגנבליק — דער עלעמענט פון צייט קומט אַהער ניט אַריין. מוזיק, ווידער, איז פּראַעקציע אין צייט אַליין, און די קאמפּאָזיציע פון רוים שפּילט דאָ קיין ראלע ניט. סטאַטישע וואָרט-שילדערונג איז דעריבער נענטער צו מאַלעריי און קאָן עפעס נאָשן פון אירע מעטאָדן: צייכענונג; ליכט- און קאָליר-פּלעקן; דעטאַלן געגעבן מאָזאיק-מעסיק; דער עלעמענט פון צייט רעדוצירט צון אַ מינימום, וואָס דערצו קאָן אפּשר מיטהעלפּן דער געברויך פונם „איצט“ באַס ווערב; דער אבסטראַקטער זאַץ איז נישט גענוג — עס דאַרף ווי ווייט מעגלעך געגעבן ווערן אַ בילד, אַן אימאזש; און — קאמפּאָזיציע. צו דער דינאמישער דערציילונג קאָן די מוזיק ביישמייערן דאווקע צייט-עלעמענטן: מעמפּאָ; מוזיקאַלישקייט פון דער שפּראַך לויטן כאַראַקטער פון אינהאַלט — וואו זי דאַרף קלינגען וואויל און פליסיק, „כמי השילוח ההולכים לאט“, און וואו עס דאַרף זיך הערן די סטאַקאַטאָ, דער דריבנער, צעשאַ-טענער ריטם פון אַ מיליטערישער פּויק; האַרמאָניע, און פּאַסיקער געברויך אפילו פון דיסאָנאַנס. און ווידער טאַקע — קאמפּאָזיציע און גאַנצקייט פון פּאַרם.

טראַכטנדיק וועגן קאמפּאָזיציע, איז מיר געקומען אויפן געדאַנק אַ קאמפּאָזיציע, ניט ווי ער זעט-אויס פון דרויסן, נאָר פון אינעווייניק און אין יענעם מאַמענט ווען דער פּריסטער פירט אַ גאַמעסדינסט, דער אַרגעל שפּילט און דער עולם מתפּללים האַט זיך אַרונטערגעלאָזן אויף די קני. די אידישע דוגמא וואָלט געווען: דער בית המקדש יום-כיפור צו נעילה, ווען דער כהן גדול קומט-אַרויס פון קדשי-קדשים אין דער

עזרה, וכל העם כורעים ומשתחוים. אן ארכימעקט, האב איך מיר געזאגט, וואס האט ניט געהאט אין אויג פארויס דעם בנין בעת ער דערפילט זיין העכסטע פונקציע, האט פאר-פעלט זיין ציל. נאר אט די פארשטעלונג איז אויך בלויז א סטאטישע, א בילדמעסיקע. די ווארטקונסט אבער, זייענדיק אין איר נאטור דינאמיש און, הייסט עס, צייטלעך, דארף נאכפאלגן מער אין די דרכים פון דער מוזיק: די צייט גייט ניט אויף צוריק, און א מעשה דארף זיך אנהויבן, לויפן איר גאנג און קומען צו איר סוף. לויפן פונם בן-מלך צו דער בת-מלכה און צוריק און איבעררייסן יעדעס מאל די שטימונג פונם לייענער איז אן אומבאהאלפענער מעטאד. איך אליין האב אין „צלם“ אָנגעהויבן פונם נאכדעם און נאך אריינגעפירט אן איבעריקן דערציילער — און בכלל פארשאפט מיר די דאזיקע זאך א סך פארדראם: דער סאמע סימבאל פונם צלם איז א געצוואונגענער, א צוגעטראכטער. אין מיין יוגנט, באשרייבנדיק ערגעץ דעם אַנקום פון פּרילינג, דערצייל איך וועגן דעם וויאזוי טייכן ברעכן-דורך זייער אייזיקע הויט, אָדער עפעס ענלעכס. נו, א מענטשלעך אויג קאן ניט אָנזען פארטאמאל קיין „טייכן“ — עס קאן זען בלויז א טייך. די באשרייבונג איז, הייסט עס, געווען א צוגע-טראכטע, א געאָגראַפישע. — עס פאסירט אַמאָל, אז ווען א שרייבער געפעלט זיינס עפעס א ווארט אָדער א חנ'דל, קאן ער זיך ניט איינהאלטן פון איבער'חזרן עס אויפן זעלבן זייטל אָדער אויפן צווייטן. מ'קאן יא אַמאָל געברויכן ווידער-האלונג כדי עפעס וואס צו אַקצענטירן, און דעמלט האט עס א באשטימטן ריטמישן ווערט. איך רעד אָבער פון די פאלן ווען א שרייבער חזר'ט זיך איבער פון מורא, אז דער

שרייבער אין הדר

לייענער וועט פארזען זיינע אַ חכמה — דאָס איז בפירוש אַ שוואַכקייט. עס איז גאַרניט נויטיק אַז דער לייענער זאל אויפנעמען יעדע דעטאַל מיט זיין באַוואוסטזיין; אויב דער שטריך איז אַ געלונגענער, וועט ער צו אים אַריינקומען אין אַוונטער באַוואוסטזיין און וועט זיין מיסיע דערפילן. און עס איז גאַר ניט נויטיק צו בריינגען אַלץ וואָר עס גייט דורך אין אייער קאַפּ. עס איז גענוג צו-געבן אַ דיסטילאַט.

אַבער די אַלע זאַכן זענען פרטים. דער תּוֹך פון קאַמפּאָזיציע איז גאַנצקייט פונם ווערק, אַזוי אַז, איינמאַל געשאַפּן, זאַל עס קאַנען עקזיסטירן אַן זיין באַשעפּער. אויב, הגם ער איז לאַ היה ולא נברא און געלעבט האָט ער אַזש אין „לאַנד עוץ“, איז פאַר אונדז אַלעמען אַ לעבעדיקער מענטש, און פון זיין באַשעפּער ווייסן מיר גאַר ניט. האַמ-לעט לעבט בפירוש אומאַפהענגיק פון שעקספירן; ער פאַר-מאַגט אפילו דעם כח פון רעפּראָדוקציע און האָט באַפרוכט-פערט אַ גרויסע צאַל קינסטלער און פּאָעטן. מיט דרייסיק יאָר צוריק האָב איך געזען אין שטאַטראַט פון באַזעל אַ בילד פון אַרנאָלד בעקלין: „פאַרטרעט פון אַן אומבאַקאַנטן“ — און ביז היינטיקן טאַג וואָלט איך געמעגט שווערן אַז איך האָב יענעם מענטשן אַליין ערגעץ געזען אָדער געקענט, און בעקלין קומט דאָ גאַר ניט אַריין. די קונסט פאַרמערט די צאַל פון עקזיסטענצן אין אונדזער זועלמ.

וואָס זענען זיי, אַמדי עקזיסטענצן, און פּונואַנען נעמען

זיי זיך? מסתמא פון אונדזער אונטערבאוואוסטזיין, וואָס איז אַ באַאַמישע אָנוואַמלונג פון האַלב פאָרגעסענע, און אפשר אויך פון גע'ירשנ'טע, אימפרעסיעס. מענטשן זוכן שמענדיק אריינצובריינגען אַ סדר אינם תוהו ובוהו וואָס רופט זיך די דרויסנדיקע, אַביעקטיווע וועלט דורך אינטעג-רירן דערשיינונגען אַרום אַ וועלכן-עס-איז פונקט וואָס זיי האָבן ביי זיך אָפגעמאַכט צו האַלטן פאַר צענטראַל. נאָכדעם נעמען זיי אַן דעם פון-זיי-געשאַפענעם סדר פאַר אַ זאך וואָס עקזיסטירט דרויסן פון זיי. זיי שאַפן זיך נאַטור-געזעצן, וויסנ-שאַפמלעכע דיסציפלינען, פילאָזאָפישע סיסטעמען, און זיי פילן, אַז זיי פארשטייען די וועלט „ווי זי איז“. עפעס ענלעכע דערצו פאַסירט מיט'ן קינסטלער. ער לאָזט זיך אַרונ-טער אין זיין „קעלער“, וואָס איז פאַרוואַלגערט מיט זכרונות פון אלערליי אימפרעסיעס, געפילן, געדאַנקען, באַראַקטער-שמריכן — און פישט אַרויס פון צווישן זיי די יעניקע וואָס לאָזן זיך אינטעגרירן אין אַ געשמאַלט, אונטער דער לייטונג פון אַן אומקלאַרן דראַנג און פלאַן. כמעט גענוי דאַסעלבע קומט פאַר מיט אַ מענטשן אין אַ חלום. זיי ביידע, דער קינסט-לער ווי דער חלומ'ער, הויבן נישט אָן צו וויסן מיט אַ רגע פריער וואָס זייערע אָן אויסגע'חלומ'טע געשמאַלט וועט טון אַדער זאָגן מיט אַ רגע שפעטער. זיי שמוינען דעריבער אי-בער דער קאַנקרעטקייט פון זאַכן און פאַסירונגען וואָס זען אויס ווי זיי וואַלטן זיך אָפגעשפילט אין עפעס אָן אַביעקט-ווער וועלט, דרויסן פון זיי. — פאַראַן פונדעסטוועגן אַ פונ-דאַמענטאַלער חילוק צווישן די צוויי. דער קינסטלער האַט אין אויג אַ געוויסע אַלגעמיינע ריכטונג וואוהין ער וויל גיין, באַמיש ער לאָזט זיך לייכט אַראַפּפירן פון איר אין דעטאַלן,

שרייבער אין הדר

בשעת דער חלומער האָט נישט קיין שום פארלאנג אָדער
 כוונה וועגן דעם וואָס עס זאָל זיך אים חלומ'ען; און:
 דער חלומ'ער גלויבט באמונה שלימה אין זיינע געשמאַלטן
 בלוז אין פארלויף פון זיין חלום, דערנאָך ווארפט
 ער זיי אָפּ ווי פאַנטאַזיעס, בשעת דער קינסטלער הויבט
 ערשט רעכט אָן אין זיי צו גלויבן נאָכדעם ווי ער זעט זיי
 אויף זיין פאַפיר — אָדער אויף זיין לייווענט — אָדער אין
 זיין ליים. דערמאָנט זיך אַקאַרשט מיט וואָס פאַר אַ ליבשאַפט
 דאָ ווינטשי רעדט וועגן די הענט פון זיין מאָנאַ ליזאַ —
 נישט פון דער לעבעדיקער, נאָר פון דער געמאַלענער. —

אַלואַ, גאַנצקייט. אַז קיין איבעריקס דאַרף ניט אַרויסגע-
 בראַכט ווערן איז זעלבסטפאַרשמענדלעך. אַנדערש איז עס
 מיט ניט-דערזאָגן. דער לייענער איז ניט קיין זויג-
 קינד און עס מוז איבערגעלאָזן ווערן עפּעס צו זיין פאַנ-
 טאַזיע. דער שרייבער איז מחויב ניט אַזוי אַנצוזעטיקן דעם
 לייענער, ווי אים הונגעריק צו מאַכן, כדי דערמיט אַרייַ-
 צוציען אים אינם פּראָצעס פון יצירה. פּונדאָנען זשע זאָל
 די גאַנצקייט קומען? אין אַ קורצער דערציילונג קאָן זי
 קומען פון אינעווייניק: דער געשלאָסענער עפּיזאָד אָדער
 דער הויפט-פאַרשוין וועלן זי געבן. וואָס טוט מען אָבער
 מיט לענגערע ווערק און ברייטערע בילדער? שלום אַשין
 האָט זיך איינגעגעבן צו האַלטן זיין „תהילים-איד“ גאַנץ
 ווייל ער האָט זיך פּעסט געהאַלטן ביי איין מענטשן, צייכ-
 נענדיק די אנדערע בלוז ווי הינטערגרונט. אין זיינע אַנ-
 דערע ראַמאַנען איז אַזאַ גאַנצקייט ניטאָ. אויך עמיל זאָלאַ,
 אין זיין „אבאט מיוּרע“, האָט עס דערגרייכט, צוליב דעם-

זעלבן טעם: ער האט זיך קאנצענטרירט אויף אן איינציקן פארשוין. פאר בילדער מיט מערערע מענטשן און פאסי-
רונגען זענען אפשר נויטיק דרויסנדיקע מיטלען. אין מיין ראמאן וואס זיין ערשמער טייל איז געווען געדרוקט אין „סטודיא“ פארוואך איז צו גיין נאך א „מוסער“ — דאס רוסישע ווארט „אואאר“ אדער דאס ענגלישע „פעטערן“ געבן-איבער מיין מיין בעסער. דער פלאן איז דא צו געבן יעדן טייל ווי א געשלאסענע זאך און יעדעס קאפיטל ווי א געשלאסענע דערציילונג, וואס זאלן זיך אומקערן ביים סוף צו זייער אנהויב, ווי א מין ארמכאנד פון רינגען. איך כאפ זיך, אז איך האב דאס שוין געטון אינסטינקטיוו, נאך איידער איך האב געטראכט דערפון, אין מיין „אידישער מלוכה“. מסתמא זענען אויך אנדערע שרייבער געגאנגען אין דיועלבע וועגן. —

1. —

ביי א יונגן שרייבער צעלויפן זיך די אויגן, אבער דער גאנג פונם לעבן ארום אים ווי אויך פון זיין אייגענעם לעבן צאמען אים און צווינגען אים צו גיין אין באשטימטע דרכים.

נאך האמלעד און זשימאמירער פאגראמען האב איך אנגע-
שריבן א ליד וועגן דעם זעלבשוין, וועלכער איז דעמאלט צום ערשטן מאל געקומען אין דער אידישער וועלט. דאס ליד איז געשריבן געווארן אונטערן דירעקטן איינדרוק פון דעם וואס ש. צ. זעצער האט מיר דערציילט וועגן דעם פאגראם אין זשימאמיר. אין יענעם פאגראם האט פארלוירן זיין

שרייבער אין חדר

לעבן, אין די רייען פון אידישן זעלבשוץ,
דער רוסישער סטודענט בלינגאוו, און אין שולן פון
אידישע קהילות האָט מען, אפשר צום ערשטן מאל אין
אונדזער געשיכטע, געהאלטן אל-מלא-רחמים נאָך אַ „גוי“
— נישט קיין געצוואונגענע, ווי נאָך דעם פארהאסטן „ירום
הודו“, נאָר מיט הייסער ליבשאפט און ביטערן פרויער. אין
דעמזעלבן פאָגראַם האָט ש. צ. זעצער געקראַגן אַ קלאַפּ
אין קאַפּ, וואָס מיט זיינע פאַלגן טראַגט ער זיך אַרום בײַ
אויף היינטיקן טאַג און וועלכער האָט געמאַכט פון אים אַ
סאַרט מעדיצינישן וואונדער פון דער גבורה וואָס שמעקט
אינם מענטשלעכן אַרגאניזם. — און מיט דעמדאָזיקן ליד
בײַן איך אַריינגעטראַטן אינם פאַס פון מיין שרייבערשער
טעטיקייט וואָס טראַגט אויף זיך דעם שמעמפל „פאָגראַם-
דערציילונגען“. עס איז געווען אַ ביטערע צייט פאַר אידן
— פאַר אַ נאַווינע — און די דערמאָנטע זאַכן זענען פּסיכאָ-
לאַגיש געווען דער נאַטירלעכער אויסגעשריי פון יענער
צייט. דאָס פאַלק האָט, ווי אַנדערע פעלקער, געזונגען
אַדער געשריגן פאַרשיידן, לויט די נויטן און דרינגלעכקייטן
פון דער צייט. איינמאַל האָט עס אפילו אויסגעשמידט אַ
נאַט וואָס האָט זיך געשוואוירן בײַ באַרד-און-פּאות, אַז ער
איז אַ נוקם ונוטר — הערט אַ השגה — „על שלשים ועל
רבעים!“ . . . נאָר פאַר זיך — פאַר מענטשן, הייסט עס —
האַט עס אויסגעהאַמערט דאָס געבאַט: „לא תיקום ולא
תיטור“. און דאָסוועלביקע פאַלק, דאָס סאַמע נעמלעכע פאַלק
האַט איצט גערעדט און געשריבן וועגן נקמה און נקמה-
געפילן! חיים נחמן ביאַליק, אַ צעריסענער מיט זיך אַליין,
האַט געליאַרמט:

נקמה בזאת — נקמת דם ילד קמן —
עוד לא ברא השמן! . . .

דער אמת'ער קוואל פון יענע מיינע זאכן איז געווען עקשנות
און סמאאיציזם, און זייער טיפערע אפזיכט — צו שטארקען
די הערצער. אבער נאָכן אנשרייבן דעם „צלם" האָב איך
זיך געזאָגט: גענוג! אויס פאָגראַמען! איך קאָן ניט
ווייטער לעבן מיטן פאָגראַם אין האַרצן. —

געווען אויך אַ ברייטערער מאַטיוו.

פאָגראַמען, רעוואָלוציעס, מלחמות — קומען און גייען. און
זיי פאָרנעמען בערך קורצע צייט-אָפּשניטן. דער לאַנגער
גאַנג פונם לעבן אין דער מענטשלעכער וועלט איז אַ געלאַ-
סענער, אַ גלייכאַטעמדיקער, אַ „געוויינלעכער", און עס
ליינט זיך אויפן שכל, אַז ער זאל דאָס זיין דער הויפט-
שטאַף פאַר און די הויפט-עובדא פון ליטעראַטור. נו,
דאָס לעבן ווי-עס-איז איז אַ טעגלעכער טור פון קיך צום
אַפטרעט און צוריק, מיט באַפּוצונגען, מיט שאר ירקות.
איז צוליב דעם האָט זיך אונדז געלוינט זיך מטריח זיין —
אזש פון אונטערן כּסא הכבוד — אהערצו-אַ, אויף סעקאַנד
עוועניו, נויאַרק, יו. עס. עי? . . . סיידן צוליב די „שאר
ירקות". אונדזער דראַנג צו באַשענערן דאָס לעבן, צו מאַכן
עס באַדייטנדיק, איז אונדזער סוביעקטיווער ביי-
טראַג צו אַן אַביעקטיווער וועלט. פאַר דער קונסט — ווי
פאַר דער וויסנשאַפט צוליב אַנדערע טעמים — איז אין דער
ווירקלעכקייט גופא נישטאַ קיין „שיין" און קיין „מיאוס";

שרייבער אין חדר

זי איז בלויז מאַטעריאַל פאַר קאַנסטרוקציעס. דער קינסטלער
קאַן דעריבער זען „שיין“ אפילו ליידן, אפילו אומגליקן, און
אפילו וואָס ער די קייטן. געוויס איז דער בעל-כרחך
אין לעבן, די געוואַלט וואָס ווערט אויסגעאיבט איבער
אונדז פון אומפאַרשמענדלעכע כוחות, און אומווערדיקייט.
אַבער די פאַרמולירונג פון אַמדער סיטואַציע אין די ווער-
טער: „בעל כרחך אתה חי“ — איז שוין שיינע ליטעראַטור.
און אז דער רבנו-של-עולם בייזערט זיך: „מעשי ידי טובעים
בים, ואתם אומרים שירה?!“ — איז אויך דאָס שיינע
ליטעראַטור.

איינער פון אונדזערע פאַעטן, איציק מאַנגער, האָט דערצו
געגעבן און אויסדרוק וואָס האָט דעם טעם-און-ריח פון בי-
טערע מאַנדלען. אין וואַרשע האָט מען געמאַכט א קינאַ-
בילד מיט מאַלי פיקאַן אויפן פאַלקסמאַטיוו: „אידל מיטן
פידל“. דאָס באַקאַנטע לידל גייט אזוי:

אידל מיטן פידל,
שמערל מיטן באַס,
זינג זשע מיר א לידל
אויפן מיטן גאַס.

נו, די לעצטע צוויי שורות: „זינגט זשע מיר א לידל אויפן
מיטן גאַס“ זענען אומזיך, גראַם-שמראַם. האָט מען אַבער
איבערגעגעבן מאַנגערן צו שרייבן די „ליריקס“ פאַרן בילד.
האַט ער געמאַכט דערפון:

אידל מיטן פידל,
שמערל מיטן באס,
זאָסט לעבן איז אַ ליידל,
זאָסט לעבן איז אַ שפּאַסט . . .

זען דאָס לעבן ווי אַ ליידל אָדער ווי אַ שפּאַסט — כי זה כל
האדם. —

ז. —

די וועלט אונדזערע פרעזענטירט, הייסט עס, דעם וואָרט-
קינסמלער מיט צווייערליי מעמעס: די „הויכע“, די גע-
שפּאַנטע, וואָס דער קינסמלער דאַרף זי אַריבערשטייגן און
ניט פאַרלאָזן זיך דערויף אַז די מעמע, די סענסאַציע, זאל
אום אַרויסטראַגן אויף אירע פלייצעס; און די „נידעריקע“,
די געוויינלעכע, וואָס דער קינסמלער דאַרף זי דערהויבן צו
זיך, וואָס דאָס איז אפשר נאָך שווערער.

עס גייט אַרום אַ לעגענדע צווישן די שרייבער און צווישן
געוויסע לייענער, אַז דער שרייבער מוז שרייבן, כאילו
כפּאָו שד. דאָס איז שמייכלדיק פאַר די שרייבער, ווייל עס
טיילט זיי אַרום אין עפעס אַ באַזונדערער ראַסע וואָס
אַפּאַל אַ האָט זיך באַזעצט אין זייערע קעפּ. איך גלויב
נישט אין אַמדער לעגענדע. אַ שרייבער קאָן אויך ניט
שרייבן. פּשוט — ניט שרייבן. איך בין חושד, אַז דער
שרייבערשער שד איז אַפּטמאַל ניט עפעס אַנדערש ווי די
גלומעניש „צו זיין ביים עולם אין אויג“. דערפּון — דער

שרייבער אין חדר

פאלשער קלאנג, ווי פון אן אָנגעשפּאַלטענעם טאָפּ, אין געוויסע ליטעראַרישע ווערק, ספּעציעל די-יעניקע וואָס זענען גענומען אויף „הויכע“ טעמעס, וואו פאַרן שרייבער איז נויטיק אַריבערצושרייען דעם אַזוי אויך שרייענדיקן שטאַף. נישט גרינגער איז עס מיט די „געוויינלעכע“, רעאַליסטישע, טעמעס, וואו איר האָט צו טון מיט געדאַכטע אמתן. איר דערציילט, דאכט זיך, אן אויסגעטראַכטע מעשה, און פונדעסטוועגן — פּרובירט נאָר זאָגן אַ ליגן, וועט איר זיך אַליין כאַפּן ביי דער האַנט. האַלט איר זיך, ווידער, צו האַרט ביי דער/ערד, בלייבט די זאָך ליגן פּלאַך, אומוויכטיק און אומאינטערעסאַנט און האָט אַ מענדעניץ אַריינצופאַלן אין פּילווערטערדיקייט, צעצויגענער פּסיכאָלאָגיוירונג, אַדער נאָר אין פּראַטאַקאַל. הכלל: שטיינער; נעצן; גריבער. — אַזוי האָב איר מיר געטראַכט. אַזוי טראַכט איר טיילווייז נאָך איצטער.

אַבער אנטלויפן פון שוועריקייטן איז קיין שכל ניט. איר האָב מיר אויסגעקליבן די „געוויינלעכקייט“.

נאָר דער אידישער גורל האָט זיך איינגעגראַכן מיט ציין און נעגל אין אידישן קינסטלער. עס איז געקומען די מלחמה פון 1914 מיט די גירושים פון די גרעניצן, דערנאָך צוויי רעוואָלוציעס מיט די שרעקלעכסטע שחיטות אויף אידן אין אונדזער געשיכטע — ביז דעמאָלט. יואל ענטוין האָט מיר געמאַכט אַ פאַרוואָרף: „וואָס שווייגט איר? פאַרוואָס רעאַגירט איר ניט? איר האָב זיך פאַרענטפּערט: „זיי דאַרטן ווערן אויסגעריסן — און איר זאָל אויף זיי מאַכן ליטעראַט-“

רישע קארירערע? . . . " ער האט זיך געבייזערט און גע-
פארסקעט: „וואס זענט איר פאר א מיוחס?!“

א מיוחס נאר! אויב אזוי, טויג עס טאקע ניט. און אין די
נעקסטע פאר יאר האב איך אנגעשריבן „ווייסע חלה“ און
„די אידישע מלוכה“. נאר צו זיך האב איך ווידער געזאגט:
אן-עק-א-סוף! אויס טעמעס מיט א קוויטש. און עמלעכע
יאר האב איך זיך פארנומען מיט אנדערע שרייבעכצן.

און איצט — הימלער.

דאס מאל איז עס צו מיר געקומען אין א גראטעסקער פארמע,
ווי אין א קרומען שפיגל, וואס שיקט מיר צוריק א מאנסטער-
פראוף — מיין אייגענעם. איך האב קיינמאל ניט געקאנט
פארגעסן די מעשה-סדום וואס איז זיך פארלאפן אין טראיא-
נאוו אין 1905. אויך האב איך ניט געקאנט פארגעסן דעם
קעשינעווער אידן וואס איז ניצול געווארן פונם דארטיקן
פאגראם, איז אנטלאפן קיין אמעריקע, און דא האט ער זיך
באטייליקט אין א פאגראם אויף נעגערס אין ספרינגפילד,
אילינא, אין 1908. נאר דער אנטייל פון אידישע באנ-
דימן אין די פאגראמען פון 1919-1920 אין אוקראינע שמעקט
פשוט ווי א דארן אין מיין לייב. איך האב עס געטריבן פון
זיך ווי מ'טרייבט א מאסקימע, נאר ניט לאנג צוריק איז
אריינגעפאלן צו מיר אין די הענט א בריוו פון מיינעם א
שטאטמאן צו זיין זון אין אמעריקע, וואו ער דערציילט
וועגן די אידישע באנדימן פון אונדזער שמעטל — און
וועגן זייער סוף. ער שיקט זיי נאך א ברכה: „די ערד זאל

שרייבער אין חדר

זיי ארויסווארפן! — אונדזער גורל האָט זיך פאַרנומען צו באַרויבן אונדז ניט בלויז פון לעבנסזיכערקייט און מענטש-לעכער ווערדע, נאָר אויך פון דער אילוזיע און דער פּרע-טענזיע צו זיין אן עולה תּמימה.

איך ראַנגל זיך איצט מיט אַט דער טעמע. אייניקע פון די הויפט-פאַרשוינען האָב איך אין מיין יוגנט געקענט פּער-זענלעך. איך באַמי זיך ארויסצוראַטעווען פון דער בלוטי-קער בלאַטע כאַטש אן איינציקע אידישע נשמה. נפש אחת מישראל. און זאָל דער גאָט פון דער קונסט זאָגן וואָס ער וויל.

— ח. —

איז אפשר פאַרט פאַרזאָן אַ שרייבערשער שד? . . . —

וועגן ראמאן.

„דער רעאליסטישער ראמאן און זיין פראבלעם“, פון ק. לאקס, אין „סטודיא“ נומער 3, איז כאראקטעריסטיש פאר די טעארעטישע פראבלעמען מיט וועלכע עס ראנגלט זיך די ליטעראטור אין סאָוועטן-פארבאנד.

וואָס ער זאָגט וועגן עמיל זאָלא איז ריכטיק, הגם נימיני. אין קורצן קאָן עס הייסן: זאָלא האָט פלאַנירט זיינע ראָ-מאַנען ניט לויט אַ קינסטלערישן מוסטער, נאָר ווי אַ ריי אילוסטראַציעס צו אַ וויסנשאַפֿטלעכער טעאָריע; ער האָט דעריבער דערטרונקען זיינע פאַרשוינען אין אַ ים פון באַ-שרייבונגען פון סביבה און אַפּשטאַם, בעת „רעאל איז בלויז דער אימאַזש, רעאַל איז די פאַראַלגעמיינערונג, און עמ-פיריזם איז ניט רעאַליזם“. אָבער וועגן פלאַבער'ן איז לאַקס מודה, אַז אין „מאַדאַם באַוואַרי“ האָט יענער פולשטענדיק געלייזט זיין פראַבלעם קינסטלעריש, ד. ה., געשאַפן אַן אימאַזש (מ'קאָן, אגב, „דערטרינקען“ אַ העלד אין דעמאָלן וועגן אים גופא). וויבאַלד אַזוי, פאַרוואָס זשע וואַרפט ער פלאַבער'ן מיט זאָלא'ן אין איין טאַפּ פון דער „איינזייטיקייט פונם רעאַליסטישן מעטאָד“, וואָס זאָל שטאַמען פון זייער „קלאַסנבאַגרעניצטקייט“?

דער קוועטש זעט-אויס צו ליגן אין דער פילאָזאָפישער טעאָריע פון דעמערמיניזם וואָס שטייט הינטערן רעאַליזם אין דער ליטעראַטור: עקזיסטענץ איז אַ קייט פון אורזאָך און פאַלגע, אַן אומענדלעכע קייט פון נויטווענדיקייטן פון

שרייבער אין חדר

וועלכער עס איז נימא קיין שום אויסוועג. אלץ איז ווי עס איז און ווי עס מוז זיין און איז פארויסכאשטימט מששת ימי בראשית און עד סוף כל הדורות. דאס הייסט: א לאגיש-קאנסעקווענטער דעטערמיניזם איז, אייגענטלעך, פּרעדעטערמיניזם.

א ליטעראטור וואס אטעמט מיט רעוואלוציע און פלאניר-טער סאציאלער ענדערונג קאן, נאטירלעך, אזא פילאזאפיע ניט אָננעמען: עס מוז ערגעץ בלייבן א מעגלעכקייט פארן מענטשן דורכצופירן זיין ווילן. פון דער אנדערער זייט, איז די מאטעריאליסטישע פילאזאפיע גופא אויך דעטערמיניסטיש: אום צו קאָנען עפעס וואָס פלאנירן, דארף מען קאָנען פארויסזען, ד.ה., עס איז נויטיק, אז אין דער וועלט זאל הערשן געזעצמעסיקייט. אויב אבער די געזעצמעסיקייט הערשט טאקע אומעטום אין צייט און רוים—איז זי פּרעדעטערמיניזם, און יעדע פלאנירונג איז נוצלאָז.

איך זאל ניט מורא האָבן פאר לייטן, וואָלט איך געזאָגט, אז מיר דאכט אז יעדע פילאזאפישע סיסטעם, יעדער פארזוך צו באַגרייפן דעם „אַלץ“ ווי אַן „איינס“, פירט אונדז אַריין אין אַזעלכע שוועריקייטן, וואָס איך זע ניט וויאָזוי מ'קאָן פון זיי אַרויסקריכן, מיט ערע און פּראַפּיט“.

אין אונדזער פריוואַטן פאל, ד.ה., אין דער סאָוועטישער ליטעראטור, פרובירן זיי צו לייזן די דילעמע מיט דער הילף פון „סאציאליסטישן רעאליזם“ אונטערגעשלאָגן מיט „רע-וואָלוציאָנערן ראַמאַנטיזם“. רעאליזם און ראַמאַנטיזם הויזן

ניט גוט איינער מיטן אנדערן, נאָר דאָס וועט שוין די דיא-
לעקטיק, זאָל לעבן, מוזן באַזאָרגן. —

דער היינטיקער ראַמאן האָט נאָך אנדערע דאגות, אויסער
די ריין-פילאָזאָפישע. למשל:

די סאָציאלע שמעלונג פונם שרייבער, וואָס אָפט איז זי
פאַרהוילן אפילו פון אים אליין, ווערט איצט מיט גוואַלט
אַרויסגעשלעפט אויף דער זון. דער ראַמאן פון פּסיכאָלאָג-
גישע גריבלענישן רופט-אַרויס אומגעדולד און לאַנגווייל.
דער נייער, דינאמישער, כמעט עקספּלאָזיווער לעבנסמאָ-
טעריאל פאַרלאַנגט אנדערע מיטלען פון אויסדרוק, אַן אנדער
באַהאַנדלונג. אַלץ צו וואָס אייניקע שרייבער האָבן זיך דער-
ווילע דערמראַכט איז — די „דריי-בינע“ און קינאַ-מעטאָדן.
דאָס-פּאַסאַס, צום ביישפּיל. מ'קאָן זיך מיט דידאַזיקע מע-
טאָדן טיילוויליג באַנוצן, אָבער בויען אזוי אַ גרעסער
ווערק — נעמט אייך אַראָפּ אַ מוסר פון זיינע ראַמאַנען (עס
אַרבעט בעסער אין טעאַטער). שאַלאַכאוּ, אַ מענטש וואָס
איז רייך אין מאַטעריאַל, שפּרינגט-אַרום אין זיין „דער
שטילער דאָן“ הין און צוריק פון אַרט צו אַרט, פון מענטשן
צו מענטשן, מאַכט-אַן אַ סומאַטאָכע און רייסט-איבער אַלע
ווילע דעם לייענערס שטימונג און צעפיצלט זיין אינטערעס,
ווי ער וואַלט גאָר ניט חושד געווען, אז אַ ראַמאַן דאַרף
האַבן אַ בויפלאַן, אז אַ ווערק ווירקט מיט זיין גאַנצקייט.
און אז אים איז געלונגען, אין אונדזערע נישטערע צייטן, צו
שאַפן אַן אמת'דיק טראַגישן העלד, האָט ער ניט געוואוסט

שרייבער אין חדר

וואָס צו טון מיט אים און האָט אים איבערגעלאָזן אויף
גאָטס באַראַט.

נאָך אַנדערע שוועריקייטן וואַקסן-אַרויס דערפון, וואָס דאָס
לעבן איז אַרויסגעשלאַפּט געוואָרן פון שמעטל אין דער
גרויסער שטאַט אַרײַן. בערגעלסאַנען איז גרינג געווען צו
אַרגאַניזירן זיין „פענעק“ אַרום דעם „הויז“, ווייל דאָס
„הויז“ איז ווירקלעך געווען דער צענטער פונם לעבן אין
שמעטל; איצט, אין „באַם דניעפער“, וועט ער מוזן באַנוצן
אַן אַנדער קאָנסטרוקציע.

מיר קומען דאָ צו דעם כמעט פאַרדאַקסאַלן שלום, אַז גראַד
אין אונדזערע קאַכיקע צייטן מוז געפינען ווערן צום ראַמאַן
אַזאַ צוגאַנג וואָס זאָל זיין אַ דינאַמיש, אַ גלייכצייטיק
פאַרמאַליסטיש. —

ש. ניגער, ריידנדיק אין „סטודיאָ“ וועגן דער שוועריקייט צו דעפינירן דעם עסעי, וויל האַבן אַז עס איז פאַראַן אַ באַזונדערער „עסעאיסטישער מענשאַ“, וואָס דאָס קאָן מיינען אַן עסעאיסטיש געמיט. כּיסלעכווייז ווערט פּון דעם געמיט — געמיטלעכקייט, און דער עסעי ווערט סוף-כל-סוף יאָ דעפינירט ווי אַ-שרייבן-אַ-תּכלית. אָבער דערמאָנענדיק י. ל. פּרצ'ן זאָגט ער, אַז „עס האָט אים געפּעלט די קונסט, די גראַציע מיט וועלכער דער עסעאיסט פאַרשלייערט זיין ציל, אפילו ווען ער האָט אים און וויל אים דערגרייכן“. הייסט עס שוין, ווידער, אַז אויך דער עסעאיסט שרייבט ניטאַלעמאַל אַ-תּכלית. אויך זע איך ניט איין, פאַרוואָס „די קונסט און די גראַציע“ מוזן דינען דעם שרייבער דאווקע אויף צו פאַרשלייערן זיין ציל און ניט אויף אים צו אַנטפּלעקן.

אין ערשטן נומער „סטודיאָ“ האָב איך געזאָגט, אַז דער עסעי געפינט זיך אויף דער גרעניץ צווישן זשורנאַליזם און ליטעראַטור. איך האָב זיך שלעכט אויסגעדריקט, און ניגער איז גערעכט ווען ער זאָגט, אַז דער עסעי געפינט זיך אַינעווייניק אין דער ליטעראַטור — און איך וואָלט צוגעגעבן: אין דער „שיינער“ ליטעראַטור — אויפן שיידוועג צווישן אַלערליי ליטעראַרישע פאַרמען. נאָר נאָכ-דעם ווי ער האָט אונטערגעשטעלט אונטערן עסעי אַזאַ

שרייבער אין חדר

ברייטע באזע, האָט ער, אָן שום נויט, פאַרשמעלערט זיין פעלד דורך צוגעבן: „און פריער ווי אַלץ צווישן דעם ציטער-דיקן חן פון ליריזם און דער געלאַסנקייט פון עפיק“ — וואָס דאָס איז ווידער טאַקע די „געמיטלעכקייט“. אַזא רעזולטאַט באַקומט זיך ביי אים ניטגעקוקט דערויף וואָס ער אַליין זוכט דעם עסעי, „נישט אַרומצושערן, נאָר אַרומצוצאַמען“.

דער אמת איז, אַז זינט מאַנמענ'ס צייט האָט דער כאַראַקטער פונם עסעי זיך זייער שטאַרק געענדערט. אין יענע יאָרן ווען דער שרייבער האָט זיך געהאַלטן ווייט פון לעבן האָט דער עסעי ליב געהאַט זיך צו שפּינגען אַרום „גרויסע“ אַלגעמיינקייטן: „שיינקייט“, „אמת“, „יושר“, א.ד.ג. פאַר אַזעלכע טעמעס איז געמיטלעכקייט און מעדיטאַציע דער פאַסיקער צוגאַנג. אַבער נעענטער צו אונדזערע טעג — ווערן די אינטערעסן פונם שרייבער אויסגעברייטערט און גלייכ-צייטיק מער קאָנקרעטיזירט. געמיטלעכקייט געפינט אַלץ ווייניקער אַפליקאַציע צו אונדזערע טעמעס. אפילו אַזא יאָ-און-ניין-מענטש ווי א. קאַראַלניק, ווען עס קומט אים אויס צו שרייבן וועגן, למשל, דעם משפּט איבער די „פּראָטאַקאָלאָן פון די זקני ציון“, פאַרלירט ער די געמיטלעכקייט, און צווישן זיין יאָ און צווישן זיין ניין פליען פונקען. הייסט עס דען, אַז דעם עסעי „ווי אַזעלכן“ איז געוואָרן איינגאויף דער וועלט? ניין. עס הייסט בלויז, אַז עס האָט זיך געענדערט דאָס געמיט פון דער וועלט; און אַ לעבעדיקע ליטעראַרישע פאַרם וועט זיין יענע, וואָס קאָן אַפּשפּיגלען ניט סתם געמיטלעכקייט, נאָר דאָס געמיט פון דער סביבה — אין צייט און אַרט.

א ביישפיל, און דאווקע אן אלטער:

מיט יארן צוריק פאלט מיר אריין אין די הענט א ברעשורע אויף ענגליש, מיט א רעדע וואס איינער האט געהאלטן אין בריטישן לאַרדנהויז. עס איז גלייך נאָך די אומרוען אין ענגלאַנד ביי דער איינפירונג פון מאַשינען אין די אינ-דוסטריעס, אָנהויב פאַריקן יאַרהונדערט. מאַסן אַרבעטער זענען אַרויסגעוואָרפן געוואָרן אויף דער גאַס. די אַרבעטער סטרייקן און ברעכן די מאַשינען. די אומרוען ווערן אונטער-דריקט מיט גוואַלט, און די בורזשואַזיע פירט-אין אַ מעראַר — אַ רייע בלוטיקע געריכטן וואָס נעמען נקמה פון די אַרבעטער.

מיין רעדנער רעדט קעגן די געריכטן, קעגן דער גאַנצער שטימונג פון נקמה און מעראַר. מיין רעדנער איז אַליין אַ לאַרד, נאָר זיין נאָמען שווימט מיר עפעס פאַרביי, ווייל איך קאָן אים ניט אַסאַציאירן מיט דעם נאָמען וואָס איז מיר אַזוי וואויל באַקאַנט.

לייען איך.

דער טאָן איז איינגעהאַלטן, מאַנירלעך, לאַרדיש. איראַניע; סאַרקאַזם; סאַרדאַנישקייט. פאַר די לאַרדן איז עס ניטמער ווי די סאַלאַנישע „רעפּאַרטי“ — וויציקער, עפּערדיקער סאַלאַנגעשפּרעך. זיי לאַכן און איבעררופן זיך וועגן דעם, אַז

שרייבער אין חדר

דער רעדנער זאל זיך בעסער פארנעמען מיט שרייבן פאָעזיע
 איידער מיט פאָליטיק. אַבער איך, דער לייענער, ווער אויפ-
 גערעגט דורך דעם וואונדערלעכן, קרעפטיקן געברויך פון
 דער שפראַך, דורכן רעזערווירטן, נאָר געשפּאַנען מאַן און.
 דער עיקר, דורכן פאַרבאַרגענעם, אינווייניקסטן ריטם פון
 דער פּראָזע, וואָס ברעכט-אויס צום סוף אין צוויי שורות
 וואָס זענען שוין דייטלעך סקאנדירט ווי אַ ליד, און זיי
 רופן זיך אין מיר אַפּ ווי דער וויברירנדיקער בום פון אַ
 גאַנג. אויב — זאָגט ער — איר וועט וועלן דאווקע באַ-
 שטראַפּן די אַרבעטער, וועט איר זיך נייטיקן אין —

*Twelve Butchers for a Jury
 And a Jeffries for a Judge . . .*

(אַן אַנדייט אויף דער אַפּרעכענונג מיט די אויפשטענדלעך
 נאָך דעם דורכגעפאלענעם מאַנמאט-ה-רעוואַלט אין ענגלאַנד.
 דער ריכטער דזשעפּריעס איז געווען די בלוטיקע האַנט וואָס
 האָט דורכגעפירט דעם ווילן פון די זיגער.)

פאַרגעסט ניט: די רעדע האָב איך, פאַרשטייט זיך, ניט
 געהערט; דאָס הייסט, דער מוזיקאַליש-שווישפּילערישער
 עפעקט פון אַ טריבון אויף דער עסטראַדע איז פאַר מיר פאַר-
 לוירן געגאַנגען. איך האָט די רעדע בלוין געלייענט.
 די ווירקונג אויף מיר איז געווען — ווי איך וואָלט מיט איין
 שלונג אויסגעטרונקען אַ גלאַז שמאַרקן וויין.

אויב דאָס איז ניט קיין עסעי, איז עס זייער נאָענט צו אים. —

(שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דאָס איז געווען די ערשטע און לעצטע—ד.ה., די איינציקע — רעדע וואָס דזשאָרדזש גאַרדאָן באַיראָן האָט געהאַלטן אין בריטישן לאָרדנעהויז, וואוהין ער האָט געהערט צוליב זיין געבורט. ערנסט טאַלער, אין זיין פּיעסע „די מאַשין-ברעכער“, אַנשטאַט צו בריינגען די וואונדערלעכע רעדע ווי זי שטייט און גייט, האָט געהאַט דעם שלעכטן געשמאַק צו געבן אַן ערזאַץ אין פּערזנלעכע אַרעט.)

— 3 —

נאָך אַ ביישפּיל:

פאַראַן אַ רוסישער פּובליציסט מיכאַאיל קאַלצאַוו, וועלכער שרייבט וועגן טאַג-פּראָג. לייענט-דורך זיינעם אַן אַרטיקל: „אַלץ נאָך גאַנאַל“. דאָס איז אַ מעשה וועגן דעם וויאָזוי מ'האַט געמאַכט פאַר אַ קאַליקע איינעם אַ מענטשן אויפן דניעפּערבוי, אדאַנק דער וואוילבאַקאַנטער רוסישער נאַכ-לעסיקייט און דעם ביוראָקראַטיזם— אַ ירושה פון די אַלטע צייטן, אזש נאָך פון די גאַנאַלשע. דער אַרטיקל הויבט זיך אַן ליריש מיט דער באַרימטער שמעלע פון גאַנאַל'ן: „וואונ-דערלעך איז דער דניעפּער אין רואיקן וועטער. . . .“ די מעשה וויקלט-זיך-אויף קלאַמערשט אַן אַ טאַלק, דער טאַן איז עפעס אַ פאַרדעכטיק געמיטלעכער, מיט אַ שפּריצל פון אומשולדיקן הומאָר אין זיך— ביז עס דעקט זיך אויף דער גאַנצער עפּיזאָד וואָס איז אַ מוסטער פון אידיאָמישער הפּקרות. דער אַרטיקל עקספּלאַדירט פּלוצים מיט אַ סאַר-

שרייבער אין חדר

קאסמישער פארקירצונג פון דער אויבענדיקער ציטאטע פון גאנאלין און — מיט א דרייגארנדיקער קללה. עס איז קלאר, אז דער אויטאר האט געהאט אויף דער פען דעם קלאסישן רוסישן פסוק, נאר די אנגענומענע כללים פון אג-שמענדיקייט האבן אים ניט געלאזן זיך וואוילגיין. עס איז קיין ספק ניט, אז אויף די געהעריקע דעפארטמענטן האט דער ארטיקל געהאט די ווירקונג ניט פון עפעס דארטן א „דאקלאד“, נאר פון א באמבע; אבער דער הידוש איז, וואס ער האט דעמועלבן עפעקט אויך אויפן לייענער: איר שפרינגט-אויף א צעקאכטער און לאכט מיט א בייזן גע-לעכטער. דער כמעט טריוויאלער אינצידענט אליין וואלט אויף אייך אזא רושם ניט געמאכט. דאס איז דערגרייכט געווארן מיט שרייבערשע מיטלען: סטיל, טאן, אקצענטירונג פון מאמענטן, קלימאקס און — איבער אלעם — פארס; דער ארטיקל ווירקט גאנצער הייד, מיט זיין גאנצ-קייט. אייער בייזקייט און אייער געלעכטער זענען דער רעזולטאט פון עסמעטישער באווירקונג.

אויב דאס איז ניט קיין עסעי, איז עס זייער נאענט צו אים. —

— 4

איך וואלט אינגאנצן ניט געזוכט צו דעפינירן דעם „ריינעם“ עסעי, נאר צו כאראקטעריזירן דעם עסעאיסטישן סארט שרייבן — ניט דעם „עסעאיסטישן מענטשן“. פרואווט, אויף טשיקאוועס, דעפינירן „ריין“ דאס ליד, די דערציילונג, דעם ראמאן — יעדע איינע פון די ליטעראט-
 רעזולטאט פון עסמעטישער באווירקונג.

רישע פארמען — און איר וועט פארבלאנדזשעט ווערן אין
 א געדיכטן פארפלאנצטערטן וועלט. אלע ליטערארישע פאר-
 מען גיסן זיך אריין איינע אין דער צווייטער, און א זשור-
 נאליסטישער ארטיקל, אזוי גוט ווי א פילאזאפישע אפשאנד-
 לונג, קאנען פאר אונדז אין די אויגן זיך פארוואנדלען אין
 ליטעראטור — דורך דער עסעאיסטישער פארם, וואס איז
 באמת דער אנהויב פון ליטעראטור. אזעלכע שרייבער ווי
 ליטמאן סטרעטשי אדער אנדרע מארווא האבן זיך אריינגע-
 גלימט אין זייערע בעלעטריסטישע ביאגראפיעס דורכן
 עסעי. ווען עמאנועל קאנט, וועמען עס איז פארגעשריבן צו
 זיין שטייף און פארקנעפלט ביזן גארגל, זאגט אזוי ליריש
 און שטיל: „דער אויסגעשטערנטער הימל איבער מיין קאפ
 און דער קאמעגארישער אימפעראטיוו אין מיין הארצן“ —
 דערזעט איר בחוש די שימערירנדיקע זילבערנע שיין וואס
 דער „אויסגעשטערנטער הימל“ ווארפט אויף דעם נאקעטן
 סקעלעט פון „קאמעגארישן אימפעראטיוו“. אדער ווען דער-
 זעלבער פילאזאף הויבט-אן זיין פארשונג פון דעם „דינג אן
 זיך“ מיט די ווארנענדיקע ווערטער: „און איצט לאזן מיר
 זיך ארויס אויף א נסיעה אין אומבאקאנטע, ניטאויסגע-
 פארשמע, ניט-מאפירטע וואסערן“ — דערשפירט איר דעם
 פאך פון די פליגל פון דער שעפערשישער פאנטאזיע. קארל
 מארקס עפנט דעם „קאמוניסטישן מאניפעסט“ מיטן זאץ:
 „איבער אייראפע האט זיך אריבערגעטראגן דער ספעק-
 טער פון קאמוניזם“. . . באמערקט, ווי די אלע שרייבער
 צינדן-אן אייער פארשמעלונגסקראפט, ווייל זייער אייגענע
 איז אנגעצונדן. די מעמע קאן זיין „א געבראמן חזירל“, ווי
 ביי איינעם פון די ענגלישע עסעאיסטן; אדער א שאלנדיקער

שרייבער אין חדר

רוף צו רעוואלוציע, ווי ביי מארקס'ן; אָדער אָן אַרײַנדרײַנג
אין די „אומבאַקאַנטע וואַסערן“ פון דער מענטשלעכער
דערקענטניש, פון איין זײַט, און פונם „דינג אן זיך“ — פון
דער צווייטער. געמײנשאַפּטלעך צו זיי אַלעמען איז דאָס,
וואָס זיי באַנוגענען זיך נײַט מיט רײַנער עקספּאַזיציע: זיי
זוכן אַרויסצוקריגן פון לײענער און עמאַציאָנעל-עס-
טעטישן אַפּקלאַנג. דאָס איז ליטעראַטור, און דאָס
זענען מאַניפעסטאַציעס פונם עסעאַיסטישן סאַרט שרײַבן.

איך ווײס נישט צי עס וועט עפעס-וואָס קלערער מאַכן,
אויב איך וועל זאָגן, אַז איך האַלט די מאַצאַרט-מוזיק פאַר
„עסעאַיסטיש“ אין איר באַראַקטער.

„דער עסעי שטייט ביים שיידוועג פון אַלע ליטעראַרישע
פאַרמען.“ ער קאָן האַבן אַ ציל און וועלן אים דערגרײַכן.
אַבער ער פאַרלאָזט זיך נײַט אויסשליסלעך אויף לאַגישער
אַרגומענטאַציע — ער שטרעבט צו באַווירקן עסמעטיש-עמאַ-
ציאָנעל. אויב זײַן טעמע איז אבסטראַקט און „גרויס“, נעמט
ער זי אָן בײַ אירע וויטאַלע, ווי מעגלעך קאַנקרעטע,
פונקטן; אויב זײַן טעמע איז „קליין“, טאַג-מעגלעך, טרײַוײאַל
— נײַט ער אַ רמז אויף איר שײכות צו גרעסערע, אַלגעמײנע
„אישוס“.

פּראָלעמאַרישע ליטעראַטור—אינם פּראָצעס פּון ווערן.

(די אַרטיקלען אונטער דעם קעפל זענען געשריבן געוואָרן אין דער צייט ווען ביי אונדז האָט זיך געקאַכט מיט פּראָ- לעמאַרישער ליטעראַטור).

1.

איך פיל זיך ניט פאַרטיק צו ריידן וועגן פּראָלעמ-ליטעראַטור קאַמעגאַריש, ווייל צו דעם וואָס איך האָב געשריבן וועגן דעם ענין מיט עטלעכע יאָר צוריק אין דער „מאַרגן-פּרייהייט“ און אנדערשוואו האָב איך ווייניק וואָס צוגעגעבן. דער באַגריף פּראָלעמאַרישע ליטעראַטור האַלט נאָך אַלין אינם פּראָצעס פּון זיך אויספאַרמירן און זיך דעפּינירן. דאָס איז א גוטער סימן פאַר אים. אַ לעבעדיקע אידייע נעמט זיך צייט צו וואַקסן, און זי וואַקסט אין טראַט-און-שפּאַן מיט דער אנטוויקלונג פּון די געזעלשאַפטלעכע כוחות. דער גאַנצער ענין שיינט מיר נאָך אַלין צו זיין אַ רעטראַספּעק- טיווער. ווען אַ קלאַס ווערט דער הערשער פּון געזעלשאַפט- לעכן לעבן, ווערט די ליטעראַטור ממילא אן אַפּשפּיגלונג פּון זיין לעבן. דאָס איז דער אמתער תּוֹך פּונם טערמין „סאַציאַלע באַשטעלונג“. באַשטעלונג וואָס ווערט אויסגעפירט אויף באַ- וואוסטזיניקער דיקטירונג, פּון וועלכן קלאַס זי זאָל ניט קומען, איז „ערוואַץ“, און ווערט פּון קיינעם ניט גענומען ערנסט.

2.

עס איז ניט אינטערעסאַנט צו פּאַלעמיווירן מיט יענע וואָס

שרייבער אין חדר

זענען גענון פראלעטארישער ליטעראטור. עס איז אבער וויכטיק צו פארשטענדיקן זיך קלאר מיט די וואָס זענען פ א ר — דאָס הייסט, קלאַר מאַכן דעם ענין פאַר זיך אליין.

די גרעסטע שוועריקייטן וואָרצלען ערגעץ אין דעם אייביקן, אינעווייניקסטן, אפשר אומלעזבארן קאָנפליקט צווישן דעם כלל און דעם יחיד — אַ קאָנפליקט וואָס טראָגט אין זיך אַ היפש ביסל טראָגזום פאַרן יחיד, ווייל דער כלל, וועלכער לעבט „אייביק“, אַזוי ווייט ווי אונדזער אויג קאָן גרייכן, איז אַפּטמאַל דראַמאַטיש, נאָר זייער זעלטן טראָגיש, בעת דער יחיד האָט אַ מאַקסימום קאָנטאַ אַויף 70 (דורכשניטלעך, 46) יאָר.

קודם כל מוז איך זאָגן, אַז איך רעד וועגן ליטעראטור אין איינגערן זינען: וועגן פּאָעזיע און קינסטלערישער פּראָזע („דאָכטונג“); דאָס הייסט, וועגן יענער ליטעראטור וואָס איר הויפּט-כח ליגט אין עמאַציאָנעל-עסמעטישער באַוויר-קונג. הגם אויך אַט די ליטעראטור איז אַ ב י ע ק מ י ו אַ סאַציאַלער פּאַקטאָר און אַ קאַלעקטיווע מעטיקייט, איז זי אַבער ס ו ב י ע ק מ י ו אַ יחידישע פּונקציע: איר שאַפּער, דער שרייבער, איז אַ יחיד; איר אַביעקט איז דער יחיד מיט זיינע איבערלעבונגען; איר אוידיענץ איז דער יחיד, אַדער די מעגלעך-גרעסטע צאָל פון יחידים. די סאַציאַלע וויסנ-שאַפטן זעען דעם יחיד דורך דעם כלל און דורך כלל-סימנים, ווי אַ פּשוט'ע, טיפּישע, כאַראַקטערלאַזע ציפּער, וואָס אירע אַפּווייכונגען פּונם כלל זענען אומענדלעך קליין און אַן גע-וויכט אין פאַרגלייך מיט דעם וואָס איז אלגעמיין אין אַלע

יחידים. פאר וויסנשאפטלעכע צוועקן קאָן דער יחיד אנדערש
ניט באַמראַכט ווערן, דער וויסנשאַפטלעכער צוגאַנג צו דער
וועלט באַצוועקט צו רעדוצירן די פאַרשיידנאַרטיקייט און
פילפאַכקייט צו אַ מינימום פון אַלגעמיינקייטן. אַנדערש איז
די קינסטלערישע ליטעראַטור, וועלכע דערגרייכט דעם לייע-
נער דורך זיינע עמאַציעס און זיין פאַרשמעלונגס-קראַפט; זי
איז פאַראַינטערעסירט דאווקע אין די אַפּווייכונגען פונם מיפּ,
אין די באַזונדערקייטן פון דעם יחיד, אין דער פּעַציפּיק און
דער קאַנקרעטקייט פון דערשייַנונגען; ממילא זעט זי דעם
כלל דורכן יחיד. זי קאָן אים, דעם כלל, גאָר אנדערש ניט
באַנעמען, ווייל פאַר איר איז דער כלל אַ פּראָדוקט פונם
אינטעלעקט — אַן אַבסטראַקציע. פאַרזוכן צו קאַנקרעטיזירן
אַבסטראַקציעס אין דער ליטעראַטור, ווי אין אַנדערע יחידישע
קונסטן, האָבן פאַרשפּיצט די טעכניק, נאָר קיין באַדייטנדיקע
קונסטווערק האָבן זיי ניט געגעבן. —

אַן אויסנעם זענען די פּפּעקטאַקוּלערע קונסטן —
טעאַטער, למשל. די אונטערנעמונג איז דאָ פון אַנהויב אָן
אַ קאַלעקטיווע: די אַקטיווע שאַפּער זענען דער אויטאָר,
דער רעזשיסער, די שווישפּילער, דער מאַלער, דער מוזיקער,
דער אויסשטאַטער. פון דעמזעלכן כאַראַקטער איז אַ סימ-
פּאַנישער קאַנצערט, אויסגעפירט פאַר אַן עולם צוהערער.
אַפילו דער פּאַסיווער אויפנעמער, דער יחיד, איז ניט אינ-
גאַנצן פּאַסיוו און ניט אינגאַנצן יחיד: ער איז אַ טייל פון
אַן עולם וואָס רינגלט אים אַרום פון אַלע זייטן, וואָס שליינגט
אים איין, און רעאַגירן רעאַגירט ער קאַלעקטיוו. עס זענען
דעריבער מעגלעך אימפּאַזאַנטע קונסטווערק וואָס טראַגן

שרייבער אין חדר

א כללישן כאראקטער, אין דער פארמע פון דראמאטישע אדער מוזיקאלישע אויפפירונגען, הגם אויך דא קאן מען ניט לאנג האלטן די אויפמערקזאמקייט פונם עולם אינגאנצן אן דער הילף פון שארפע יחידישע פנימער און אינמיט-לירישע פאסאזשן. — אבער מיר ריידן דא פון לימערצטור — פון א בוך, וואס געשריבען ווערט עס פון א י י נ ע ם און געליי-ענט, בדרך כלל, פון א צווייטן א י י נ ע ם ביי זיין אייגענעם יחידישן לעמפל, אפשר אין דער שטילקייט פון דער נאכט — די לימערצטור וואס גרייכט ווייטער און טיפער, ווייל זי טרעפט דעם מענטשן אין זיין באהעלמעניש. —

3.

אין דעם אויבנגעזאגטן ליגט, דאכט מיר, די הויפט-מניעה צו א שנעלער מעמפא אין דער אנטוויקלונג פון א לימערצ-טור וואס מ'וואלט געקאנט אנרופן פראלעטאריש, — אויב די הנחות גופא זענען ריכטיק. —

די אביעקטיווע זייט:

דער פראלעטאריאט האט נאך דאס געזעלשאפטלעכע לעבן ניט באהערשט — ער שטרעקט ערשט זיין האנט צו דער הערשאפט. זיין סאציאל-פאליטישער איינפלוס וואקסט; אבער ער איז נאך דערווייל גליד אין א קלאסנגעזעלשאפט וואו אן אנדער קלאס איז באלעבאט. עס איז אוממעגלעך, אז די לימערצטור, אין גאנצן און גרויסן, זאל אויספילן זיין סא-ציאלע באשטעלונג, זאל קודם כל אפשפיגלען דאס לעבן פונם פראלעטאריאט.

די סוביעקטיווע זייט:

דער פראָלעטאָריאַט שטרעקט זיין האַנט צו דער הערשאַפט — אין אַ געזעלשאַפט וואוּ **נ** **י** **ט** **ע** **ר** איז באלעבאַס. דאָס איז אַ **ר** **ע** **ו** **אָ** **ל** **ו** **צ** **י** **אַ** **נ** **ע** **ר** **ע** **ס** **י** **ט** **ו** **אַ** **צ** **י** **ע**, אַ סאַציאַלע מלחמה. אין אַזאַ צייט פאַלט דער יחיד אַוועק אויפן צווייטן פלאַך, די מאַסן פאַרנעמען דעם פאַדערגרונט, און די ראַלע פון דער קונסט גופא ווערט פאַרמינערט, ווייל אַ מלחמה נייטיקט זיך מער אין טעכניק איידער אין קונסט: קיין „געשניצטע גאַלדענע פינגערלעך“ דאַרף מען אויפן מאַמענט ניט האַבן, אויף לירישע לידער קוקט מען קרום, און „נייטראַלע“ ווערק: ליבע, אשטייגער; קראַנקהייט, אשטייגער; טויט, אשטייגער; אַלע אינטערעסן פון יחידישן לעבן — זענען אונטערן השד פון פאַרבאָרגענער רעאַקציע, פון דער כונה צו פאַרשלעפּערן דאָס רעוואָלוציאָנערע געמיט, א. א. ו. עס ווערט, קולי קולות, געפאַדערט פון דער ליטעראַטור, אַז זי זאָל „העלפן דעם פראָלעטאָריאַט געווינען זיין קאַמף“. נו, ווי גרויס עס זאָל ניט זיין דער כבוד פון זיין אַ באַראַכאָנ-שטיק ביי דער רעוואָלוציע, קאָן דער קינסטלער וואָס וויל האַלטן זיינע אויגן אָפן צו דער וועלט זיך דערמיט ניט באַנוגענען, און ער האָט פאַר זיך אַ זייער קאַמפליצירטע פראַ-בלעם וויאָזוי צו קאַמבינירן די ביידע עלעמענטן. נאַכמער: די גרויסע אויפבאַגע פון דער פאַעזיע און דער קונסט גראַד אין אונדזער צייט איז — צו בריינגען אין האַרמאָניע דאָס לעבנסגעפיל פונם יחיד מיט די עלעמענטאַלע, סטיכישע ברויזונגען אין דער געזעלשאַפט אויף אַזאַ מיין אופן, אַז דער יחיד זאָל זיך ניט פילן אַפגענאַרט און באַרויבט פון זיין

שרייבער אין חדר

חלק אין לעבן, ווייל פארן יחיד ליגט די לעצמע און גאנצע בארעכטיקונג פון דער געזעלשאפט אין דעם לעבן פון די יחידים. דאס פארדרענגען דעם יהיד צום הינטערגרונט פון דער ארענע איז דעריבער אומגינסטיק פאר די וויכטיקסטע פונקציעס פון דער ליטעראטור.

דאס אלץ האט געפירט דערצו, אז די ביזאהעריקע דער-פאלגן פון דער פראלעמארישער ליטעראטור גייען מער אין דער ברייט ווי אין דער טיף. טראגן גיכער א פאליטישן כאראקטער איידער א קינסטלערישן. —

4.

גאנץ אנדערש איז די לאגע פון דער ליטעראטור אין סא-וועטנפארבאנד וואו די אפענע סאציאלע מלחמה איז גע-וואונען און דער שונא ליגט אין די לעכער. דער ארבעטער-קלאס איז באלעבאס, און דאס האט דערמעגלעכט א שטארקן אויפשוואונג פון א ליטעראטור וואס נעמט אלץ מער אן א פראלעמאריש פנים, — איך האב אינוינען ניט בלויז און ניט דאווקע די אפיציעלע פראלעמישע קרייזן. דער אר-בעטסמענטש, פון זיין זייט, ווערט אלץ אנטוויקלמער און קולטורעלער — און דעריבער פיאיקער אויפצונעמען קאמפ-ליצירטערע ליטערארישע שאפונגען אויך פון דער עלטערער ליטעראטור. אינטערעסאנט זענען די אידייאישע אנטוויק-לונגען אין דער ליטעראטור-קריטיק וואס ווערן כאראקטערי-זירט מיט דער קאנצעפציע „סאציאליסטישער רעאליזם“ — צום אונטערשייד פונם אלטן רעאליזם וואס קאן אנגערופן

ווערן „פאטאליסטישער“, צוליב זיין סטאטישן באנעמען די וועלט און די „אייביקע“ מענטשלעכע נאטור, בעת סאצ-רעאליזם בויט אויף דער הנחה פון א דינאמישער וועלט וואס האלט אין איין ענדערן זיך. אבער רעאליזם איז רעאליזם און זיין תוך איז דער „אמת“, דאס הייסט, דאס לעבן ווי עס איז און מענטשן ווי זיי זענען. דאס איז ניט זייער צופרידנ-שמעלנדיק פאר א סביבה וואס לעבט מיט די אימפולסן פון פיבערישן בויען א נייע וועלט — און א נייע טעאריע איז געבוירן געווארן, ווי א דערגאנצונג צום סאציעאליזם: „רע-וואלוציאנערער ראמאניזם“. די מעגלעכע ווירקונג פון אַט-דער לעצטער שיטה אויף דער ליטעראטור שיינט מיר פער-זעגלעך צו זיין פון צווייפלהאפטן ווערט. —

איך האב שוין געזאגט, אז איך געפין ניט פאר מעגלעך צו ריידן קאמעגאריש. דאס אויבנגעבראכטע איז ניט-זייער-מיסמעמאטיזירטע טראכטונגען וועגן די וויכטיקסטע פראב-לעמען וואס פארנעמען דעם געדאנק פונם קינסטלער פון ווארט אין אונדזער צייט.

.5

הברים פון פראלעטאטן:

איר האט מיך ביזאהער ניט געזען אין אייערע רייען הויפט-זעכלעך צוליב דעם, וואס מיינע געדאנקען און אייערע גע-דאנקען גייען זיך פאנאנדער אין געוויסע פונקטן. פאנאנ-דערגעגאנגענע געדאנקען קאנען זיך אפשר צוזאמענגיין —

שרייבער אין חדר

אויב מ'לופטערט זיי דורך, אויב מ'דרעשט זיי אויס. עם
 האָט זיך אָבער אזוי געמאַכט, אז אייער פרעסע האָט פאַר די
 לעצטע עטלעכע יאָר געגעבן אויסדרוק בלויז צו דער אָפי-
 ציעלער שמעלונג אין אַלע וויכטיקע פּראָגן. איז דאָס געווען
 גוט אזוי אָדער ניטגוט אזוי? מ'קאָן אָננעמען, אז דאָס איז
 ניט געווען אינגאַנצן גוט, א סײַמן — דער פּראָלעמפּען זוכט
 איצטער צו שאַפן א פּלאַטפּאָרמע פון וועלכער עס זאָלן קאָנען
 ריידן אויך יענע מענטשן, וואָס שטימען ניט אויף אַלע
 פּונקטן מיט דער אָפיציעלער שמעלונג. איך וויל דאָ אָנווייזן,
 אז דער פּראָלעמפּען האָט, אין זיין „אַרויסרוף“, נישטריכטיק
 אָפּגעשאַצט די לאַגע און נישטריכטיק איבערגעגעבן די
 פּאַקטן. דער „אַרויסרוף“ דערציילט וועגן עפעס אַ ווענדונג
 אויף לינקס וואָס מערקט זיך יאָקבי לעצטנס ביי געוויסע
 אידישע שרייבער — א מיין אפּשפיגלונג פון דעם, וואָס עס
 קומט פאַר ביי די אַמעריקאַנער „אינטעלעקטואַלן“. איך מוז
 זאָגן, אז איך זע ניט אַרום זיך אַזאַ פּלוצלינגן קער אויף
 לינקס. אז די לינקשאַפט צווישן די אידישע שרייבער, אויף
 וויפל זי איז פאַראַן, עקזיסטירט זי שוין פון לאַנג, און איך
 מאַך אייך דעם פאַרוואָרף, אז איר האָט ניט געוואוסט ווי זי
 אויסצונוצן. דער „אַרויסרוף“ רופט אָן בלויז צוויי נעמען,
 און וועגן די קאָן איך ריידן מיט זיכערקייט. עס איז שוין אַ
 מעשה פון יאָרן אז פּרץ הירשביין טרעט אַרויס אין דער
 עפּנטלעכקייט, מינדלעך און שריפטלעך, פאַרן סאָוועטן-
 פאַרבאַנד און כמעט פאַר אַלץ וואָס דאָרט קומט פאַר, מיט
 ליכשאַפט און רעספּעקט. וואָס איז שייך צו מיין אייגענער
 לינקשאַפט, אַט אַזעלכע ווי זי איז, דאָטירט זי בוכשטעב-
 לעך פונם ערשטן מאָג פון דער אַקטאַבער-איבערקערעניש,

וואס דאס מוז מיינען, אז אַנגאַכּן זענען ביי מיר געווען פון פריער; און אויב אין איר, אין דער „לינקשאפט“ מיינער, זענען פאַרגעקומען אַוועלכע עס איז אנטוויקלונגען, זענען זיי געלאפן פאַרזאַלעל און זייער נאַענט צו די אנטוויקלונגען אין דער באוועגונג גופא. אייער „אַרויסרוף“ וואָלט דעריבער געמראָגן אַ פאַסיקערן נאַמען ווען ער רופט זיך פשוט „איינלאַדונג“ און ווען ער רעדט ניט אינם מאָן פון מענטשן וואָס זענען באַ-רופן מדריך צו זיין אַנדערע און האָבן גאַרניט וואָס צו לערנען פון די וועמען זיי רופן.

וואָס די פונקטן פון ניטאיינשטימונג צווישן אונדז זענען וועל איך דאָ ניט באַרירן. וועגן זיי וועט מיר מסתמא אויסקומען צו ריידן אין „סיגנאַל“ — אויב מיר וועט אויסקומען צו ריידן אין „סיגנאַל“. איך מוז דאָ אַבער זאָגן, אז אין דעם סאַמע וויכטיקסטן פונקט זענען קיין מיינונגספאַרשיידנקייטן ביי אונדז נישטאָ. דער וויכטיקסטער פונקט איז: רעוואָלוציאַנערע סאַציאַליזם. זיין טעכניק — פראַלעמאַרישע דיק-טאַטור. זיין ענדציל — אַ קלאַסנלאָזע געזעלשאַפט. אין דעם ליכט דאַרפן געשאצט ווערן אַלע סאַציאַלע פראַגן, אַבער דאָס הייסט נאָך ניט אז דאָס „ליכט“ פאַזייטיקט אַלע פראַגן. דעריבער דאַרפט איר ניט דערוואַרטן, אז מענטשן וועלן קומען צו אַיך מיט דער איינציקער כוונה „צוצולייגן אַ האַנט“ צו אייערע אַרבעטן, ווי איר פאַרשטייט זיי: מענטשן האָבן אויך זייערע אויפגאַבן, וואָס מעגן זיין אויך אייערע. אויב דאָס ווערט קלאַר פון אייך פאַרשטאַנען, וועט, האָף איך, מעגלעך זיין צו אַרבעטן האַנט אין האַנט און אַקסל צו אַקסל. —

שרייבער אין חדר

חברים פון דער „מאָרגן-פרייהייט“:

עס זעט אויס, אז ס'איז נויטיק נאָך אַ בריוו מיינער, כדי קלאָר צו מאַכן זאָכן פון מיין זע-ווינקל, און זאָל דאָס שוין זיין דער לעצטער.

איך האָב ניט געזאָגט, אז די „אָפיציעלע שטעלונג“ האָט ניט דערלאָזן קיין מיטאַרבעטערשאַפט, נאָר אז דער פּאַקט וואָס בלויז די אָפיציעלע שטעלונג האָט „געקראָגן אויסדרוק“ איז עס געווען די שטערונג. איר מוזט דאָך פאַרשטיין, אז פאַר מענטשן וואָס זענען ניט פּרינציפּאלאַז איז אוממעגלעך מיט-צוגיין שווייגנדיק דאָרט וואו זיי זענען ניטאיינשטימיק און וואו זייער שווייגן קאָן אָנגענומען ווערן פאַר איינשטימיקייט, ווייל זיי געפינען זיך אין זייער אייגענעם לאַגער. איר מוזט דאָך פאַרשטיין, אז פאַר שרייבער וואָס זענען ניט פּרינציפּאלאַז איז אַ שלאָס אויפן מויל איבערהויפּט אָן אומדערטרעג-לעכע זאָך. איך מוז דאָ באַמערקן, אז נישטגעקוקט אויף דעם געזאָגטן האָב איך פּערזענלעך, שטייענדיק דרויסן פון אייך, ניטאיינמאַל פּרייוויליק גענומען אויף זיך אַ דיסציפּלין וואָס קיינער האָט אויף מיר ניט אַרויפגעלייגט. —

איר זאָגט, אז ניט צו'ן „אייער אַרבעט“ רופט איר שרייבער וואָס האַלטן זיך פאַר לינקע, נאָר צום קלאַסנקאַמף. ריכטיק. דער „אונדזער — אייער“ איז דאָ אַרויסגעשפרונגען צוליב דעם, וואָס פאַר אייך האָט דער קלאַסנקאַמף פשוט אַראַפּגע-

שווינקט אידיש-נאַציאָנאַלע פּראָגן, פאַר מיר — ניט. איר
לאָזט ניט דורך קיין געלעגנהייט צו פאַרן דעם באַגריף
„נאַציאָנאַליזם“ מיט „שאַוויניזם“, איך — פאַר זיי ניט. ממילא
איז מיר אויסגעקומען צו שטעלן דעם טראַפּ — אַ טראַפּ —
אויף אַ ווינקל פון עפּנטלעכן לעבן וואָס איר האָט סימפּלי-
פיצירט ביז צום פאַרשווינדן, בעת פאַר מיר איז עס אַ
שווערע קאמפליקאציע. —

איר זאָגט: אַ שרייבער דאַרף זיין אַ געזעלשאַפּטלאַכער טוער.
איך גלויב ניט אין אַטדעם אימפּעראַטיוו. שרייבעריי איז אַ
שטריינגער אינטערעס וואָס פאַרלאַנגט דעם גאַנצן מענטשן
— און מער. אַוואַדע מעג ער, אויב ער קאָן. אמת, פאַראַן
מאַמענטן — מאַמענטן! — ווען ער מוז, און דעמלט דערפילט
ער עס געוויינטלעך אליין און דעמלט קאָן ער. אָבער אויב
און ווען ער קאָן ניט, איז עס נימצוועקמעסיק אים צו שלעפּן
פאַרן קאַלנער: ער וועט אַדער נישט גיין, אַדער מאַכן דערפון
אַ קלאַגעדיקן „דזשאַב“. ניעקראַסאַוו האָט אמאָל געשמעלט
אַמדי פאַדערונג שאַרפּער: „אַ פאַעט מעגסטו אויך ניט
זיין, אַ בירגער זיין ביזטו מחויב“. נו, ניעקראַסאַוו קאָן אויף
דעם פונקט ניט צופרידנגעשמעלט ווערן. „פאַעזיע“ איז אַ
שטריינגער אינטערעס, און דער דיכטער וועט זיין דיכטער-
רישע פליכט ניט אַוועקגעבן פאַר כל הפליכטן אין דער וועלט.

אַגב: וועגן וועלכע שרייבער רעדט איר? פאַר פובליציסטן
און זשורנאַליסטן איז דאָס שטיין נאָענט צו די מעגלעכע
קאמפן נויטיק און ניצלעך; פאַר פאַעטן און בעלעטריסטן
איז שוין דער עסק ניט אַזוי איינפאַך און ניט אַזוי זיכער:

שרייבער אין חדר

עם קאן זיין גוט פאר אייניקע, און עם קאן זיין שלעכט פאר אנדערע. איך האב א חשד, אז איר ווייסט עם אליין זייער גוט, ווייל איר האט געשאפן אזא ווארט ווי „קינסמלערישער רעפארטאזש“. די מעשה איז, וואס מיר האבן דא צו טון מיט מונקלע, נאך אלץ ניטאויסגעפארשמע כוהות וואס זענען ניטאינגאנצן אונטער אונדזער קאנטראל. „קאנקרעטער מאט-מעריאל“ — אוואדע איז ער פארן שרייבער נויטיק, אבער ווי נאענט ער זאל צוגיין צו'ן אים מוז איבערגעלאזן ווערן צום שרייבער אליין. —

און לסוף — דער הויפטפונקט. „אויב דער שרייבער איז א רעוואלוציאנער, מוז זיך עם אויסדריקן אין זיין שרייבן“. דאס איז אי ריכטיק, אי וויכטיק. אבער ווידער די אייגענע מעשה: דאס איז דעם שרייבער'ס אייגענע, לאבאראמארישע פראבלעם, און יעדער שרייבער האט זיך זיינע וועגן פון צוגאנג צו דער פראבלעם און זיין אייגענע אפשאצונג פון די דער-גרייכטע רעזולטאטן. אנדערע קאנען דא אפשר העלפן מיט גוטער, דורכדרינגלעכער קריטיק, אבער א פשוט'ע מאנונג פון דרויסן קאן קיין רעזולטאטן ניט בריינגען. איר דערמאנט דעם 12טן פלענום. אויב איך האב קיין טעות ניט, איז עם דערזעלבער פלענום וואס האט אפגעשאפט אדער רעארגאניזירט דעם „ראפפ“ דערפאר וואס דער לעצטער האט זיך אליין אויפגעפאסט ווי אן „אדמיניסטראטיוון איינס“, אנטשטאט ווי אן אינסטיטוציע פאר געגנזייטיקער אויפקלערונג — אדער עפעס אזוינס. א מאנונג פון דרויסן קאן נאך אפשר שאדן בריינגען. אין דער פראקטיק האט עם געפירט דערצו, אז מ'האט מערסטנס זיך פארנומען מיט שעלטן דעם בורזשוי

אין מאטן אריין און מיט הנפ'ענען דעם ארבעטער אָדער מיט סענטימענטאַל באוויינען זיין שיקזאַל. אפשר דאַרף מען דאָס אויך, אָבער קיין פּאַעזיע און קיין קונסט איז עס ניט. דער פּסק-דין אז „נייטראַלע“ ווערק זענען שוין דערמיט שעדלעך וואָס זיי זענען נייטראַל האָט זיך אַרויסגעצייגט פאַר אַ צווייזייטיקן שווערד: אַרויסגערופן פון די נוימן פון דעם איצטיקן עטאפּ אין דעם גאַנג פונם קלאַסנקאַמף, ספּע-ציעל דאָ אין אמעריקע, האָט ער אַוועקגעשטעלט דעם בור-זשואַזן שרייבער אין אַ באַקוועמערער פּאַזיציע לגבי דעם פּראַלעמאַרישן און האָט אין איין וועגס באַרויכט דעם אַרבעטער פון דער גאַנצער קולטורעלער „ירושה“. לאַמיר נאָר איבערמאַכטן — איז עס גוט אַזוי? —

פונדעסטוועגן, למען האמת, מוז איך מודה זיין, אַז לעצטנס לאָזן זיך מערקן באַדייטנדיקע דערפאַלגן צווישן די אינגערע שרייבער, סיי אין סאָוועטנפאַרבאַנד סיי ביי אונדז. עס זענען פשוט צוגעקומען פּרישע, יונגע טאַלאַנטן. מיטן עלטערן דור שרייבער איז עס ניט אַזוי. מיר, דער עלטערער דור, דאַרפן איצט אַריינדריינגען אין אַ מעריטאָריע וואָס איז פאַר אונדז ניי — אויב ניט שמייגעריש, איז קינסטלעריש. מיר האָבן דעם אַרבעטער עפעס יאָ געזען און עפעס ניט געזען: ער איז ניט געווען „אין פאַקום פון אונדזער אויג“ און האָט בלויז געהערט „צו דער לאַנדשאַפּט“. פון די עלטערע שרייבער ווייס איך בלויז איינעם וואָס האָט עפעס אויפגעטון אין דער ריכטונג, נאָר אפילו וועגן אים מוז מען זאָגן: „פענעק“ איז אַ גרויס ווערק, נאָר דער מאַטעריאַל איז אין תּוך בערגעל-סאָנ'ס אַלמער מאַטעריאַל, און די נייע פאַרב האָט ער —

שרייבער אין חדר

צוגעקויפט, און שמירנדיק האָט ער געליאַפּעט אביסעלע און
געלאָזן פלעקן דאָ און דאָרט. —

וואָסזשע לאָזט אונדז דאָס אַליץ הערן?

אַז דער פּראָצעס איז אַ לאַנגזאַמער; אַז מ'דאַרף זיך ריכטן,
אַז ער וועט זיך אנטוויקלען פּאַמעלעך, צוזאַמען מיטן גאַנג
פון דער סאַציאַלער רעוואָלוציע, וואָס אונטער דעם וואָרט
פאַרשטיי איך ניטבליז דעם אָפּענעם צוזאַמענשטויס צווישן
די קלאַסן, נאָר אויך דעם וואַקס און די אנטוויקלונג פונם
אַרבעטערקלאַס „ביז צום קלאַס וואָס רופט זיך מענטשהייט“
(כאַריק) מיט זיינע טיפן און כאַראַקטערן; אַז אַזעלכע לאַזונג-
גען ווי „מאַגניטאַבויען פון ליטעראַטור“, אַריבערגעטראָגן
אַהער פון אַ טעטיקייט וואָס די נשמה אירע איז באַוואוסט-
זיניקע טעכניק, צעטומלט אביסל די מוחות, ווייל ביי אונדזער
אַרבעט וועט די יחידישע לאַבאָראַטאָריע אַלעמאַל שפּילן אַ
גרויסע ראָלע. —

דילענסי סטריט.

אויף א ראג פון דילענסי סטריט שמייט אן אפגעריבענער איד, פינטלט מיט רוימע, אנגעשוואלענע אויגנלעדלעך און שרייט: „ס-ס-שיינקט א נדבה א בלינדן מאן!". אויף-און-אפ לויפן מענטשן, און אויך זיי זענען עפעס אפגעריבענע, אפגעבליאקירטע, מענטשן וואס האבן פארלוירן דעם גלאנץ וואס זיי האבן אפשר געהאט — אויף אנדערע גאסן. די דילענסי סטריט פון מיט-ארן-צוריק איז זומער שטויביק און ווינטער שמוציק און אלעמאל גרוי. וואס קאן זיין וואָכעדיקער פון דילענסי סטריט? —

די פראַנטן פון די הייזער אויף דילענסי סטריט — אדרבא, דערמאָנט זיך: ווי זען-אויס די פראַנטן פון די הייזער, אָדער וואָס פאר אַ קאליר האָבן זיי? איר קאַנט ניט. אינעווייניק זענען די קאַרידאָרן שמאַלע, די טרעפּ הויכע און פינצטערע, די חדרים אויסגעשפאלירט אין גרויע שטייענדיקע שמרייפן אָדער געפאַרבט אין אַ טונקעלן, גיפטיקן גרין, און דאָס האַלצוואַרג איז וואַנצנקאַליר. און וואוינען וואוינט אין די חדרים, זאָגן מיר, מיסעס טוירק וואָס רעדט אַ גאַליציאַנער ענגליש, קוקט צו יענעם אין טעפל און ווייסט אַז אין אַמע-ריקע איז „ליידים פוירסט". וואָס קאַנט איר וועלן פונם לעבן אויף דילענסי סטריט, אויסער אַנטלויפן פון דעם — פאַרגעסן וועגן דעם? —

וואָס זשע טוט א. ראבאָ? נעמט ער אַרויס, אין „איז גע-קומען א איד קיין אַמעריקע", צוויי פּופציקעריקע קינדער,

מאנים'ן מיט זיין ווייב שבע'ן, און שמעלט זיי צוועק גלייך
אויף דילענסי סטריט.

אויפן „פעררי-שיף“ — אויפן פארצום, הייסט עס — פרעגט
מאנים בא א אידן: וואס זענען אַטדי הויכע טורעמס? — און
אז דער איד האט אים דערקלערט, אז דאס איז „געווראק“,
האט מאנים באַמערקט מיט א שמייכל: „און איך האב גע-
מיינט ווער-ווייסט-וואס אויך האט איר געהערט, אז
דאס מאַגערע פערדל וואס האט געפירט דאס פאַרפאַלק אין
שטאַט אַרײן איז מאנים'ן פאַרגעקומען „קענטלעך“ — ער
וואַלט געמעגט שווערן ער האט עס שוין ערגעץ געזען. איז
ווי זשע קאַנט איר לאָזן אַטדי צוויי עופ'לעך אַט-צווייג,
אויף גאַט'ס באַראַט? פאַרהאַלט איר זיך מיט זיי א וויילע
אויף דילענסי סטריט. איר ווילט זען וואס מיט זיי וועט זיין. —

עס קומען מיט זיי ניט פאַר קיין אויסערגעוויינלעכע זאַכן:
זיי פאַסן זיך צו צום היגן לעבן. זיי מוזן אָנהויבן פון סאַמע
אָנהויב, פון דער אנטדעקונג אז אין אַמעריקע באַלייכט מען
הייזער ניט מיט קעראַסין-לאַמפן, נאָר מיט עפעס אַ גאַר-
נישט וואָס מ'צאַפט פון דער וואַנט, שמינקען שמינקט עס
און אז מ'טראַגט-אונטער אַ שוועבעלע ברענט עס. מ'אַנט-
דעקט די קאַץ ביים שפייזקרעמער אין פענצטער, דעם היל-
צערנעם אינדיאנער ביי דער טיר פון טאַבאַק-געשעפט, די
אַמעריקאַנער קלויז, דעם העמדער-שאַפ, דאָס גאַנצע לעבן
וואָס ווערט געלעבט אין דער אַמעריקע וואָס איז דילענסי
סטריט מיט די אַרומיקע גאַסן. דער פראַצעס איז אַ פייני-
לעכער, אַ לאַנגזאַמער, אַבער קיין טראַגעדיע איז עס נישט.

שרייבער אין חדר

פארוואס? ווייל דאס פארפאלק אקצעפמירט „אמעריקע“, זיי נעמען זי אריין אין זיך, נאר זיי ווערן אין איר ניט אויפגעלייזט. אין די פריע יארן פון דער אימיגראציע זענען געווען זייער פיל מענטשן, ספעציעל עלטערע מענטשן, וואס זענען געקומען אהער פארמירמע, פארשטייפטע, און יענע האט דאס לעבן דא געבראכן אן רחמנות. אנדערע ווידער, דער גרעסטער טייל, האבן זיך „אמעריקאניזירט“ פארס-מעסיק שנעל, פון די ערשטע צוויי-דריי טאג. אין מאניס'ן מיט שבע'ן זיצט עפעס א קינדישקייט וואס דערלויבט זיי אויפ-נעמען נייע פארמען פון לעבן מיט נאאיוון וואונדער, נאר אן פארבימערטקייט. און אזויווי די קינדישקייט איז פארט א פופציקערקע, בלייבן זיי אין תוך דאס וואס זיי זענען געווען.

בינו לכינו האט איר פארגעסן, אז דילענסי סטריט איז אייך לאנגווייליק און אומאינטערעסאנט, און איר טראכט זיך: וואו זענען געווען מיינע אויגן? ווייל איר לייענט וועגן זאכן וואס זענען אייך טויזנט מאל באקאנט, נאר בא ראכא'ין קומען זיי ארויס באלויכטן מיט עפעס אזא זילבערנעם שימער, און איר דערקענט זיי ניט. א סך פון די איינצלע הייטן זענען העסלעך און זלידניש, נאר אוועקרייסן זיך פונם כוך קאנט איר פונדעסטוועגן ניט. דאס געשלעג און דער משפט מיט דער מיסעס טוירק ווערט פארוואנדלט אין א גאנצער איבער-לעבונג; א פראזאאישע מעשה וועגן א הויז-אויפזעער וואס „קריכט“ צון א ווייבל איז גאר, לאזט זיך אויס, א טיפער, וואונדערלעך איידל-געצייכנטער ראמאן. אדער איר ווילט אפשר הערן א שטיקל אידישע „עראטיק“? אט הערט:

„אין שמוכ איז באלד געווארן פינצטער. מאנים האט גע-
לייענט „קריאת-שמע“ און שבע האט אויך שטילערהייד
געטון דאס אייגענע. דערנאך האבן זיי צווישן זיך נאך
שטילערהייד גערעדט. שבע האט שמיל, קוויטשיק-פרום
געלאכט, און מאנים האט איר געהייסן שווייגן מיט נאך א
שטילערער שמים.“ —

„איז געקומען א איד קיין אמעריקע“ איז דאס וויכטיקסטע
ווערק ראכא'ס. פאראן ביי אים שיינע זאכן וועגן דעם לעבן
אינם צפון-מערב, נאר זיי נעמען אונדז הויפטזעכלעך מיט
זייער פרעמדקייט און נייקייט. וואס איז שייך צו די לעצטערע
פון יענע זאכן מוז איך זאגן, אז די קאלדוועלס מיט די ווילי-
אמסעס אינטערעסירן מיך נישט פיל. דער אגער מיט זיינע
שקאפעס — אויך נישט. כ'וואלט זיי געקאנט אויפנעמען ווי א
דעמאל ערגעצוואו, פארבייגייענדיק, אבער פאר זיך גייען
זיי מיך ווייניק אן. דילענסי סטריט — איז שוין נאר אן אנדער
זאך. דאס איז אונדזער אמעריקע, דאס איז מיר. דאס ווייזן
אונדז אוי ווי עס ווייזט עס ראכא'י איז גרויסע ליטעראטור
און גרויסע קונסט.

מאנים אקצעפטירט אמעריקע אין א סארט שותפות וואו
מ'נעמט און מ'ניט: ע ר י י ב ט א ס פ ר פ א ר
א מ ע ר י ק ע. א מין שולחן-ערוך א נייעם, וואס זאל „זיין
צוגעפאסט צום לאנד.“ ער געפינט אויך וואס צו נעמען דאזי
פאר זיין ספר, למשל — דער „מנהג איבערצורייסן די ארבעט
אויף א שעה מיטאגזייט און געבן די מענטשן א מעגלעכקייט
אפצודעקען.“ דאס מיינט, אז מאנים איז געקומען אהער נישט

שרייבער אין חדר

אויף קאמפאזעס. ער ווייסט ניט, פארשטייט זיך, אז דאס פלייסט ער זיך דא צו פארזייען קערנער פון אן אייגענער, אידיש-אמעריקאנישער, „קולטור“— ער האט אפילו פונם ווארט ניט געהערט. און עס מאכט ניט אויס וואס אין א מרה-שהורה'דיקער מינוט זאגט ער נביאות, אז אידן וועלן זיך דא אויס'שמדן— ער גלויבט אליין ניט אין דידאזיקע רייד זיינע; איך האט דערויף א גוטן עדות, שבע'ן, וועלכע באמערקט אויף זיין נביאות: „הערט אים נישט, ווי ער וויל אזוי רעדט ער. אז ער וויל, שרייבט ער שוין א שולחן-ערוך מיט דינים פאר אמעריקע, און אז ער וויל, איז דא גארנישט נישטאָ.“ מיר האָבן אַ קימאָ-לן, אז וואָס שבע גלויבט נישט גלויבט מאַנים אויך ניט.

שרייבן אַ ספר אין, ווי עס איז באַקאַנט צו יודעי חן, נישט פון די גרינגע זאַכן, און עס איז פאַמעסיש צו זען ווי מאַנים האָט חבלי יצירה ווען „עס גייט אים עפעס ניט“. און ער האָט אויך אין זיך אַ שפור פון פאַרבאַרגענער אויטאָרשער איינגליבע. נאַכדעם ווי שבע האָט זיך אויסגערעדט פאַר עמיצן אז ער שרייבט אַ שולחן-ערוך, קומט צווישן זיי ביידן פאַר אַזאַ מין געשפרעך:

— פאַרוואָס דערציילסטו מיינע מודות?

— וואָס פאַר אַ מודות? — פאַרשטייט ניט שבע.

— מיט מיין שולחן-ערוך . . .

— פּונּוואָגען ווייס איך אז עס איז אַ מוד?

— זאַלסטו וויסן אז עס איז אַ מוד.

— אַ מוד . . .

— 8 —

- פאר וועמען האסטו מורא?
- פאר קיינעם נישט. אט אזוי, עם איז א סוד.
- אויב א סוד, וועל איך וויסן פון היינט אן.
- זאלסטו וויסן, — ווארנט זי מאנים מיט א פינגער.

וואס איז שייך דער קונסט — וויאזוי ראכאי דערגרייכט זיינע רעזולטאטן הויב איך ניט אן צו פארשטיין. ריידן רעדט ער זייער פשוט. בלויז אין איין שמעל אדער צוויי — ווי אין קאפיטל „גלי, זון, גלי“ — הייבט ער אביסל אויף זיין שטים. די דעטאלן זיינע זענען וואכעדיק, באקאנט, אפילו טריוויאל. איך זע נישט קיין ספעציעלע מיטלען, קיין שום קינסטלעריש קלאפערגעצייג. עפעס א כישוף אזא, רחמנא ליצלן; אלכעמיע. איך ווייס נאר איין זאך: אז איך פארמאך דאס בוך, איז מיר ווייך אויפן הארצן און עם שמייכלט זיך מיר. איך טראכט: כ'ווייס? . . . אפשר איז גארניט אזוי שלעכט צו לעבן אויף דער וועלט. —

שרייבער אין חדר

יעקב גלאטשטיינ'ס „קרעדאָס“.

קרעדאָס? גיכער נאָן-קרעדאָס. לייקענונגען. לעסטערונגען
אפילו. אַ טרויעריק בוך.

אַ סך פון די לידער פאַרשטיי איך ניט. עפעס רעמענישן!
ווער וויל זיך עס ברעכן דעם קאַפּ? ס'אזוי אויך שווער צו
לעבן אויף דער וועלט.

צום סוף קומט אַ גרעסערע זאַך: „דער באַראַן דערציילט
זיין לעצטע דערפאַרונג“. אַ באַראַן גאַר! אין מיין דער-
פאַרונג האָב איך קיין באַראַנען ניט אָנגעראַפּן. וויאָזוי,
אייגנטלעך, דערקענט מען אַ באַראַן ווען מ'זעט אים אין גאַס?

צופיל חכמה אין דעם דאָזיקן בוך—און סנאָכיוס. עס רייסט זיך
ביי מיר אַרויס אַ תּחנונים'דיקע פּראָזע פון טורגעניעוון—
אָדער איז עס פון משעכאָוון? — : „רעד נישט אזוי שיין,
סערגעי פּעטראָוויטש!“—

באַזונדערס ציניש לעסטערט גלאטשטיין ליבע. עס מאַכט
נישט אים וואָס ער זאָגט עס נישט מיט ווערטער. עס מאַכט
נישט, וואָס עס כאַפּן זיך ביי אים אַרויס אַ פּאַר צערטלעכע
שורות:

אייל זיך ניט, ליבסטע, איז מאַרק.

גיב מיר אַ קוש,

וועט עס דיר פאַררעכנט ווערן

פאַר אַ מאַרגנטפּילע.

ער דערגרייכט עס דורך גראַבֿקייטן און אומנויטיקע אָפּנ-
קייטן וועגן דברים שבצינעא.

דער פּוּריטאַנער פון איין זייט, דער ציניקער פון דער צווייטער
— ביידע פלייסן זיי זיך צו פאַר'מאוסן די געשלעכטלעכע
ליבע, וואָס ליגט אויף דער סאַמע גרעניץ צווישן אונדזער
פּיזיאלאָגישן און פּסיכישן לעבן. פּונדאָנען אַזאַ שנאה צו
דער וויכטיקסטער פּונקציע פּונם לעבעדיקן גוף? פאַרוואָס
אַזאַ אומדאַנקבאַרקייט פאַר דער געטלעכער מתנה? אויב
פאַר אייך איז וויכטיק דער מין — ווי קאַנט איר פאַרהאַסן
די וועגן פון פאַרטפלאַנצונג? אויב איר זענט פאַראינטערע-
סירט אינעם קורצן לעבן פּונם יחיד — ווייסט איר פון אַ
שטאַרקערן קוואַל פון דער פּרייד פון לעבן? קענט איר עפעס
אַנדערש וואָס פאַרמאַגט אַזאַ כּישוף'דיקע קראַפּט צו „פאַרבן
די וואָר אין רויט און בלוי“?

אַ שטאַרקע האַנט האַט געמאַלן דאָס בילד: „שיני מייק“.
דאָ האָבן מיר, אין פּראַונזיבעציק שורות, אַ היינטיקע, צאַפּל-
דיקע, נויאַרקישע באַלאַדע, אפילו מיט זייטיקע פאַרשוניגען
און פאַרביקע דעטאַלן:

פאַריאַסעמטע יונגען שטייען ביי די ראַגן
און קנייטשן ציגאַרעטלעך מיט ציטערדיקע, דינע פינגער.
שטייט א יונג ביים ראַג מיט דעם קאַפעלישל אָן א זייט
און שפייט ווייט א דינעם שפיי.
אויפן ברונעם פון טרערן ליגט אַ האַרטער, שווערער שטייג,

שרייבער אין חדר

אָבער ער ווייסט, אַז שיני מייק שלאָפט איצט
אי' אַ ברָגזענעס אָרו.

די פּאָעמע „שיני מייק“ איז אַליין ווי אַ קריצונג אויף אַ
בראַנזענעם טאַול.

דאָס ליד איז אַ גוטע אילוסטראַציע פון דעם, ווי ווייט די
מאָדערנע פּאָעזיע האָט זיך דערנענטערט צו פּראָזע — איך
מיין, צו דער בעסטער פּראָזע — אין אירע וועגן און
מיטלען, אין דעם אָפּיל צום אויג מער ווי צום אויער. היינט
מאָלט מען און מ'שניצט: זינגען זינגט מען ווייניקער, און
מ'פּאַרלאָזט זיך מער אויפן אינערלעכן ריטם ווי אויפן
אויסערלעכן. —

„סאָקאָ און וואַנזעמי'ס מאַנטיק“ איז ווייכער, לירישער. דער
אַבזיכטלעכער נעפּל איז צייטנווייז צו-געדיכט פאַרן לייענער.
אָבער די גאַנצע זאַך איז אַן איבערלעבונג — וואָס קונסט און
פּאָעזיע שטרעבן צו זיין.

און „פון אונדזער יאָך“ — און „בערנאַרד לואיס“ — און
„דאָרט וואָ די צעדער“ — און „אידישע מעלכעס“ — ניין,
לייענט, לייענט! און אַט איז אַן איינציקע שורה, די לעצטע
פון „מאַנאַטאַן“:

גאָט איז טרויעריק און אַלט. . . .

וועגן שרייבערשע זאכן.

(דער פשוט'ער לייענער ווערט געוואָרנט אָהער ניט אַרייַן-
צוקוקן.)

כ'וואָלט וועלן באַרואַיקן מיינע חברים שרייבער זיי זאָלן זיך
ניט שרעקן פאַר „גלאַטשמיינ'ס נייער ווענדונג“. ס'איז גאַרניט.

פאַר אַלעם באַשטייט די נייקייט פון דער ווענדונג דערין
וואָס זי איז ניט ניי. אונדזער שפּראַך אַליין, אידיש, ווייסט
די מעגלעכקייטן פון עקספּערימענטירונג מיטן וואָרט ווי
דיכטערישער מאַטעריאַל: שניידורעס אַנשמאַט שניידערס,
שוסטאַרעס פאַר שוסטערס, ליבע-שמיבע און ענלעכע פאַר-
מאַציעס אַנמאַהאַלן אַ וועלט מיט סוגעסטיעס און אַנצוהערע-
נישן פאַר ספּעציעלע צוועקן. די נייקייט ליגט דאָ הויפּט-
זעכלעך אין נעמען און אַנשרייבן אַ גאַנץ ווערק מיטן לשון
פון „בייבי גיין סיאַפּן“ — האָט עס מאַקע דעם זיבעטן חן.

אין דעם לעצטן אָפּזאץ האָב איך פאַרגעסן אַרייַנצושמעלן
גענדזנפּיסלעך וואו נויטיק איז, האָב איך מורא אַז דער
לייענער וועט זיך ניט כאַפּן וואו איך ציטיר קאַלעגע א.
לעיעלעס און וואו עס קומט-אַריין מייַן אייגענער שמעק-
טאַכאַק. —

אין מייַן רעצענזיע איבער גלאַטשמיינ'ס „קרעדאַס“, אין
„וואָך“ נומער 2, האָב איך זיך אויסגערעדט אַ נאַרישקייט:
אַז די מאַדערנע פּאָעזיע פאַרלאָזט זיך ווייניקער אויף דער

שרייבער אין חדר

אויסערלעכער מוזיקאלישקייט ווי אויפן אינערלעכן ריטם, פונקט אזוי ווי עס טוט עס גוטע פראזע. וואָס זשע טוט גלאַטשטיין? נעמט ער און הויכט-אָן צו שרייבן, ווי דער אַמעריקאַנער זאַגט, אַזעלכע „דזשינגלס“, אַז עס קלינגט ווי אַ צימבל — נא דיר, און ווייס. אַבער צימבלען צימבלט גלאַטשטיין אַלץ איבער הויכע ענינים. אַז ער דאַרף, למשל, זאַגן מיר, אַז איך האָב אַ קאַפּ ווי אַ לאַקשנברעט—רעדט ער, נישקשה, עברייטיש. בכלל צייגט ער אַרויס גרויסע פיי-איקייטן אין דער דעליקאַטער קונסט פון „דערלאנגען איבערן קאַפּ“. דאַס איז זיך אַ געכייט פאַר זיך, און— מעג איך סוגעסטירן, אַז עס וואַלט כדאי געווען אים איבערצולאָזן פאַר מענטשן וואָס צייכענען זיך ניט אויס מיט קיין אַנדערע פייאיקייטן? —

איך האָב פאַר אייך אַ כשורה: דער גראַם איז געקומען צוריק, ווי אַ זאווערוכע אין די צווייטע טעג פסח, און נעמט-אַפּ זיינס מיט אַ ווערך. איר פאַרשטייט אַ מעשה? אַ צוויי-דריי צענדלינג יאָר האָבן מיר געקעמפט ווי די לייבן קעגן דעם גראַם, ווייל ער פענטעט — עפעס אַזוינס האָט ער מסתמא געפענטעט; איצט זאַגט לעיעלעם, אַז צוליב דעם גראַם מעג מען זאַגן „וואסאַרן“ אַנשטאַט „וואסערן“ און „מאַנר-מאַנט“ פאַר „מאַנומענט“, אבי עס זאַל זיך גראַמען, אפילו אין דער מיט, אפילו אין אַנהויב. אפילו די אסאַנאַניץ — כא מיר אין די אויגן האָט זי שמענדיק אויסגעזען ווי אַ געזונטער גראַם וואָס מ'האַט אים אונטערגעהאַקט אַ פוס — איז פאַר לעיעלעס'ן ניט גענוג. אַבער פאַרוואָס זיך אַפּשטעלן ביים וואַרט? פאַרוואָס ניט איבערדרייען דעם זאַץ, ווי מ'פלעגט

טון אמאל? פארוואס ניט גיין ווייטער און א זינג טון, ווי „די שפראך אליין“ זינגט: „שיין בין איך געווען אזוי ווי רויטע פאנעל (פלאנעל), און היינט דארף איך טראגן דעם סאלדאטסקען שינעל!“ — אז עקספערימענטירן זאל זיין עקספערימענטירט.

דער אמת איז, אז די נייעמשאפט „גומע פראזע“ האט ניט געווארט אויף קיין דערלויבעניש, און האט אלעמאל, ווען מ'האט געדארפט, געברויכט אי די אסאנאנץ, אי דעם גראם, אי אין מיטן, אי אין אנהויב — אבער אלץ ווען און וואו מ'האט געדארפט; ווען דערמיט איז דערגרייכט גע-ווארן עפעס אזוינס וואס ליגט דרויסן פון הילער אומישנע-דיקער עקספערימענטאציע. —

מיין פריינט לעיעלעס איז אן אויפגערעגטער מענטש. אן איינציק ווארט אין א פאסאזש פון אן ארטיקל אין דער „וואך“ האט אים א „גרילץ“ געטון אין די אויערן און האט צעמישט זיינע געדאנקען. ער האט דעריבער ניט געכאפט דעם צוזאמענהאנג פון דעם „גרילציקן“ ווארט מיטן ענין, און אויך האט ער ניט באמערקט, אז דער פאסאזש דריקט-אויס, אין זינדיקער פראזע, גענוי דעמאלס לבן געדאנק און דאסזעלבע געפיל וואס גלאטשטיינ'ס „ידל אזש“, פון מאנוסקריפט ארויס, פון וועלכן לעיעלעס ווערט אזוי נתפעל. ביי גלאטשטיינען אליין, אין „דארט ווא די צעדער“, ווערט די ליכשאפט צו אידיש בלויז סוגים טירט — און דער-

שרייבער אין חדר

לאנגט מיפער ווי די „גינג-נינג'ס" פון זיין אלגעקלאנג-
גערעדעריי. —

גלאטשטייניג, „ווען דזשאים וואלט געשריבן אידיש" לינדערמ
מיין שמארץ איבערן פאקט וואס דזשאים שרייבט ניט קיין
אידיש. איך וויל דא ארויסזאגן מיין אפיקורסות אין באצוג
צום קינסטלערישן ווערט פון דזשאים'עס אפיקורסותן. זיין
ראמאן: „א ווערק אין ווערן" האב איך ניט געזען, נאר מיט
זיין „יוליסעס" בין איך באקאנט. אז דזשאים איז זייער א
טאלאנטירטער מענטש און אן אינטערעסאנטער פארשוין
זויס איך פון זיינע פריערדיקע ווערק, נאר איך האלט, אז
זיין עקספערמענטאטארישער אייפער פון די לעצטע יארן
איז פארפירעריש.

ווען איך בין אלט געווען א יאר פופצן, האב איך זיך ארום-
געטראגן מיטן געדאנק צו באשרייבן א טאג פון א מענטשנס
לעבן: פארנאטירן אלץ וואס עס פאסירט ארום אים,
אין אים. דאס אליין, האב איך געדענקט, וואלט מיט זיך
פארגעשמעלט א גרויס ווערק. איך האב א חשד, אז יעדער
שרייבער האט זיך ווען-עס-איז אין זיין לעבן ארומגעטראגן
מיט אזוינע פלענער — אזוי עלעמענטאר זענען זיי.

ווי איר זעט, איז עס גענוי דזשאים'עס מעטאד פון „שמראם
פון באוואוסטזיין". שפעטער האב איך איינגעזען, אז עס
טויג ניט. די געשעענישן אין דער אביעקטיווער ווירקלעכ-
קייט זענען כאאטיש אין זייער קעגנזייטיקער פארהעלמניש,
און א ווערק איז א רעזולטאט פון אויסוואל און ארגאניזאציע.

פשוט'ער: קיין קונסטווערק אנטשטייען ניט אין דער נאטור
 און אויך ניט אין „שטרעם פון באוואוסטזיין" פון זיך אליין;
 מ'מוז זיי אָנשרייבן — אויסמאַלן — אויסקלעפן — אויס-
 שפילן. אחוץ דעם, אנטהאַלט אזא פאַרווך אן איינגעבוי-
 רענעם ווידערשפּרוך אין זיך גופא: עס איז אכסאַלזא אומ-
 מעגלעך אויפצוכאַפן און פאַרצייכענען אַלץ וואָס עס
 קומט-פאַר אין פאַרלויף אפילו פון אַ קורצער ווילע סיי
 דרויסן, סיי אינעווייניק; אזוי אז אויב איר פרובירט עס טון,
 וועט איר סיוויסיי מוזן אָפּקלייבן מאַמענטן און זיי אַרגאָ-
 נזירן, נישמען — נישט דער אָפּקלייב, נישט די אַרגאָני-
 זאַציע וועלן ניט זיין אינגאַנצן ביי אייך אין די הענט, און
 ארויסקומען וועלן זיי צופעליק און לויז, פון אונטער אַן אומ-
 קלאַרן דראַנג און אַ נישט-אויסגעאַרבעטן פלאַן. עס קומט-
 אויס, ווי איר וואַלט צו דער „אַביעקטיווער ווירקלעכקייט"
 צוגעשטעלט אַ מין רעגיסטריר-מאַשין, וואָס איז נאָך דערצו
 אימפּערפּעקט און ניט-סטאַביל. דער רעקאָרד וועט זיין אַ
 מיילוויווער און זיין ווערט, אין בעסטן פאַל, אַ וויסנשאַפּט-
 לעכער. און: די צוועקן און מעטאָדן פון דער קונסט זענען
 פונקט דער היפּך — איך זאָג: פונקט דער היפּך!
 — פון די צוועקן און מעטאָדן פון דער וויסנשאַפּט.

איז טאַקע „ויליסעס" נישט קיין קונסטווערק, איז איבער-
 הויפּט נישט קיין ווערק, נאָר לאַבאָראַטאָרישער מאַטעריאַל.
 מיר קריגן יא אַרויס פון דאָרט מענטשן, נאָר דאָס איז
 אונדזער פאַרדינסט, ניט דזשאַים/עס: אונדז קומט-אויס
 צו האַרעווען קעגן זיינע מעכנישע קונצן און דעם איבער-
 פלוס פון דעטאַלן. דאָס איז פונקט ווי מ'וואַלט אונדז געוויזן

שרייבער אין הדר

דאס פיזישע בילד פון א מענטשן אזוי ווייט דעמאלזירט, אז מ'זעט אן אלע אדערלעך, אלע פארן, די טעקסטור פון זיין הויט. בא אזא סופער-נאטוראליזם וואלטן מיר געהאט גרויסע שוועריקייטן אין סינטעטיזירן די צעשאפטענע פינ-טעלעך אין א געשמאלט אדער א פנים.

אן ארבעט איז „יוליסעס" א גרויסע — פאר ענגלאנד. דזשאים האט דארט עובר געווען אויף אלע לאוון, אפגעשאפט אלע טאבוס. אלץ וואס קומט-פאר אין דער אויסווייניקסטער אדער אינווייניקסטער וועלט איז מאטעריאל פארן קינסט-לער. אלע פיזיאלאגישע פראצעסן. אלע פסיכישע פראצעסן. אלע געדאנקען. אלע ווערטער וואס גייען דורך א מענטשנס קאפ. נישטא קיין פארבאטענע אדער מאוסע באגריפן אדער אויסדרוקן. — זייער פיין. פארן ענגלאנד וואס איז נאך ניט-אינגאנצן ארויס פון דער וויקטאריאנישער עפאכע, ווען דערמאנען אז א מענטש האט געדעריס האט זיך גערעכנט פאר ניטלייטיש — איז עס אן אויפטו. אבער אנדערשוואו, און אפילו אין ענגלאנד פון די פריערדיקע יארהונדערטן, האבן קינסטלער זיך קיינמאל ניט געשראקן פאר טאבוס, זינט מ'האט אנטקרוינט גאט, דעם פאטער פון אלע טאבוס, און נאך אסך פריער. די ביכל דערציילט אפט אזעלכע מעשות, און רעדט צומאל מיט אזא לשון, אז די מלכה וויקטאריא האט זיך מסתמא ניטאיינמאל אנגעכאפט ביים קאפ. געווען אזא איד, יחזקאל בן בוזי האט ער גע-הייסן; איז אז ער איז אין כעס געווארן אויף דער שטאט ירושלים איז ער געווען ווייט ניט סאלאנפייאיק. און אין אונדזערע צייטן האבן ניט די רוסישע ליטעראטור, ניט

די אידישע זיך קיינמאל ניט אפגעשמעלט פאר א וואַרט
אָדער פאר אַ „פאָקט פון לעבן“; און האָבן גערעדט אזוי
געלאָסן און עפּיש ווי די אַנאַטאָמיע אָדער די פיזיאָלאָגיע.
ווען זיי האָבן געדאַרפט האָבן זיי באַרירט אַלץ. ווען זיי
האַבן געדאַרפט — ניט אַלס אויפגאַבע פאר זיך.
דזשאַים האָט אויסגערייניקט די ענגלישע שטאַלן פון ליי-
טישקייט. אַ געזעלשאַפּטלעך-ניצלעכע אַרבעט. מיט דער
קונסט האָט זי ווייניק-וואָס צו טון.

איז איצט, הייסט עס, עקספּערימענטירט דזשאַים ווייטער,
„מיטן וואָרט אַלס דיכטערישער מאַטעריאַל“, און גלאַטשטיין
גיט אונדז אַ וואַריאַנט אין אידיש.

אַ טשיקאַווער ענין, אַט די מאַדערנע עקספּערימענטאַציע
אויפן געביט פון ליטעראַטור.

קודם כל: צו וואָס עקספּערימענטירן אין דער עפּנטלעכקייט?
פאַרוואָס ניט „זיך אויסשטאַמלען און אַריינקומען אַ
גרייטער“? —

נאָר: עקספּערימענטירט מען שוין פאַר מיר, דעם לייענער,
אין די אויגן, מוז עס דאָך מיינען, אַז איך בין דער פּוסק
איבערן דערפּאָלג פונם עקספּערימענט. וואָס אנדערש קאָן
עס מיינען? איז אַז איך געפּין אַז: „נאַכט. נאַכט עגאַל און
פאַר פּע מן הימל בדולח אבדול אך“ איז פיזעם, זאָגט מען
מיר אַז איך בין אן אייזל. —

שרייבער אין הדר

סעזאן — זאגט לעיעלעס — האָט פֿרוכירט טון דאָסזעלבע „מיט פֿאַרב אַליין“. געהערט וועגן דעם. געהאַט גרוסן פֿון אַלע קונסטן: מ'עקספּערימענטירט „מיטן קלאַנג גופּא“ אין דער מוזיק; „מיט ליכט און שאַטן“, „מיט פֿאַרב און קאַליר“ אין דער מאַלעריי; „מיט ליניעס און פֿלאַכן“ אין דער סקולפּטור; „מיט פֿלאַכן, פיגורן און מאַסן“ אין טעאַטער. איך פֿאַרשטיי זיך ווייניק אויף די אַנדערע קונסטן, נאָר על פי אַנאַלאָגיע מיט דער וואָס איז מיר נאָענט בין איך חושד, אַז אומעטום קומט-פֿאַר דאָסזעלבע: דער מייסטער, דער זוּרמואַז, רייסט זיך צו פֿאַרנעמען דעם פֿלאַץ פֿונם שאַפֿער.

דער אמת איז, אַז יעדעס קונסטווערק איז סיי-ווי-סיי אַ דעזולטאַט פֿון אַ גאַנצער רייע „עקספּערימענטן“: מאַלערישע, מוזיקאַלישע, סטיליסטישע, אַרכיטעקטאָנישע. אַ דעזולטאַט — ניט די עקספּערימענטן גופּא: זיי בלייבן הינטערן זווערק. די אַרבעט פֿון אַן אומבאַהאַלפֿענעם „מאַלאַנט“ פֿאַר-שאַפט אַפּט פֿאַדראַס ביז איבליקייט; אַכער באַווואָסזיניקע מייסטערשאַפט אַן זעאָנגען איז סמאַליעריי און טויג בלויז אויף צו פֿלאַדיען „שולעם“.

דער דערעסנסטער שטריך אין דעם מאַדערנעם קינסטלער איז זיין דראַנג צו געבן דער אויסערלעכער וועלט „זיך“. ער באַנוגנט זיך ניט מיט מאַכן שיינע אַדער אינטערעסאַנטע זאַכן: ער שפּרינגט אייך אין פנים אַריין — מיט התנצלות, מיט באַרימעריי, מיט בן-יחיד'ישע שטיק. און ער דערמאַנט אייך נאָכאַנאַנד, אַז דאָס גיט ער אייך — ווי זאָגט מען אין גראַדנע? — ז-זשיך.

איך האָב אַ חשד און אַ מורא, אַז אָט דער מלאך, דער
לייענער, וועט ווען-עס-איז פאַרלירן די געדולד און וועט
אונדז אַלעמען דערלאַנגען מיטן פּוס און אונדז אַוועקשיקן
— איר ווייסט שוין וואוהין. —

איז ווי האָב איך געזאָגט? אַז די מאַדערנע גוטע פּראָזע און
דיכטונג דערנענטערן זיך איינע צו דער צווייטער, און
יעקב גלאַטשטיין האָט, דאַכט זיך, געקרימט אויף דעם מיט
דער נאַז. און איצט, מיט אַ צענדלינג יאָר שפּעטער איז
געקומען דערזעלבער תנא — יעקב גלאַטשטיין און האָט
גע'פּסקנ'ט, אַז די הלכה איז אַזוי ווי איר. ער האָט עס
ניט געזאָגט כּהאי לישנא; ער האָט איבערהויפּט גאַרנישט
ניט געזאָגט, נאָר גענומען און עס באַוווּזן דורך צוויי ביכער
אין פּראָזע: „ווען יאש איז געפאַרן“ און „ווען יאש
איז געקומען“ וואָס זענען פּאַנטאַסטיש און „אמת'דיק“ צו
גלייכער צייט. וויאָזוי זשע קאָן דאָס געמאַלט זיין? איז דער
ענטפּער: אָט זעט איר דאָך! און עס איז גוטע, מחיה'דיקע
פּראָזע, וואָס קאָן קומען נאָר פון טיפּער, אינערלעכער
אמת'דיקייט. שוין נישט קאַלט-לונגענדיקע עקספּערימענט-
טאַציע מיטן הוילן קלאַנג, נאָר געלאָזן די שפּראַך ריידן און
אפילו פּלאַפּלען — און בלוז פון-צייט-צו-צייט איר אַנגע-
טראַטן אויף אַ פינגער פון פּוס און אַרויסגעקוועטשט פון
איר אַן אומגעריכטן קוויטש.

באַ אונדז, ברוך השם, שרייבן דאָך גאַנץ אַפּט אפילו גרויסע
שרייבער אַ שלעכטע פּראָזע. די מעשה איז, וואָס אַז אַ איד
נעמט אַ פען אין האַנט ווערט ער גלייך אַנגעלאָדן ווי אַ

שרייבער אין חדר

ביקס און קאן שוין קיין מענטשלעך וואָרט ניט אַרויסריידן:
עס קוקט-אויס ווי ער וואָלט שרייבן פון אַ בריוונשמעלער.
איך האָב אַ חשד, אַז אַזאַ מענטש ווי יונה טרובניק,
אַשטייגער, דער מחבר פון „בריוונשמעלערס“, האָט געהאַט
אַ קינמטלערישן חוש פאַר דעם (אידישן) מענטשן בעת
יענער דערפילט זיינע „אומנאַטירלעכע“ הצטרכות . . . —

די גוטע פראָזע איז ניט די איינציקע ענדערונג אין גלאַט-
שטיינען. אויב איר ווילט, איז עס גאַר קיין ענדערונג נישט,
נאָר פשוט די ווייטערע אנטוויקלונג פון אַ זוכנדיקן, וואַקסנ-
דיקן שרייבער. געענדערט האָט זיך דאָ ניט-אַזוי די באַציאונג
צו ליטעראַטור, ווי דער קוק אויפן לעבן. סימנים דערפון
זענען געווען שוין אין אייניקע פון זיינע לידער, ווי, צום
ביישפיל, אין „נחמן בראַצלאַווער צו זיין סופר“, אָבער אין
דידאַזיקע ביכער האָט ער געגעבן זיין ליריש געמיט אַ פרייע
האַנט. עס דערמאָנט זיך מיר נאַכאַמאַל זיין שורה פון אַמאַל:
„גאַט איז טרויעריק און אַלט“ . . . —

די פאַרשוניגען אין די ביכער ריידן אַלע קלוג און מיטן זעלבן
לשון. עס איז פשוט: זיי זענען ניטאַזוי פאַרשוניגען ווי
געמיט-צושטאַנדן פון אַ מענטשן. און כאַטש גלאַטשטייין
שטופט אייך דאָ ניט נאַכאַנאַנד זיין „איך“ אין פנים אַריין,
איז ער דאָ און אַנוועזנדיק אין זיי אַלעמען.

וואָס דאָס איז ווי עס דאַרף צו זיין. —

משה נאדיר.

א. — ראקעטן.

... און משה נאדיר האט זיך געשמעלט אויף דער זייט פון די, וואס האבן אין זייער בלינדן, מאניאקאלישן לויף ארי-בערגעטראָטן אלע געזעצן: ביז צום באַגריסן די פאלעסטי-נער פאָגראַמען, אָדער — זאל זיין — דעם אַראַבישן אויפשטאַנד אין זיין פאָגראַם-פּאָזע. —

... צווייפלט נאָך ווער דערין, אַז משה נאדיר איז א זעלמענע דערשיינונג אין אונדזער ליטעראַטור? אַ נאָכאַנאַנדיקער פּאַנ-טאָן. אַן אומדערשעפלעכע באַטאָריע פון פייערווערק און רעגנבוֹיגנדיקע קאַלירן.

אַ שאַד נאָר, וואָס דער פּאַנטאָן שיסט אַזוי אַפּט מיט בלאַמע. און ווי קאָן איינער זען זאָכן איז זייער אַמת'דיקן ליכט, אַז ער ווערט פאַרבלענדט פון זיינע אייגענע ראַקעטן?

„צער-וואַקאָנאַליע“.

דער קונדס, דער אייביקער שטיפער, האט זיך ניט געקאָנט צוריקהאַלטן פון אזא פינקלדיקן שאַם. —

... פאַרטאָן זאָכן וואָס מענטשן קאָנען נאָך אַלץ ניט פאַר-טראַגן.

אין דער ערשמער וועלט-מלחמה זענען אויף ביידע זייטן,

שרייבער אין חדר

אויף אלע שלאַכטפעלדער, געפאלן אידן — קיינער ווייסט
ניט וויפל. האָט דאָס אַרויסגערופן אַ „צער-וואַקאָנאָליע“?
ניין. דער אומפאַרדינטער גירוש פון די גרעניץ-שמעט, די
פאַגראַמען אויף דער שוואַצער באַפעלקערונג — די האָבן
אויפגערוּדערט די אידישע וועלט.

אין דער רעוואָלוציע זענען אַ סך מענטשן געפאלן ביי די
באַריקאַדן, אַדער אין אַפענעם פעלד. מ'האַט זיך ניט גע-
זעצט וויינען: דאָס אַלץ גייט אַרײַן אינם שפּיל — אינם
קלאַגעדיקן מענטשלעכן שפּיל. אַבער אייניקע פון די גע-
שמיסענע אַרעסטאַנטן אין סיביר האָבן ניט אויסגעהאַלטן
און זיך גענומען דאָס לעבן. דאָסזעלבע האָט געטון אַ אידי-
שער יונגעראַמאָן אין פאַלעסטינע מיט אַ פאַר יאָר צוריק,
ווען אַראַבער — מסתמא פון די שפּעטערדיקע העלדישע
חברונ'ער אויפשטענדלער — האָבן אים קאַסטרירט. פאַר-
וואָס?

פאַראַן זאַכן וואָס מענטשן קאַנען נאָך אַלץ ניט פאַרטראַגן.

אַן אַלמער איד — אַה, אַ יאַרמעלקע-איד! — אין די גומע
הענט פון יונגע שקצים: — זאַגט עפעס אַ פינקלדיק וואָרט
דערצו, משה נאָדיר! —

. . . ס'אַר אַ צעכראַסטעט פאַלק מיר זענען! מאַס? ניין, מאַס
זוכט ערגעצאַנדערש. ביי אונדז איז איין דור צייט גענוג
אויף צו פאַרוואַנדלען ליכשאַפט און פאַרגעמערונג אין האַם
און חוּזק. מיר איז ניטקלאַר: איז עס גוט, צי ס'איז שלעכט?
נאָר ס'איז — משונה'דיק.

צו דער דערשיינונג פון זיין בוך: „א לאמפ אויף מיין פענצ-
טער“ האט משה נאדיר אראנזשירט אין סיוויק רעפערטארי
טעאטער אן אונט פון „קליינקונסט“. צווישן אנדערע זאכן
האט מען אויפגעפירט איין אקט פון זיין בורלעסק: „משיח
אין אמעריקע“. די גראטעסקערייען פון דער אידישער אמע-
ריקע האבן געהאלטן דעם זאל אין אן אומאויפהערלעכער
קאנוואולסיע פון געלעכטער. משיח אליין, א איד א גאלי-
ציאנער און א חלוש, האט זיך ניט געקאנט האלטן אויף די
פיס, און אלעמאל האט מען געמוזט אים אונטערקאפן אונטער
די הענט. עס איז געווען קלאר, אז ער איז א מערידניק און
א געברייכטער. מ'האט געלאכט ניטבלויז פון אמעריקע, נאר
אויך פון משיח'ן. איך האט אויך געלאכט — און זיך גע-
שעמט, ווי איך וואלט געלאכט פון א געפאלענעם.

איך טראכט: ס'איז ציניזם, צו חזקן פון אן אלטגעווארענער
געליכטער. האט משה נאדיר פארגעסן וואס די משיח-
האפענונג, די משיח-וויזיע, איז געווען פאר אים דארט, אין
נאראיעוו, אין זיינע אינגלשע יארן? קאן ער איר ניט גע-
דיינקען אביסל די „גענאד פון איר (פון זיין) יוגנט“? געוויס
זענען איצט אירע באקן איינגעפאלן און די אויגן פארלאשן.
אבער, מיר דאכט, דאס איז בלויז טרויעריק.

משיח אליין, אויף וויפל איך געדיינק אים, איז אלעמאל
געווען א שטיל מענטשל, אן ארעמאן וואס האט באשיידן
געריטן אויף אן אייזל און האט קיינעם קיין שלעכטס ניט
געטון. פאראן א סברא, אז ער זיצט ערגעץ א געשמידטער
אין קייטן און ווארט אויף דערלייזונג צוזאמען מיט אונדז. —

שרייבער אין חדר

. . . ניטגעקוקט אויף די אלע שפיציקע ווערטלעך, פיל איך אז דער ארטיקל: „צער-וואקאנאליע“ איז געשריבן מיט א האלבן הארצן. עס פעלט דער נאדירשער אפעטיט. קאן עס זיין, אז משה נאדיר איז נאך ניטאינגאנצן אויסגעהיילט פונם „פינטעלע איד“? . . .

און—איר הערט, משה נאדיר?—איך וואלט איך גערעמט איבערצוליינען משה נאדיר'ס לעצטע קאפיטלען פון זיינע „טעג אין נאראיעוו“, געדרוקט אין דער „מארגן-פרייהייט“. דארט דערציילט זיך א פאמעטישע געשיכטע וויאזוי א שיינע ציגיינערין האט אינגערעדט א אידיש אינגל אוועק-צו'גנב'ענען ביי זיין ארעמער מאמען די לעצטע עטלעכע רייניש און אנטלויפן מיט איר ציגיינער-געזינדל; וויאזוי דאס אינגל האט זיך אומעטיק פארקוקט אויף דער פארגייענדיקער זון און וויאזוי דער אלטער ציגיינער האט אים מיט ביטול געהייסן לאזן די זון צורו: „זי'ט זיך זעצן אן דיר . . .“; וויאזוי דאס אינגל איז געשלאפן די נאכט אונטערן פרייען הימל און אונטער דער ציגיינערין'ס רעדנע, וואס דאס האט געמוזט זיין גוואלדאונגע גוט; וויאזוי די ציגיינערין האט אים צומארגנס אומפארשעמט געצוואונגען זיך אויסטון נאקעט פאר איר אין די אויגן און אריינשפרינגען אין קאלטן טייך זיך צו באדן.

און וויאזוי זי איז צולעצט אנטלאפן מיט זיינע מלבושים און די עטלעכע רייניש און האט אים געלאזן שטיין א נאקעטן און אן עלנטן אויפן ברעג פון טייך. —

. . . מ'דערציילט מיר, אן די לעצטע יארן האט משה נאדיר

תשובה געטון. המ . . . תשובה. עמיצער פון אונדזערע
זקנים האָט זיך גע'רגזנט: האומר אחמא ואשוב אחמא ואשוב,
אין מספיקין בידו לעשות תשובה. —

ב. — פ ע נ נ ב י ק ס .

. . . משה נאדיר האָט צו שפעט זיך אָנגעהויבן רופן „פענונ-
ביקסלער“: ער איז עס אַלעמאַל געווען. און אז עס האָט
פאַסירט אַ מאָל אז ער האָט ניט געזען קיין שונא פאַר זיינע
אויגן, האָט ער געקירעוועט זיין ביקס אויף זיך אליין. —

. . . די צווייזייטיקייט פונם פענונביקסלער וואַרצלט אינם
פאַקט וואָס ער איז אַ ראַמאַנטיקער וואָס קוקט פונ-
דעסטוועגן אויפן לעבן מיט קלאַרע אויגן.

דער הונדערטפראַצענטיקער ראַמאַנטיקער וויל פון דער
וועלט ווי-זי-איז ניט וויסן. אַדער ער טראַכט זיך אויס אַ
נימגעשמויגן-נימגעפלויעגענע וועלט; אַדער ער קלאַגט נאָכ-
אנאנד אויף דעם טראַגישן ווידערשפרוך צווישן אונדזער
וועלן און אונדזער קאַנען. דער דורכאויסיקער רעא-
ליסט, ווידער, אקצעפטירט די וועלט און די מענטשלעכע
נאַטור אַט ווי זי שטייט-און-גייט. אַזא איינער באַוועגט זיך
האַרט באַ דר'ערד — אַפּטמאַל אַזוי האַרט, אז זיינע זעל-
טענע פאַרוזכן זיך אביסל אויפצוהייבן א י ב ע ר איר דער-
מאַנען אַן די פאַרוזכן פון אַ קאַטשקע צו פליען.

אַ מענטש אַבער וואָס איז ראַמאַנטיקער גענוג אויף ניט צו

שרייבער אין חדר

זיין צופרידן מיט דער וועלט ווי-זי-איז, און גלייכצייטיק רעאליסט גענוג אויף ניט אַנצונעמען אויסטראַכמענישן פאַר ווירקלעכקייט — אַזעלכער געפינט זיך אין אַ שווערער די- לעמע; און עס איז קיין וואונדער ניט, אויב ער פאַרבייט אַפּט די פען אויף דער ביקס; און עס איז קיין וואונדער ניט, אויב ער קירעוועט זי פּוּן-צייט-צו-צייט אויף זיך אַליין.

איך בין זיך מודה, אַז איך בין אַ קנאַפּער ליבהאַכער פּוּן דער ביקס. איך ווייס, אַז אין געוויסע צייטן איז די ביקס אַ גויטיקייט, נאָר איר אַרבעט איז אַ ניטפריילעכע, אַ ניט-דאַנקבאַרע און אַ צעשמערערישע; אַפּטמאַל לאַזט זי זיך ניט קאַנטראַלירן, און אין אַ שיסעריי ווערט ניטאיינמאַל געטראַפּן דער אומשולדיקער. די פען, ווידער, איז אַ גאַנץ אַנדער שטיקל געצייג. און עס איז משה נאדיר'ס פען און ניט זיין ביקס וואָס איז מיר נאַענט און אייגן. —

... פאַראַן אַ קאַפיטל משה נאדיר וואָס אינטערעסירט מיך, ווי אַ אידישן שרייבער, גאַנץ באַזונדערס. דאָס איז משה נאדיר'ס שפּראַך, משה נאדיר'ס וואָרט-קינסטלעריי. אויף אים איז באמת שייך צו זאָגן, אַז ער באַהערשט די שפּראַך — בעת שלום-עליכם, למשל, איז פּוּן איר באַהערשט געוואָרן. די שפּראַך איז די גרעסטע קולטור-שאפּונג פּוּן אַ פּאַלק, ווייל אַלע זיינע טיילן, אַלע געביטן און אפילו אַלע יחידים באַטייליקן זיך אין דער שאפּונג פּוּן דעם אינסטרומענט „שפּראַך“. און ווייל אַ לעבעדיקע שפּראַך איז ניט אַ פאַר-גליווערטע מומיע, נאָר אַ דינאמישער פּראַצעס, באַטייליקן זיך אין דער שאפּונג אויך אַלע דורות און אַלע צייטן. דערפּוּן

קאן מען זען די וויכטיקייט פון יעדן יחיד וואס קאן מאכן
א באדיינמדיקן בייטראג צום אוצר פון דער שפראך.

איך האב געזאגט „צום אוצר“, נאר עס געפעלט מיר ניט.
זאמלען סתם פארזאלטעמע, פארווארפענע פאלקסווערטער
ביי זיך אויפן בוידעם איז אין בעסטן פאל א הילף צו אר-
בעלאגניע, צו שפראכקענטעניש, צו פאלקלאך — מיט לעבע-
דיקער ליטעראטור האט עס ניט צו טון. גאנץ אנדערש איז
דער געברויך פונם אידישן ווארט ביי משה נאדיר'ן. עס איז
ווייניק צו זאגן, אז דאס ווארט ביי אים לעבט — עס גיט
לעבן צו נייגעבוירענע. עס רייסט-אויף דאס אייגענע הימל,
ווי א קערן אין זאפטליכן באדן, כדי צו שאפן א נייע פלאנץ;
עס פיקט זיך ארויס ווי א לעבעדיקע, געפליגלמע באשעפע-
ניש פון אן איי. עס מאכט ניט אויס, וואס נאדיר האט איין
מאל — איינ-איינציג-מאל — געפרוואווט צוצושטיין
צום לידל וועגן דעם, אז „אידיש איז בלויז א מיטל, ניט קיין
ציל“. אין דער פראקטיק איז ער ווי דער אקערער און זייער
וואס דערציט שיינענדיקע, זאפטליקע קערנדלעך, וועלכע
זענען „בלויז א מיטל“ — אויפצוהאלטן לעבן אויף דער ערד.
ער איז ווי א גערטנער וואס כאוועט רויון, ליליעס און פיל-
קאלירטע מאנבלומען, וואס „מקאן לעבן אן זיי אויך“ —
נאר וואס פאר א טעם וועט אזא לעבן האבן? . . . — צום
גליק, האט דער גערטנער זיך ניט אוועקגעשטעלט אויף לאנג
צו טראכטן וועגן דעם, אז זיין ארבעט איז „בלויז א מיטל
צום ציל“. און דעם דאווקן פאקט האבן מיר צו פארדאנקען
דאס, וואס משה נאדיר איז משה נאדיר. —

שרייבער אין חדר

דער שאַטן יוסף חיים ברענער.

— א. —

וואַרשע, 1903-4. איך רעד צו נאַמבערג'ן: פאַר די לעצטע עטלעכע יאָר בין איך געווען אַפגעריסן פון דער העברעאישער ליטעראַטור; איך וואַלט וועלן זיך באַקענען מיט די נייע, די לעצטערע, אירע פאַרשטייער.

ער שטעלט מיר צונויף אַ צעמל וואָס איך געדענק דערפון די נעמען: חיים נחמן ביאַליק, מיכה יוסף בערדיטשעווסקי, אורי גנעסין, נ. שאַפמאַן, יוסף חיים ברענער. און — גיט ער צו מיטן קליינעם נאַמבערג'שן שמיכל — „פליגעלמאַן“, פון הירש דוד נאַמבערג.

יא, דאָס זענען געווען די מענטשן וואָס האָבן אויסגעוויימיקט די נייע העברעאישע ליטעראַטור.

געווען אויך אייניקע וואָס האָבן פאַרנאַסעוועט (ליבער בחור הזעצער, שרייב: פאַרנאַסעוועט, ניט פרנסה/וועט. פאַרנאַס — דאָס איז געווען אַ באַרג אַזא אין אַלטן גריכנלאַנד וואָס דאָרט האָבן זיך אויפגעהאַלטן די מיטאַלאַ-גישע געטער, הויך איבער די מענטשן. מיטן פאַרנאַס קאַנען אידישע שרייבער נאָך האָבן אַ וועלכע-עס-איז שייכות, נאָר מיט פרנסה — ני-ני!) שאול משערניכאָווסקי, למשל, האָט העלעניזירט; יעקב כהן האָט געשוועבט צווישן די שנייקעפּ פון די אַלפנבערג. דער ליענער-עולם האָט זיך צו

זיי באצויגן מיט דרך-ארץ, אָבער ער איז געבליבן—הר-קאלטלעך. די פריער דערמאָנטע, ווידער, האָבן טאקע אויס-געווייטיקט אַ ליטעראַטור, צוזאַמען מיט אונדז אַלע-מען, אינײַנעם מיטן „פּאָלק ישראל“ — אַ אידיע, אַ אימאָזש אַזאַ וואָס ווי פּאַרנעפּלמ ער זאַל ניט זײַן, האָט ער נאָך פּונדעסוועגן אַזױפּיל ממשות ווי, זאַגן מיר, „ליבע“, אַדער „פּרייַנטשאַפּט“, עמ.צ. יענע שרייבער האָבן אַוואַדע געזײַגט דיקט געגן דער קונסט, יעדערער לױט זײַנע מעגלעכקײַטן, ווײַל זײַערע הערצער זענען געווען ניטגאַנץ און זײַערע גע-מיטער געשטערט, נאָר אַלע צוזאַמען האָבן זײ אַרײַנגע-טראָגן אין אונדזער לעבן אַ טאַן וואָס מ'האַט ניט געקאַנט אים נױטהערן. מ'אַ. —

פּון די אַלע שרייבער — נאַמבערג אַפּאַרט — האָב איך זיך געטראָפּן ווי געהעריק בלױז מיט ברענער'ן, אין לאַנדאַן, סוף 1905. אַ מענטש מיט אַ פּראַסמלעכן, אפילו גרעבלעכן אויסזען פּון עפעס אַ „רעשעטניק“, ווי מ'רופּט אין אוקראַינע אַ גרויפּנמילנער, נאָר מיט אַ צאַרטער שטים און אומעטיק-שמײכלענדיקע אױגן. ער האָט מיך אױפּגענומען מיט שטילער פּרייד, און מיר זענען צוגעזאַמטן געוואָרן אײַנער צום אַנדערן. איך פּלעג זײַן בײַ אים אין נאַראַדיצקײַם דרוקעריי אױף מאַיל ענד ראוד מסתמא יעדן טאַג, און ער פּלעגט זיך אַרײַנכאַפּן צו מיר אַ פּאַר מאַל אַ וואָך און פּאַרברײַנגען געמיטלעך מיט מײַן אַלטער מוטער — געמיטלעכער ווי איך האָט מיט איר פּאַרבראַכט. „אַט דאַס איז אַ מענטש — האָט זי מיך פּאַרזיכערט — הגם פּון די הײַנטיקע. וואַדען — אַזױ-ווי דו?“ —

שרייבער אין חדר

ביי נאר אַדיצקי'ן האָט מען מיר וועגן אים זיך אָנגעדערציילט
 זאָכן. אַ שעמעוודיקער מענטש און אזא צוריקגעצויגענער,
 אַז ער זשענירט זיך אפילו צו גיין אין שפּיזקרעמל קויפֿן
 אַ ברויט. אַ מעשה מיט דער „לאַנדאָן טאַימוז“: די „אַכטע
 מלוכה“ האָט זיך דערוואָסט, אַז ערגעץ אויף דער איסט
 ענד, טאָקע אויף איר טעריטאָריע, גייט-אַרויס אַ חודש-
 זשורנאַל אויף, מאַלט אייך, אויף היברו! — אויפֿן לשון
 פֿון דער באַיבל, הייסט עס! די „טאַימוז“ דאַרף, פאַרשטייט
 זיך, באַריכטן וועגן אַזאַ קוריאָזיטעט, שיקט זי אַ פיפֿקן
 רעפּאָרטער אויסצוגעפינען וואָס און ווען, אַבער ברענער
 האָט בשום אופן ניט איינגעשטימט צו געבן דעם רעפּאָרטער
 קיין אינטערוויו, און יענער האָט געמוזט שרייבן פֿון קאַפּ
 און וואָס ער האָט אַרויסגעקראָגן פֿון זייטיקע מענטשן.
 צווישן מענטשן האָט ברענער אַ סך געשוויגן, אַבער נישט
 געדיכט, אָן דעמאָנסטראַציע פֿון שווייגעניש, וואָס זי האָט
 ער קאָליע געמאַכט מיט אַ שמייכל און אַ מרוקע — אויף
 אונטערצוהאַלטן דאָס געשפרעך. אַבער באַ אונדז אין דער
 חבילה האָט ער שוין גאַרניט געשוויגן — ווייל ביי אונדז
 האָט זיך אויסגעבילדעט אַ „חבילה“ פֿון דריי, ווי איך
 וועל שפּעטער דערציילן.

— ב.

געלעבט האָט ברענער דעמלט פֿון זיין אַרבעט אַלס זעצער
 ביי נאר אַדיצקי'ן, און אויב איך האָב ניט קיין טעות, האָט
 ער פאַרדינט צוויי ענגלישע פֿונט אַ וואָך. און דערפֿון האָט
 ער געלעבט, אַרויסגעגעבן דעם „המעורר“, וועלכן ער האָט

אליין געזעצט, און ארויסגעהאלפן זיינע עלטערן ערגעץ אין רוסלאנד. אבער ברענער האט געהאט נאך א קוואל פון הכנסה: ער האט רעדאקטירט א וועכנטלעכע שריפט אויף אידיש פון א גרופע אנארכיסטן וואס זענען געשטאנען אין אפאזיציע צו דעם אפיציעלן אנארכיסטישן „ארבעטער פריינד“, אונטער דער רעדאקציע פון רודאלף ראקער. עס איז אפשר כדאי צו פארצייענען, אז דער „ארבעטער-פריינד“ האט צוויי מאל געהאט רעדאקטארן ניט-אידן: דעם רוס בעק און דעם דייטש ראקער. ברענער האט, הייסט עס, „רעדאקטירט“ די אפאזיציאנעלע „ארבעטער-וועלט“. דהיינו? די גענאסן האבן געשריבן ארטיקלען, און ברענער האט פארריכט די דיקטאווקע, דאס אויסלייגן . . . איז אז איך בין געקומען קיין לאנדאן מיט מיון מוטער, לויט דער שיינער מליצה, „בעירום ובחוסר כל“, האט ברענער איבער-געגעבן די רעדאקציע, מיטן „פונט“ א וואך וואס ער האט געקראגן פאר זיין ארבעט — צו מיר . . . איך האב געדייעט אויף מיון שמעלע פונקט א וואך. איך האב, קענטיק, צו אייפערדיק רעדאקטירט די דיקטאווקע, האט מען נאך דעם איינעם נומער מיר געהייסן פארפאקן די פעקלעך, און די רעדאקציע האט זיך צוריקגעקערט צו ברענער'ן.

אינטימע שיחת-חולין צווישן מיר און ברענער'ן, פון וועלכע א פאר צייטן זענען געבליבן ביי מיר אין זכרון.

ער באקלאגט זיך — כלאחר יד — אויף בחור'שע יסורים. עפעס „דריזן“ האבן זיך אויף אים אנגעזעצט און דערגייען אים די יארן. די טיראניע פון עפעס דריזן גאר! און געגן

שרייבער אין חדר

זיי—די מירצאניע פון כהנים און גלחים, וועלכע האָבן מורא פאַר ווידערשפעניקע כוחות וואָס לאָזן זיך ניט באַהערשן. דער שמראָס פון איסורים און פאַרבאָטן וואָס זיי, די גלחים און כהנים, האָבן אַרויסגעלאָזן אויף דער וועלט און וואָס אפילו מיר, וואָס האָבן זיך שוין לאַנג באַפרייט פון זייער איינפלוס, פילן נאָך אַלץ ווי אַ טשאַד און אַ וואַלקן איבער אונדזערע קעפּ . . .

. . . די גלח'עריע — אַ טריפה'נעם מזל האָט זי! די בעסטע מוזיק איז געשריבן געוואָרן פאַר איר. די בעסטע מאלעריי איז געמאַכט געוואָרן פאַר איר. אַבער די בעסטע ביכער זענען ניט געשאפן געוואָרן פאַר איר—א מכה! ווייל זי האָט שמענדיק אַרויסגעוויזן אַ שנאה צום לעבן און האָט אונדז שמענדיק געקאַרמעט מיט אַן אויסגעטראַכטער עולם הבא. . .

. . . די רוסישע ליטעראַטור — די טיפסטע אין דער וועלט! און איר הויפטגערוו איז דאָס קראַנקע געוויסן. אַ משונה'דיק פאַלק: טוט-אַפּ די גרעסטע רציחות, און נאָכדעם שלאָגט זיך עס מיטן שמערן אָן שוועל אין קאַנוואַלסיעס פון חרטה און תשובה, פראַוועט „פאַקאָיאַניע“ . . .

. . . די דורכפירונג פון סאַציאַליזם, רעדוצירט צו אירע לעצטע טערמינען, מיינט פשוט, אַז יעדער מענטש זאָל האָבן וואָס צו עסן. אַבער אַמדי פשוטע זאָך וועט קיינמאַל ניט דורכגעפירט ווערן. . . — עס איז באַ ברענער'ן שוין נאָך זיין בונדיסטישן פּעריאָד. — פונדעסמוועגן, שוין זייענדיק

אין פאלעסטינע, איז ער געבליבן מיט די ארבעטער ביזן סוף פון זיין לעבן. . . .

ג. —

דער דריטער אין דער חבילה איז געווען ראדלער-פעלדמאן, וועלכער האט געשריבן — און שרייבט, א דאנק צו השם יתברך — אונטערן פען-נאמען ר' בנימין.

א שיינער יונגערמאן, נעבעך א גאליציאנער, פון א יאר-פינפאונצוואנציק, מיט א שווארץ בערדל ווי א ווארשטל ארום זיין קיין, מיט שווארצע, קיילעכדיקע אויגן ווי ביי א „פעקינגעזער“ הינטל, נאר אסך גרעסער און מיט אן אמוזירטן פינקל אין זיי, ווייל דאס לעבן האט אים בפירוש אמוזירט. דערדאזיקער ראדלער האט אמאל דערטאפט א פאר אראבער וואס האבן, ניטקענענדיק קיין ענגליש, אומ-באהאלפן זיך ארומגעבלאנקעט איבער די גאסן פון לאנדאן; געווען איז עס נאך פ א ר די „טמא טעג“, און די אראבער זענען דאך עפעס אונדזערע שוועסטער-קינדער, האט זיך ראדלער מיט זיי ארומגעפירט, זיי ארויסגעהאלפן מיט עפעס-וואס און בכלל זיך מיט זיי ממפל-געווען. איך הער, אז ראדלער איז היינט אין ארץ-ישראל איינער פון דער גרופע „ברית שלום“ וואס זוכט דורכצוקומען מיט די אראבער אויף א פרידלעכן אופן, און איך זע אין דעם אן אפשיין פון זיין אמאליקער באציאונג צו אונדזערע „קרובים“. — ראדלער איז געווען א גרויסער ליבהאבער פון דער דייטשישער ליטע-ראטור און א שטארקער פארערער פון ביסמארק'ן! איצט

שרייבער אין חדר

—הער איך ווייטער—איז ער צוגעשמאנען צו די פרומע
און איז שיר-נימ א פירער בא זיי. וויי-וויי, צו וואס ביסמארק
קאן איינעם דערפירן! . . .

איז ברענער, ווי איר קאנט זיך מאַלן, קיין גרויסער חסיד
פון „ביסמארק'ן“ ניט געווען, נאָר ראדלער'ן האָט ער
ליב געהאַט, ווייל יענער איז געווען „ר' בנימין“—א מענטש
וואָס האָט געשריבן גלענצנדיקע עמעיען אין עפעס א „מדרש-
רבה“—סמיל: דאכט זיך — אַלט, און גלייכצייטיק ניי און
אַזוי בא'מעמ'ט אַז איך האָב זעלמן ווען אזא הנאה געהאַט
פון העברעאישן סמיל. סידן אפשר בא מענדעליץ אין זיינע
לעצטערע העברעאישע כתבים.

איז אַט: פלעגן מיר זאלבעדריט זיך צונויפדרענגען אין ברע-
נער'ס הדר'ל בא נאראַדיצקי'ן אויפן צווייטן שטאַק וואו
עס איז אויך געשמאנען ברענער'ס שריפטקאסטן—און מיר
האַבן גערעדט. געווען גענוג וועגן וואָס צו ריידן. עס איז
נאָך דער ערשטער, דורכגעפאלענער, רוסישער רעוואָלוציע;
נאָך דער גרויסער כוואליע פון פאַגראמען אויף אידן. מיר
האַבן ווייטיקדיק געפילט אַז מיר זענען אידן, און ניטוויי-
ניקער ווייטיקדיק אַז מיר זענען מענטשן.

אַלס צוגאַב צו אַלע אונדזערע פראַגן האָבן מיר געהאַט נאָך
אַן אייגענעם, ספעציעלן קנייטש: די „שפראכפראַגע“. זאַל
עס קלאַר ווערן איינמאַל פאַר אַלעמאַל: די פראַגע ביי אונדז
מיינט קיינמאַל נישט אידיש אַדער אַנדערע שפראַכן, נאָר
— אידיש, צי העברעאיש? די אַנדערע לשונות מוזן מיר

קענען און באנוצן, ווי מ'מוז וויסן וויאזוי צו נעמען א באַן אָדער אַ סטריט-קאַר. און אויב זיי פאַרפלייצן אונדז, זענען מיר זיך אין זיי נוקם דורך צוגעבן זיי דעם אידישן טאָן, די אידישע העוויה—הערט זיך צו ווי אידן ריידן ענגליש אויף קלינטאָן סטריט אין ניו־אָרק אָדער פראַנצויזיש אויפן „פלעצל“ אין פאַריז, וועט איר פאַרשטיין וואָס איך מיינ. די פון אונדז וואָס פאַרנעמען זיך מיט גייסטיקע טעטיקייטן נעמען ווערטער און ווענדונגען גאַנץ באוואוסטזיניק, נאָר דאָס איז אַ ברכה פאַרן מענטשלעכן געדאַנק, און פון אזא „נעמען“ ווערט איינער רייכער און דער אַנדערער נייט-אַרעמער. אָבער די שפראַכפראַגע ביי אונדז איז אַן אינעווייניקס טע פראַגע. איך, למשל, בין אַ „אידישיסט“. דהיינו? איך האַלט, אז עס איז פאַרלירענע, אומזיסט-פאַרשווענדטע היסטאָרישע ענערגיע צו באַמיען זיך אויסצולערנען אונדזער פּאַלק צו ריידן העברעאיש, ווייל עס וועט זיך נייט איינגעבן און ווייל עס איז אומנוטיק: מיר האָבן אין פאַרלויף פון הונדערטער יאָרן אויסגעאַרבעט פאַר זיך אַ וואונדערלעכן אינסטרומענט — אונדזער אידיש. וואָס איז שייך העברעאיש, איז ער, פאַרשטייט זיך, צווישן אונדזערע „קנינים רוחניים“, און אז איך האָב אמאָל, אויף אַ קאַנגרעס אין באַזעל, געהערט אַ רעדע פון דר. מאַסענזאָן אין העברעאיש מיט דער „האווארא“, האָב איך הנאָה געהאַט פון דער אַראַביש-שפּאַניש-איטאַליענישער סטאַקאמאַ ווי פון מוזיק. נישטער, דאָס איז נייט אונדזער העברעאיש. נישט דער העברעאיש אויף וועלכן מיר האָבן געדאַוונט און תהילים געזאַגט פאַר הונדערטער און הונדערטער יאָרן. נישט דער העברעאיש אויף וועלכן מיידלעך ביי אונדז פלעגן אָנהויבן דעם טאַג

שרייבער אין חדר

מיט „מודה אני“ — מיטן אַקצענט בפירוש אויפן פתח אלה, ניםגעקוקט דערויף וואָס עמיצער האָט מיט טויזנטער יאָרן צוריק דערפונדן דעם חמף-פתח. איך זע ניט קיין שום נוי-טיקייט נאַכצומאַכן די אויסשפראַך פון עפעס אַ שבט וואָס האָט אמאָל-אַמאָל זיך אַרומגעבלאַנקעט איבער די פליינען פון פאַדער-אַזיע און דאָרט געפיטערט זיינע שאַף. שפראַך איז אין פלוס און באוועגונג ווי אַלץ אין דער וועלט. וועמען פון די ענגליש-ריידער וואָלט עס איינגעפאַלן אויפצולעבן דעם אַקצענט פון טשאַוסער'ס צייטן?—אַנדערע זענען געווען פאַרכיטענע העברעאיסטן, ביז צו שנאה צו אידיש. דאָס זענען יענע וואָס שטייען אונטערן דרוק פון די העברעאישע לערער, די „מורים“ — פון דער מור'יסטישער ריכטונג וואָס האָט געבראַכט אין ארץ-ישראל צו דער געגנערשאַפט צו אידיש און וואָס האָט בכלל אַריינגעבראַכט אַ סך פאַר-ווירונג אין אונדזער גייסטיקן לעבן. ברענער, ווידער, האָט צו יענער צייט געהערט צו דער „צווייטשפראַכיקער“ גרופע, ווי נאַמבערג, בערדיטשעווסקי און אַנדערע: מיר זענען אַ פאַלק וואָס לעבט זיך אויס אויף צוויי שפראַכן — דאָס איז א היסטאָרישער פאַקט—און פאַרפאַלן. ווער עס האָט געהאַט אַ נייגונג מער צו איינער פון די שפראַכן, און ווער צו דער צווייטער; נאַמבערג, למשל, האָט נוטה געווען מער צו אידיש, ברענער — צו העברעאיש. ראדלער איז געווען אַ דורכאויסיקער העברעאיסט, נאָר ווי אַ מענטש אן עולם-הזח'ניק און מיט אַ הוש פאַר שיינקייט וואו ער זאָל זי ניט טרעפן, האָט ער געוואָרפן אייגלעך צו דער געזונטער שיקסע — צו אידיש. און אַלע אונדזערע געשפרעכן זענען אַנגע-גאַנגען, סוף-כל-סוף, אויף אידיש, און אַז עס פלעגט זיך

אמאל ארויפכאפן צו ברענער'ן אין צימער עמיצער פון די
לאנדאָנער „מורים“ און נעמען „קנאָקן“ העברעאיש, האָט
זיך ברענער פשוט זשענירט פאר מיר און האָט געענטפערט
אין אידיש.

זיין מיינונג וועגן העברעאיש איז געווען די: מיר גייען
אונטער, נאָר מירן שטאַרבן אין די שייך און שטייענדיק.
קלאָרער, געלייטערטער סטאַאיציזם. מחמת דעמזעלבן טעם
האָט ער זיין „המעורר“ פאַרלאָג גערופן: „מסדה“—אויפן
נאָמען פון אונדזער אמאָליקער לעצטער פעסטונג, וואָס האָט
זיך לאנג געהאַלטן געגן די רוימישע חיילות. שפעטער, אין
ארץ-ישראל, הערנדיק דעם קלאָנג פון העברעאיש אויף די
ליפן פון עוללים ויונקים, איז ער, קענטיק, געקומען צו אַ
גרעסערן גלויבן אין דער אויפלעבונג פון העברעאיש און צו
אַ געגנערשאַפט צו אידיש. ערגעצוואו האָט ער זיך אויס-
געדריקט סאַרקאַסטיש: „רעדט זשאַרגאָן, רעדט! דער נאַראָד
וועט אייך זיין בלאַגאָדאַרנע“. איך האָב גוט-געקענט ברע-
נער'ן און איך בין זיכער, אַז דאָס איז ניטמער ווי היץ פון
פאַלעטיק, מסתמא געגן „ראַדיקאַלן“ — די לינקע פּוּעלי-
ציון אפשר. זיין אייגענער העברעאיש האָט געהאַט אַ
שטאַרקן אידיש-ריח, און זיינע פאַרשווינען האָקן אפילו אַריין
אַ מאָל אַ גאַנצן אידישן זאַץ אינמיטן פון זייער העברעאישן
לשון.

אין אַ פיר חדשים אַרום בין איך אַוועקגעפאַרן קיין אַמע-
ריקע. מיט אַנדערטהאַלבן אַדער צוויי יאָר שפעטער איז

שרייבער אין חדר

ברענער אַוועק קיין גאַליציע. ווען ראַדלער האָט פאַרלאָזן
לאַנדאָן ווייס איך ניט.

נתפרדה החבילה.

ד. —

עס איז אפשר ניטשיין פון מיין זייט, נאָר איך קאָן זיך ניט
איינהאַלטן פון איבערדערציילן אַן עפיזאָד, וואָס אַ פונקט
אין אים רופעט מיך ביז אויף היינטיקן טאָג, הגם עס איז
שוין לאַחר ולאַחר ולאַחר המעשה.

נאָך פאַרשיידענע גילגולים אין אַמעריקע, האָב איך מיט
מיין פרוי געעפנט אַ רעסאַראַן אין שיקאַגאָ מיטן באַ-
שטימטן פּלאַן: אַפּצוהאַלטן אים פונקט אַ יאָר און אַ האַלב,
„מאַכן“ אַזויפיל געלט וויפּל עס וועט זיך לאָזן פאַר דער
צייט, ליקווידירן דאָס געשעפט און אַוועקפאַרן אין שוויי-
צאַריע. אַן ערך אַ האַלב יאָר איז אַוועק ביז מיר האָבן אַפ-
געשפאַרט — פון דער קישקע — דעם ערשטן 25-קער.
דעמלט האָבן מיר אַנגעטון אונדזערער שבת'דיקע בגדים
און האָבן פייערלעך אַוועקגעפירט אונדזער בכור אין דער
וועסט-סאַיד-באַנק, אויף דער 12-טער און האַלסטעד סטריטן,
און זיך אַוועקגעזעצט וואַרטן אויף די ווייטערדיקע 25-קערס.
זיי האָבן זיך פאַרהאַלטן אין וועג און זענען געבליבן נעכ-
טיקן אין אַ קרעטשמע.

בינו לבינו, קומט-אָן אַ בריוו פון אַ קאַלעגע אין ניויאָרק מיט
אויסדרוקן פון צופרידנקייט וואָס „אונדזערער אַ מענטש“

האט זיך ארויפגעארבעט אין אמעריקע און מיט א ידיעה וועגן דעם, אז ברענער וויל קומען אהער, און מ'דארף אויף הוצאות הדרך. האב איך אנגעקוקט מיין פרוי, און מיין פרוי האט אנגעקוקט מיך — און מיר האבן ווידער אנגעטון די שבת'דיקע בגדים און זענען אוועק אין באנק אריין נאכן כף-ה'ער. צוזאמען מיטן געלט האב איך צום נויארקער קאלעגע צוגעלייגט, צום איבערשיקן ברענער'ן, א בריוו מיט אן עצה, אז ער זאל קיין אמעריקע ניט פארן: דאס לאנד איז ניט פאר אים, און ער איז ניט צוגעפאסט צום לאנד. איך בין געווען צופרידן וואס ברענער „האט מיך געפאלגט" און איז געפארן קיין גאליציע און פון דארט קיין פאלעסטינע.

מיר האבן דורכגעפירט אונדזער פלאן: פונקט צו אנדערט-האלבן יאר האבן מיר ליקווידירט אונדזער רעסטאראן, אן ערך ווי מ'ליקווידירט מענטשן אונטער געוויסע פאליטישע רעזשימען, און זענען אוועק אין דער שווייץ. אין עמלעכע חדשים ארום איז דאס אפגעשפארטע ביסל געלט אוועק אהין וואוהין דער שבת-קודש גייט-אוועק, און מיר זענען ווידער געווען אין דער קלעם. דעמלט איז מיר איינגעפאלן צו בא-זעצן זיך אין פאלעסטינע, און איך האב וועגן דעם געשריבן ברענער'ן. דער ענטפער פון ברענער'ן, אפארט פון זיין נעגאטיווקייט, האט מיך איבערראשט מיט זיין טאן: קאלט-לעד; ד. ה., טאקע גאר קאלט. אין מיר האט זיך דער-וועקט, א חשד, אז הגם דאס געלט איז צו ברענער'ן דער-גאנצען, איז אבער צו זיין וויסן דערגאנגען בלויז די עצה פון פראספערירנדיקן רייכן פעטער: ניט צו קומען

שרייבער אין חדר

אין זיין טעריטאריע. אבער עס איז ניט געווען
קיין שום וועג וויאזוי דעם ענין אויפצוקלערן.

וועל, אי ברענער אי מיין פרוי זענען שוין לאנג אויפן עולם
האמת. איך האָף, אז זי האָט אים דאָרט אויפגעזוכט און
אויפגעקלערט די מיספאַרשטייעניש. דאָ, אויף דער וועלט,
וועט שוין דער ענין קיינמאָל ניט אויפגעקלערט ווערן.

ה. —

די לעצטערע יאָרן האָב איך מיט ברענער'ן קיין פאַרבינד-
דונגען ניט געהאט. ער האָט אָפּגעדרוקט אין „האדמה“ מיין
„ווייסע חלה“, אין דער איבערזעצונג פון מנחם פּאַזנאַנסקי.
איך האָב געזען זיינע שרייבעכצן: ביטער, קריטיש, ווי
פריער, אבער מיט אַ הויך פון אויפגעלעבטער האָפענונג,
ווי פון איינעם וואָס קריטיקירט זיינע אייגענע, אויף זיין
אייגענעם באַדן. דערנאָך איז געקומען דער אומגליקלעכער
ערשמער מאַי פון 1921. איך בין שוין לאנג געווען צוריק
אין אַמעריקע, אזש אין דער ווייטער קאליפּאָרניע. פריינט
האַבן מיר בשום אופן ניט געוואָלט איבערגעבן קיין פּרטים
פון ברענער'ס טויט. דער מענטש וואָס האָט זיך געקוויינגעלט
צו גיין אין שפייז-געוועלכ צו קויפן אַ ברויט, וועלכער האָט
זיך ניט געלאָזן אינטערוויואירן פון אַ רעפּאָרטער — האָט
צום סוף געהאַט אַן אינטערוויו מיט דער ליבער מענטשלעכער
נאַטור פנים אל פנים. ער האָט געמוזט האָבן עטלעכע ביטערע
מינוטן, אפשר שעה'ן, איידער דער שווערער פאַרהאנג האָט
זיך אראָפּגעלאָזן צווישן אים און אונדז.

אך, ס'אָר אַ וועלט! —

ל ע ג ע נ ד ע .

שׂין מיללער'ס לעצט בוך „מאָטיוון“ איז זייער פאַרשיידן-אַרטיק אין אינהאַלט, און דער לייענער וועט פאַר זיך האָבן פּונדוואַנען אויסצוקלייבן לויט זיין געשמאַק. מיך פּערזענלעך האָט ספּעציעל פאַראינטערעסירט די דערציילונג „צוויי נסיונות“. עס איז אינטערעסאַנט, אַז די טריקנסטע רעאַליסטן ווייזן אָפּט אַרויס אַ נייגונג צו אַנמלוּפּן וואָס ווייטער פּון דער ווירקלעכקייט אַרום זיי כאַטש פאַר אַ ווילע. אַלעמען איז באַקאַנט ווי אַזוי גוסטאַוו פּלאַטער, דער מחבר פּון „מאַ-דאַם באַוואַרי“, „ביוואַר און פּעקישע“ א.ד.ג. — איז אינמיטן דרינען אַנטלאָפּן צו די „זעאונגען פּון הייליקן אַנטאַניוס“. שׂין מיללער, דער פאַרבימערטער רעאַליסט פּון „שמאַלצגרוּב“, האָט אין דעם לעצטן בוך אַ שפּרונג געטון צום „פּיערטאַנץ“ און צו די „צוויי נסיונות“. פאַראַן גענוג אין בוך פּון דעם אַלטן מיללערן. פאַראַן די דערשימערנדיקע זאַך פּון די לעצטע טעג: „אַש“. אַבער מיך פּערזענלעך האָבן פאַראינטערעסירט הויפּטזעכלעך די אָנגערופּענע צוויי זאַכן. איז צו אַזעלכע פאַרזוכן ווי „דער פּיערטאַנץ“ בין איך קאַלטלעך. איך האַלט ניט פּון שרייבן וועגן פעלקער וואָס מיר קענען זיי בלויז פּון ביכער; די אינדיאַנער לעבן נאָך, און איך וואַלט נישט איבער-ראַשט געוואָרן ווען עמיצער פּון זיי קומט-אַרויס און זאַגט, אַז מיללער פּאַנטאַזירט און האָט געטראָפּן מיט אַ פינגער אין הימל. מיר אידן קענען די פעלקער צווישן וועלכע מיר לעבן אַסך בעסער ווי זיי קענען אונדז, הגם מיר לעבן אונטער זייערע געזער, און אַז זיי שרייבן וועגן אונדז קומט עס אַרויס צו זים אַדער צו בימער. אַבער משה בן עמרם ווי אַ טעמע

שרייבער אין חדר

איז שוין גאר אן אנדער זאך. משה איז אונדזער ער, ווייל מיר, דאס גאנצע פאלק, האבן אים געשאפן. עס איז ווי אחד העם זאגט: נישט דער ארבעטלעך און נישט דער משה, וועלכער איז אפשר, ווי איוב, לא היה ולא נברא, איז וויכטיק, נאר דער היסטארישער משה, וואס אידן האבן אים געקארמעט און געפלעגט מיט דער מילך פון זייער פאטער-טאטע אין פארלויף פון דורות, און דורות, און דורות. די ריזיקסמע געשמאלט וואס מיר האבן געשאפן.

די ריזיקסמע — און די מענטשלעכסמע. שוין די ביכל האט זיך נישט געפלייסט צו מאכן משה'ן פאר א גאט, נאר פאר א מענטשן מיט שוואכקייטן. זי האט זיך ניט זשענירט אפילו צו מאכן אים פאר א כבוד-פה און א שטאמלער. היינט די רירנדיק גאטע מעשה וועגן דעם וויאזוי זיין ווייב צפורה האט אים גערעמטעט פון טויטשלאג פאר זיין פארפעלן צו מל-זיין זיין זון! נאר וואס איז דער חידוש, אז אפילו מיט אונדזער גאט אליין זענען מיר אלעמאל געווען זאפאניבראט. משה האט זיך אויף אים מתרעם געווען: „אם דערויף האסטו מיר באפוילן זיי ארויסצופירן פון לאנד מצרים, כדי דו זאלסט זיי פארטיליקן אין דער מדבר? . . .“ און דורך די דורות האבן מיר היימישעך אט זיך געקריגט מיט אונדזער גאט, און אט זיך געצערמלט צו אים, זיך געפיעשטשעט פאר אים שוין אין אונדזער איצטיקן לשון: „טאטע פאטער“. דורך אונדזער גאנצער געשיכטע האבן מיר געזוכט ניט צו פארנעמען מענטשן, נאר צו פארמענטשלעכן גאט. און משה בן עמרם איז דער שענצטער סימבאל פון אדער נסיה.

די ניט-אידישע קאנצעפציע פון משה'ן איז פארקערפערט אין דער באקאנטער סטאטוע פון מיקעל אנדזשעלא: א זיצנ-דיקע פיגור פון א יופיטער, נאך מיט א פאר הערנערלעך ביי ביידע זיימן פון קאפ — א באוויס. דער אפשטאם פון די הערנער איז משיקאווע. קרן אין העברעאיש האט צוויי מייטשן: א שמראל, און א הארן (אדער א דרויסנוויקל). האט אנדזשעלא פארטייטשט דעם פסוק „קרן עור פניו“ מיט הערנער! דאס איז א רעליגיעז-מאלערישע קאנווענציע, ווי דער ליכט-קרייז ארום דעם קאפ פון א קדוש וואס סימבאלי-זירט שוין. אבער דער תוך איז — א יופיטער-געשטאלט. גאנץ אנדערש איז דער אידישער באגריף וועגן משה בן עמרם: „והאיש משה היה עניו מכל האדם“.

עס וואלט ניט געשאדט, ווען אזא קרעפטיקער סקולפטאר ווי עפשטיין זאל זיך אמאל נעמען פאר א אידישן סוזשעט און געבן דער וועלט זיינעם א משה'ן — אונדזערן א משה'ן.

שוין מיללער גייט נאך א שריט ווייטער פון דער ביבל: ער נעמט משה'ן אין זיינע לעצטע טעג, ווען ער ווייסט שוין אז עס איז געקומען זיין צייט צו גיין בדרך כל בשר, און ער רעדט און באנעמט זיך ווי „אן אלטינקער איד“, ווען ער גיט-איבער זיין תורה און די ממשלה אין יהושוע'ס הענט. איך מוז זאגן, אז מיללער'ס באהאנדלונג פון יהושוע'ן איז מיר ניט צום הארצן. פאר אים איז ער א סארט „עבד כי ימשול“. פוננאנען נעמט ער דאס? אין דער ביבל איז דערפון קיין זכר ניטא. מיללער פארענטפערט זיך, אז ער באזירט זיך אויף „קוואלן“. וואס פאר קוואלן קאנען זיין

שרייבער אין חדר

זענען פארשוניגען וואָס זענען געשאַפן אינגאַנצן „היסטאָריש“? בלויז די סברות פון אַנדערע שרייבער, פון סופרים וואָס האָבן געדרייט מיטן גראַבן פינגער. איז פאַרוואָס איז ער מחויב נאָכצוגיין אין זייערע טריט? נישמער, דאָס איז שוין דאָס מזל פון עפיגאַנען. דער ראשון ווערט געלייגט אין אַן אוהל (מאַוואַלעי בלע"ז) און לעגענדאַריזירט, און די נאָכ-פאַלגער, וואָס קאָנען שוין ניט שוועבן אין די וואַלקנס פון דער פּורער אידייע, וואָס זייער צייט איז געקומען אויף אַראַפּצולאָזן זיך אויף דער ערד און צו פאַרוואַנדלען די מחשבה אין מעשה, מיט אַלע ניט-הנ'עוודיקייטן פון „מעשה“ — אויף זיי קרימען מיר זיך. איך בין זיך מודה, אַז מיר אַליין זענען די מענטשן פון מעשים אויך ניט צום האַרצן, אָבער ערגעצוואו שטעקט דאָ אַ טעות. אַ טעות און אַ סתירה. —

די לעצטע עטלעכע אַפּזאַצן אין דער דערציילונג זענען רירן-דיק ביו גאָר. דאָס פּאַלק. פאַרוואַמלט נעבן געצעלט, בעט ביי משה'ן מחילה דערפאַר וואָס זיי האָבן אים שווער געמאַכט, און ער בעט ביי זיי מחילה דערפאַר וואָס ער האָט זיי מצער געווען צוליב דער תורה און די מצוות. „און אַז איר וועט אַריין אין לאַנד, זאַלט איר דערמאָנען מיך און מיין געביין, און זאָגן: וויי צו בן עמרם! ווי אַ פּערד איז ער געלאָפן אונדז פאַרויס, און זיינע ביינער זענען געבליבן אין דער מדבר.“ און ער איז פאַרשוואַונדן צווישן די בערג, ולא ידע איש את קבורתו. קיינער ווייסט ניט, וואו זיין געביין איז אהינגעקומען.

אזוי פאַנטאַזירט אַ פּאַלק. משה בן עמרם. די שענצטע לע-גענדע וואָס אידן האָבן געשאַפן.

די אידישע אמעריקע.

איך פארשטיי ניט דעם שכל פארוואס מ'קוקט זיך בא אונדז
אזוי ווייניק אום אויף אזא שרייבער ווי גרשון איינבינדער.

אפשר איז דערין שולדיק, מיילווייז, דער פסעוודאָנים וואָס
ער האָט זיך אויסגעקליבן — „כאַווער-פּאָווער“. גרשון איינ-
בינדער האָט אנגעהויבן מיט מעשות פאַר קינדער, און דער
פּסעוודאָנים האָט זיך געפּאַסט. איצט איז ער אין זיינע שריי-
בעכצן אַוועק ווייט פון קינדער, אַבער מיר, הגם מיר ריידן
פיל וועגן קינדער-ליטעראַטור, נעמען זי סוף-כל-סוף ניט
ערנסט. איך וואָלט אים גע'עצה'ט צו גיין אונטער זיין איי-
גענעם נאָמען, אַדער אויסקלייבן אַ פּאַסיקערן פּען-נאָמען.

דאָס קאָן אַבער ניט זיין דער איינציקער טעם. אפשר איז עס
דערפאַר, וואָס ער איז נעבעך אַ געשמראַפּטער, אַ „לינקער“?
אויב אזוי, איז עס אַ טעם וואָס האָט קיין טעם ניט. בער-
געלסאָן איז אין זיין לינקיזם געגאַנגען אסך ווייטער, אָנהוי-
בנדיק מיט זיין „ביים דניעפער“; פּונדעסטוועגן איז דוד
בערגעלסאָן — דוד בערגעלסאָן. רודיאַרד קיפּלינג איז בפּירוש
געווען אַן אַבסאָרדאַנט, אַ רעאַקציאָנער, אַן ענגלישער אימ-
פּעריאַליסט און אַ מיליטאַריסט. פּונדעסטוועגן ווייסט די גאַנ-
צע וועלט, אַז קיפּלינג איז געווען אַ גוטער קינאַטלער און אַן
עכטער פּאַעט. עס איז אַ תּורה וואָס מיר האָבן געלערנט פון
רבינו אב. קאַהאַן : פאַרשווייגן. די לינקע אַליין האָבן אויך
גענוג געזינדיקט אויף דעם געביט, נאָר אויף אַן אַנדער שטיי-
גער: זיי האָבן פאַרשרייען. געדענקט איר די גוואַלדן

שרייבער אין חדר

וואָס זיי פלעגן מאַכן וועגן אַשׁ'ן אַדער וועגן זשימלאָווסקי'ן ?
נאָר מילא, דאָס איז פאַרגאַנגענהייט. איז אפילו זיי האָבן זיך
ווייניק אומגעקוקט אויף איינעם פון אונדזערע בעסטע כוחות,
הגם אויסגענוצט האָבן זיי אים ביז'ן קליאַק פון די ביינער.
ערשט לעצטנס האָט משה קאַץ אים באַמערקט אויפן האַ-
ריזאַנט און האָט אָנגעשריבן, וועגן זיינע „צען לאַנדסלייט“ אַ
גומן אַרטיקל ; איך מיין, אַן אַרטיקל מיט פאַרשמענדעניש
פאַרן מהות פון אַ שרייבער.

איך פערזענלעך לייען אים מיט אַזויפיל הנאה — ניין, מיט
אַזויפיל אינטערעס, וואָס איז אַ וויכטיקערע מאַס ווי הנאה —
וואָס מ'קאַן נאָר אַרויסקרינגן פון ליטעראַטור וואָס איז מער
ווי „ליטעראַטור“, ווייל עס גרייכט שוין צו דער מדרגה פון
קונסט. געדענקט איר זיין ראַמאַן „בראַנזוויל“? געדענקט
איר זיין חברה'מאַן וואָס האָט זיך באַטייליגט אין אַ מאַרד?
ער קומט אַהיים צו זיין מאַמען אַ מידער, אַ דערשעפטער,
לייגט זיך שלאָפן און חלומ'ט ווי ער שווימט-אַרויס אין ים
און קאַן זיך שוין מער ניט אומקערן. דער מחבר האָט געהאט
דעם וואונדערלעכן איינפאַל פון איבערלאָזן דעם פאַרלוירע-
נעם מענשן אינמיטן פון זיין חלום און קערט זיך מער ניט
אום צו אים, דערמאַנט אים מער ניט — ער איז מיט אים
פאַרטיק.

געדענקט איר זיין אידישע מאַמע וואָס זיצט אין „רינג“, קוקט
זיך צו ווי איר זון גיט קלעפּ אין אַ געפעכט און איז מתפלל
צו גאָט, אז איר זון זאָל געווינען ? דאָס איז מסתמא דאָס
ערשטע מאָל אין אונדזער געשיכטע וואָס אַ אידישע מאַמע

זאל לעבן מיט אזעלכע האפענונגען און פארלאנגען. און גע-
דענקט איר זיין באנדיט פון „קלינמאן סטריט“, אט יענער
מיטן פארקריפלטן, רציתחדיק-רויטן אויערל, וועלכער
שלעפט-ארויס אויף זיינע פלייצעס זיין באוואוסטלאזן טאטן
פון א שריפה? דאס דערמאנט מיר עפעס, איך ווייס ניט
פארוואס, אן גלאטשטיינ'ס „שיני מאַיק“. עס איז קלאַר :
מיר גייען דורך אין אַט דער אַמעריקע אַ נייע פּאָזע פּון אונד-
זער געשיכטע, אַבער דאָס איז ניט צום ערשטן מאל. מיר
האַבן שוין א סך מאל דורכגעמאַכט אזעלכע שאַרפע ענדע-
רונגען, זיך צוגעפאַסט און דאָך געבליבן אידן. אין דער צופאַ-
סונגס-פּיאיקייט ליגט אפשר דער סוד פון אונדזער לאַנג
לעבן ווי אַ פּאַלק.

קאדיע מאַלאַראַווסקי האָט אונדז לעצטנס פאַרגעוואַרפן, אז
מיר האָבן נישט אָנגערירט דאָס אידישע לעבן אין אַמעריקע.
פאַרוואָס האָט זי פאַרזען גרשון איינבינדער? זי דערמאָנט
בלויז ראַבאָיען. ראַבאָי איז זיכער איינער פון אונדזערע פּינ-
סטע, אונדזערע ליבסטע שרייבער, אַבער מיט אים ענדיקט
זיך עס ניט. ג. איינבינדער האָט לעצטנס ארויסגעלאָזן אַ
ראַמאַן „צען לאַנדסלייט“. איך האָב זיך תחילת געשראַקן,
אז ער וועט ניט קאָנען מאַכן דערפון אַ גאַנצע זאַך ! צען
מענטשן זענען צען באַזונדערע זאַכן, צען דערציילונגען.
אַבער ער האָט באַוווּזן מיט אַן איינציקן וואָרט צו אַרגאַני-
זירן זיי אין אַ גאַנצער זאַך. דאָס וואָרט איז „טשערעמעיעוו“,
אַ בעסאראַביש שמעמל, וואָס סימבאָליזירט מיט זיך זייער
געמיינזאַמע פאַרגאַנגענהייט. און עס איז אַרויסגעקומען אַ
זאַך וואָס מײן האַרץ האָט זיך מיט איר געפּרייט.

שרייבער אין חדר

„דאָס ליכט אויף מיין גאַס“ —
און דאָס ליכט אויף מיין פענצטער.

— א.

ביים לייענען סול'ס ניטלאַנג-דערשינען בוך: „דאָס ליכט
אויף מיין גאַס“, איז מיר געקומען אויפן געדאַנק אן אויס-
דרוק וואָס אַ שרייבער האָט געלאָזט פּאַלן אין אַ שמועס
מיט מיר וועגן אהרן קורצ'ן. „קורץ — האָט יענער שרייבער
געזאָגט — איז אַ פּאַעט פּונם מין פּאַלקסטריבון.“
איך האָב שפּעטער איבערגעמראַכט דעם ענין, האָב אַרייַן-
געקוקט אין קורצ'ס שריפטן — און איך געפיין, אַז די דע-
פיניציע דעקט נישט דעם גאַנצן קורצ'ן. פּונדעסטוועגן איז
די באַצייכענונג אַ היפש ביסל טרעפלעך אי בנגע קורצ'ן,
אי אין באַצוג צו דער אידישער פּראָלעמאַרישער פּאַעזיע
אין אַמעריקע בכלל — מ. א. סול, וועלכער האָט מסתמא
פיל געלערנט פון קורצ'ן, אַרייַנגערעכנט.

דער פּאַלקסטריבון צייכנט זיך אויס, ערשטנס, דערמיט,
וואָס ער רעדט וועגן די נויטן פון פּאַלק, און דערצו —
וועגן קאַנקרעטע, באלדיקע, איצטיקע נויטן, ווייל ער וויל
דערגרייכן פּראַקטישע, ממשות'דיקע רעזולטאַטן: ער איז
אויסן — אַדער אַרייַנצופירן נויטיקע סאַציאַלע ענדערונגען,
אַדער, פּאַרקערט, אויפצוהאַלטן אַ געוויסן סטאַטוס קוואַ.
דער טריבון, ווייטער, צייכנט זיך אויס דערמיט, וואָס ער
רעדט הויך, בקול רם — ער דאַרף, אַז דאָס גאַנצע פּאַלק
אויפן מאַרקפּלאַץ זאָל אים הערן. דער טריבון באַמיט

זיך צו ריידן מיט א פשוטער, דירעקטער, בילדלעכער שפראך,
ווייל ער וויל, אז דאס פאלק זאל אים פארשטיין. צו-
לעצט: דער טריבון פארמאגט מעמפערעמענט, פאמאס.
פאמאס איז דער שליסל צום געדאנק פון די פאלקסמאסן.

די אידישע פראלעטארישע פאעזיע אין אמעריקע פאלגט-
נאך געטריי די אויסגערעכנטע סימנים און באצייכענונגען.
פאר א ביישפיל פון די קאנקרעטע נוימן פון די מאסן קאנען
מיר נעמען די מעמעס בא סול'ן אין בוך: עוויקשאן; פראס-
פעריטי-בראניק; סטרייק; מיטינג-נאכט; א מיטינג אין קאוני-
סיל-קיך, עמצי, וכולו, און אזוי ווייטער. אז דער טריבון
רעדט הויך דארף איך קיין סך באווייזן ניט בריינגען:
דערזעלבער קורץ, אדער סול, אדער יעדער פאעטיזירנדיקער
חבר זענען לעבעדיקע אילוסטראציעס. אז דער טריבון רעדט
פשוט, דירעקט, בילדלעך וועט אייך קלאר ווערן פון א פא-
סאזש בא סול'ן:

דער טאָג אָף מײַן גאַס
קומט גיט אָן אזוי ראָזעווע צאַרט,
אזוי ציטערדיק בלאָס
ווי עס באשרייבן אים בירגערלעכע פּאָעטן.
דער טאָג אָף מײַן גאַס
קומט אָן ווי אַ רויבער אין קאַס (כעס),
און שליידערט פון די בעטן.
בליצן פענצטער אויף אין שרעק,
און הייזער גיבן זיך סיגנאלן:
דער טאָג איז באפאלן! דער טאָג איז באפאלן!

שרייבער אין חדר

איר הערט? די ארבעטערמאסן פילן דעם אַנקום פון טאָג
ווי דעם אַנפאַל פון אַ שונא אויף דער שטאַט. קאָן מען
פאַרשטעלן בילדלעכער אַ נויאַרקער פרימאַרגן, ווען די
באַפעלקערונג פלייצט ווי צעפאַלאַשעטע מורעשקעס פון
די הייזער צו די שעפער? —

אַז דער טאָג פונם טריבון איז פאַמאַס — דאָס נויטיקט זיך
ניט אין באַווויזן. דער אַביעקט פאַרן טריבון, דער אַדרעס
זיינער, זענען די מאַסן, דער קאַלעקטיוו. אַ מאַסע דאַרף מען
אַנציינדן.

אַבער אַ משל, אַ פאַרגלייך, דאַרף מען ניט טרייבן צו-ווייט.
דער פּאָליטישער טריבון איז אויסגעשעפט פון דער אַנגע-
געבענער כאַראַקטעריסטיק. דער פּאַעט איז מער ווי דאָס. —

ב. —

ווען דער טריבון וואַלט אַלעמאַל געהאַלטן איין-און-דיזעלבע
רעדע, וואַלט מען אויפגעהערט אים צו הערן. אַ פּאַעטיש
ווערק לייענט מען נאַכאַמאַל און נאַכאַמאַל. וואָס זאַל דאָס
באַטייטן? דער חילוק צווישן זיי איז וואָס דער טריבון
רעדט צו יעדן יחיד, בעת דער פּאַעט רעדט צו יעדן
יחיד. „מאַסן“ זענען אַן אַבסטראַקציע, אַ סכּום, בעת
מענטשן זענען — מענטשן, יחידים. דער טריבון רעפּערירט
אַלעמאַל צו די אַלגעמיינע באַדינגונגען אין וועלכע די מאַסן
לעבן, און די מאַסן אַליין ווילן גאָר ניט הערן נאַכאַנאַנד
וועגן די אַלגעמיינע באַדינגונגען פון זייער לעבן,

שווערע צי גרינגע. יעדער איינער פון זיי האט זיך זיינע פרוואטע לידן און פריידן, אפארט פון די אלגעמיינע בא- דינגונגען. זיי וואלטן אמאל וועלן א וויין טון פרוואט — פאר זיך, הייסט עס, ניט פארן ארבעמערקלאס: בא עמיצן איז געשמארכן א נאענטער מענטש; עמיצן האט א פריינט פארראטן; עמיצער האט זיך פארטראכט וועגן זיך אליין אין זיין שייכות צום אונווערז — ווייל אפילו צום מין מענטש קאנט איר צוקומען אם בעסטן נאר דורך דעם יחיד מענטש. ער קאן א מאל וועלן א לאך טון פון זיך אליין, פון זיין אייגענער טפשות, און אז עס איז געקומען שלום-עליכם און האט אים געמאכט צו לאכן טאקע איבער זיך אליין, האט ער זיך געהאלטן ביי די זייטן. איז וואס וועט איר טון מיט אים? וועט איר אים אוועקמאכן מיט דער האנט, ווי איינעם וואס דער אינטעליגענטישער באציל האט זיך אין אים באזעצט? דער טריבון, דער פאליטיקער, קאן זיך מיט אים קיין עצה ניט געבן — און דארף ניט: ס'איז ניט זיינע ביזנעס. דער פאעט אבער —

איך וואלט ווינטשן אונדזערע פראלעטארישע פאעטן, אז זיי זאלן זוכן און געפינען דעם וועג צו די צוויי ביליאן יחידים וואס זענען די מענטשנמאסע פון דער וועלט. —

שרייבער אין הדר

פּוּרִים - ש פ י ל .

עם האָט געמוזט זיין אין יאָר 1910. בעל מחשבות האָט שוין געהאַט אַרויסגעלאָזן אַן אַלאָרם : „עס האָט זיך באַוווּזן אַ געבוירענער דראַמאַטורג באַ אידן — פּרץ הירשביין!“ און דאָ הערן מיר, אַז פּרץ הירשביין קומט קיין וואַרשע, ערגעץ פון אַדעס, מיט זיין טעאַטער. איך אַרבעט דעמלט אין „פּריינד“.

דער טעאַטער אין וואַרשע איז געווען טיילווייז אַ ירושת פונם פּרימיטיוון גאַלדפּאַדען טעאַטער, טיילווייז אַ באַלאַנאַן. מ'האַט אַמזוירט דעם עולם אויף אַ גראַבן, וואַלגאַרן אָפּן, גאַנץ ענלעך צו די אַמעריקאַנער מיוזיק-האַלס. איז אַט, אין אַ געוויסן אָונט, אַ שיינעם אַדער אַ מיאוסן, זיך איך אויף אַ באַנק נאַענט צו דער בינע, אין קאַמפּאַניעיעץ טעאַטער אויף מוראַנאָוו, נעבן י. ל. פּרץ.

די בינע איז נישט גרעסער פון דער בינע אין דער פּאַלקשול אין לאַס אַנגעלעס. געשפּילט האָט מען, אויב איך האָב ניט קיין טעות, שלום עליכם'ס „מענטשן“, נאָר געשפּילט טאַקע אויף אַן אמת! פּרץ פּאַרקוט אַלעמאַל אויף מיר מיט זיינע גרויסע אויגן, איך פּאַרקוט אויף אים מיט מיינע קליינע — מ'שפּילט דאָך טאַקע! צום סוף קומט אַרויס אַ לאַנגער חברה'מאַן, רעדט עפעס אַזוינס, און מיר גייען אַרויס פון טעאַטער מיט אַ געפּיל, אַז עס איז געבוירן געוואָרן אַ קינד באַ אידן, כמעט אַן ערשטלינג, און אַז אַט דער פּרץ הירשביין איז עס דער יונגער טאַטע.

שפעטער מיט עטלעכע יאָר בין איך ווידער צוריק אין אַמע-
 ריקע, וואו עס הערשט נאָך דער יעקב גאַרדין טעאַטער,
 וועלכער האָט געהאַט זיינע אייגענע, נאָר גרויסע פאַרדינסטן
 — מער טעאַטראַלישע ווי דראַמאַטישע. איך געדיינק, אַז
 איך האָב צום ערשטן מאל, אין יאָר 1906, געזען „מירעלע
 אפרת“ מיט קעני ליפצין אין דער הויפטראָל, האָבן מיר זיך
 געגאַסן טרערן פון די אויגן פאַר פרייד. דער מיוזיק-האַל
 איז דערווייל געוואָרן ערגער און ערגער. ווען אין אירוווינג
 מיוזיק-האַל איז אַרויסגעגאַנגען אַ מויד און האָט געזונגען:
 „כ׳וועל דיך קוועטשן ווי אַ לעמאַן, אַז דער רוח זאַל דיך ניט
 נעמען“, האָט ד. ה. נאַמבערג זיך געפילט שאַקירט פון דער
 געשמאַקלאַזיקייט. דעריבער אַז דער מיוזיק-האַל איז גע-
 שטאַרבן, האָט קיינער פון אונדז ניט פאַרגאַסן קיין טרערן
 אויף זיין קבר. אַבער דער גאַרדין-טעאַטער, מיט זיין פאַר-
 מעלער טעאַטראַלישקייט און דראַמאַטישע מאַטיוון געבאַרגט
 פון פרעמדע ליטעראַטורן, האָט אויך אַנגעהויבן אַפגיין אין
 שאַטן. לעאַן קאַברין, ז. ליבין, קאַרנבליט — זיי זינגען שוין
 אונדזערע אייגענע לידער. שפעטער-צו פירט-אויף רודאַלף
 שילדקרעט, מיט אַ ריי אידישע שרייבער אַלס שווישפילער,
 פינסקי'ס „דער אוצר“ — און דער אידישער נויאַרק האָט
 נאָך אַזאַ קאָמעדיע ניט געזען. און דערנאָך קומט קיין אַמע-
 ריקע פּרץ הירשביין. און איך האַלט, אַז מיט אים הויבט זיך
 אַן אין אַמעריקאַנער אידישן טעאַטער אַ נייע עפאַכע וואָס
 הייסט באַ מיר דער הירשביין טעאַטער, וואָס אויב איר ווילט,
 קאָנט איר עס רופן דער ליטעראַריש-דראַמאַטישער טעאַטער.
 הירשביינען האָבן שוין פריער געשפילט די דראַמאַטישע
 קרייזן געגרינדעט פון יואל ענמינען און אַנדערע. דערנאָך

שרייבער אין הדר

איז געקומען די „ווילנער טרופע“, וואָס האָט שוין אָן שום
בושה געשפּילט הירשביינען איבערן גאַנצן לאַנד. שוואַרץ
איז אונטערגעשפרונגען, און מ'האַט גענומען אויפּפירן אַזעל-
כע דראַמאַטאָרגן ווי אַסיפּ דימאַוו, ה. לייזוויק, שלום אַש.
ויהי מעצמער ! —

ווי עס האַלט איצט מיטן אידישן מעצמער דאַרף איך קיינעם
ניט דערציילן. דער מיוזיק-האַל באַמיט זיך, דורך דער אַפּע-
רעטע, ווידער אויפּצוהייבן דעם קאַפּ. מאַמער פרובירט מען
אַמאַל אויפּצופירן אַ זאַך וואָס האָט עפעס אַ ווערט, נעמט מען
זי אַראָפּ פון דער בינע נאָך איינער אַדער צוויי פאַרשמעלונג-
גען. הירשביינעס אַ פיעסע האָט מען שוין לאַנג ניט געזען,
און ער פאַרנעמט זיך איצט מיט אַנדערע פאַרמען פון לי-
טעראַטור. אַלץ וואָס אונדז בלייבט איז צו האַפּן — אַז
מיר וועלן זיך נאָך אַמאַל אומקערן צום הירשביינ מעצמער.

צווישן שרייבער.

— א. —

איך קלייב זיך גיין אין דרוקעריי מיט א פעקל מאנוסקריפטן,
און אין דער טיר פון מיין וואוינונג באגעגן איך א פארשוין
אין עפעס א שווארצן בגד וואס דעקט אים צו פון קאפ ביז די
פיס, מיט פוסטע אוינגלעכער און אויסגעשצירעמע ציין —
אט אזוי מאַלט מען אים געוויינלעך (עס האָט שוין דערעסן),
און איר ווייסט שוין וועמען איך מײן.

— אַנטשולדיקט, — זאָג איך, — איך בין איצט פאַרנומען.
קומט אָן אַנדערש מאָל.

ער שמייכלט ברייט און ביינעריק, אזוי אַז מיר ווערט קיל
„אונטערן לעפעלע“:

— ניין, — זאָגט ער, — איך בין נישט געקומען נאָך אייך—
נאָך נישט. איך האָב געבראַכט אַ מאנוסקריפטל, אַ כתב-
יד'ל אַזוינס . . .

— אַ ליד, מסתמא, אה?

— מײַאָ . . . אַ לידל. כמ . . .

ער פאַרכלינגעט זיך פון הנאה. איך פאַרשטיי ניט וואָס מיט
אים איז די שמחה.

שרייבער אין חדר

— נו, קומט אריין, — זאג איך.

ער לייענט מיר פאר אַט וואָס :

די שויבן פאַרצויגן טויאיק,
אויפן וואָנט שפילט זיך א האָז,
דאס טישל ביים בעט שטייט רואיק,
אויפן טישל שטייט א גלאָז.

נעבן גלאָז — פאַפיר, א פעדער,
אן אַלטער לידערבאנד;
און דער וואָס אויפן בעט זיך פעדערט,
ציט־אויס אַ לויטערע האַנט.

ער נעמט דאָס פאַפיר און צייכנט :
„מיין ווייטער, מיין אייביקער פריינט,
דורך דיר וועט צו אַלעמען גרייכן
דאָס לעצטע וואָרט מיינט: — „היינט“ — —

דערנאָך וויל ער נאָך עפעס שרייבן,
און לייגט עס אויף שפעטער אָפּ.
די פינגער די לויטערע בלייבן
איבערן טישל הענגען אַראָפּ.

דער קאַפּ וויל פינגער דעריאָגן,
און פאלט אויף אייז זייט באק.
ערשט איצטער דערהערט מען אַ שלאָגן, —
א זיגערל שלאָגן טיק־טאק.

דאָס זייגערל ליגט אויפן פענצטער
און שפיגלט די זון אין זיך אָפּ.
דריי ווייזערלעך: איינער — דער קלענסטער —
יאָגט־איבער זיך אַליין אין גאלאָפּ.

ער טיקט, ער טאַקט, כאָטש קיינער
פאַרנעמט שוין נישט מער זיין שלאָג;
צופוסנס פון הויס און ביינער
אויף דער וואַד זיצט האַלבער טאַג.

צוקאַפּנס שלאָפּט דאָס קישן,
אויף טשעליע שלאָפּט דער האַז,
אין ווינקל שלאָפּט דאָס טישל,
אויפן טישל שלאָפּט דאָס גלאַז.

איך נעם דאָס ליד פון מיין באַזוכערס האַנט און לייען עס
איבער עמלעכע מאָל. איך בין גערירט און אויפגערגנט ביז
צו דער לעכער, נאָר פאַר אים וויל איך עס ניט אַרויסווייזן.

— אייער ליד — זאָג איך — ווי יעדע עכמע ליריק, איז
איכיש פון דער סטריכע ביזן קעלער. ס'איז ניט אַזוי וואָס
איר דערהייבט די יחידישע ליריק צו קאָסמישן באַמייט, ווי
דאָס וואָס איר בריינגט אַרונטער דעם קאָסמאָס צום יחידם
טראַגעדיעלע. דער פּאָעט איז שטאַרק פאַרנומען מיט זיין
אייגענעם ביסל לעבן און זיין אייגענעם ביסל שטאַרבן. דאָס
ליד גופא איז זייער שיין אָנגעשריבן און זייער געשייט.
„געמאַכט“. וואָס דאָס באַווייזט, אַז פּאָעטן לעבן און שטאַרבן

שרייבער אין חדר

צוויי מאָל : איינמאָל אין דער ווירקלעכקייט און איינמאָל
אין שפיגל.

מיין גאָסט ווייזט מיר ווידער זיין פראָסטיקן שמייכל :

— אייער קריטיק איז דאָ ניט וויכטיק. דער לעצטער קרי-
טיקער בין איך — ווייזט ער מיט אַ פינגער אויף די פאלדן
פון זיין שוואַרצן בגד, אויפן פלאַץ וואו עס דארף זיך געפינען
די ברוסט.

— איר האָט טאלענט — זאָג איך. — שוין לאַנג אז איר
שרייבט ?

ער צעלאַכט זיך אזוי, אז מיר גייט-איבער אַ סקרוך איבערן
לייב.

— איך שרייב — אַנדערש, דאָס ליד אין נישט מיינס.
ס'איז אַבער וועגן מיר, און כאָטש איך בין אַן אלטע פירמע,
וויילט זיך מיר אַ ביסל רעקלאַמע. דאָס איז פון תּ. ליוויק
און איז געדרוקט אין „אויפקום“ פאר יולי-אויגוסט, היינט-
טיקס יאָר.

איך שפּרינג-אויף פון פלאַץ.

— ליוויקס ? ! ... אין „אויפקום“ ? ! ... זאָס זשע ווילט
איר פון מיר ? —

— איר מענט עס, נישקשה, איבערדרוקן. ס'איז כדאי. —

איך האף, אז ה' לייוויק וועט נישט פאריבל האבן וואס איך ציטיר דא זיינס א ליד גאנצעהייד. איך באנוץ זיך דערמיט דערפאר וואס דאס ליד און דאס ארטיקעלע פאסן זיך אריין אין דער סכעמע פון דעם איצטיקן בוך „דער שרייבער גייט אין חדר.“

— ב. —

צוויי אידישע קינסטלער פון ווארט האבן זיך צוזאמענגע-
טראפן אין א קאפיי, ערגעץ צווישן עקוואטאר און נארדפאל.
איבער האט געזאגט :

— איר האט עפעס א זאך וועגן צוויי שוועסטער און א מאַ-
לער. די עלטערע איז קלוג, לעבנסווייז, און זי פאסט-אויף
אויף דער אינגערער. די אינגערע איז — נו, יונג ; זי ציט
זיך צו דער זון און צו דעם בלומענשטויב וואס טראגט זיך
אין דער לופט. שלאפן שלאפט זי געשמאק און א ביסעלע
יונגמאלעך-טומלדיק, און די עלטערע באמערקט אויף איר פנים
א פאר פרישע פרישטיקלעך, ווי וויינפערלעך, ניין — ווי
קנאספן אויף א ביימעלע אין פרילינג. דאס איז א פיינער
שמריך, אט די פרישטיקלעך . . . גומ. —

„די עלטערע גייט צום מאלער. זי וויל אים מוסר'ן הלמאי
ער באנוצט זיך מיטן יונגען ביימעלע פאר זיין הנאה וועגן. זי
וויל פארהיטן די אינגערע שוועסטער, צו וועלכער זי איז

שרייבער אין חדר

כמעט אַ מאַמע, פון — פון וואָס, למשל, וויל זי יענע פאַר-
הימן? . . . פונם לעבן, וואָס? אַוואַדע איז די קלוגע עלמערע
שוועסטער אַ נאַר. און אז זי קומט צום מאַלער, לאַזט זיך
אויס, אז זי אליין „פאַלט אַ קרבן“ צו אים. ווידער גומ. —
אינצווישן, ריינדדיק מיט דער עלמערער שוועסטער, דער-
ציילט ער איר אַ מעשה, אז — זאַלן אַנדערע האָבן אַלערליי
מעאַריעס וועגן קונסט: — ער זיצט זיך באַ זיך אין בוי-
דעמשיבל און ער מאַלט. (געמע, להבדיל, האַט אַרויסגעזאָגט
דאָס נעמלעכע). דאָס איז, דאַכט זיך, אַ ריכטיקער געדאַנק,
און דאָך איז דאָ עפעס נישט ריכטיק. צו וואָס דערציילט ער
— דאָס הייסט, איר — איר די מעשה? זי קען דאָך גאַר-
נישט אַט די „אַנדערע“ געגן וועלכע ער — דאָס הייסט, איר
— פאַלעמיזירט. און ווי אזוי לאַזט זיך די גאַנצע געשיכטע
אויס? די עלמערע קומט צוריק און צעוויינט זיך ביים בעט
פון דער אינגערער; די לעצטע כאַפט זיך אויף פון שלאָף
און זי זאָגט: — „אַזא מענטשן באַגעגנט מען איינמאַל אין
אַ לעבן“ . . . דאָס זאָגט אַ מיידעלע פון זעכצן — זיבעצן יאָר.
זי ווייסט שוין — ביי איר — ווי אַפט מ'קאַן „אין לעבן“ באַ-
געגענען „אַזא מענטשן“ . . . —

דער צווייטער קינסטלער פון וואָרט, צערייצט:

— איז וואָס, אייגנטלעך, ווילט איר? !

דער ערשטער, מיט אַ זיפּץ:

— וואָס איך וויל? . . . פּרין, אונדזער י. ל. פּרין, האַט אַמאַל

געוואלט קריגן א ווייבל וואס האט זיך נישט געלאזן ; האט
ער אנגעשריבן : „עס זענען קיין ניסים געשען“. וואס איך
ווייל בלויז פרעגן : וואלט נישט געווען לעכערלעך איינצו-
שפאנען די ענערניע פון א וואלקאן אויף צו רייבן כריין צו
איערע פיש ? ...

דער צווייטער :

— פארוואס נישט ? אפילו אויף צו פוצן מיר די שטיוול . . .
איך האב נישט קיין דרך ארץ פאר „וואלקאנען“, און — פאר
מליצה אוואדע נישט. חוץ לזה, פארשטייט איר פרצ'ן אויך
צו פלאך : דאס „ווייבל“ איז געווען דער אויסרייד פאר דער
אנגעשריבענער זאך, און נישט פארקערט. און — און איר ? ...
וואס קומט-ארויס פון אייער חכמה און אייער זעלבסטאנאליז?
בלייבט איר דען נישט אן עקר, אזוי ווי מײן „לעבנסווייזע“
עלטערע שוועסטער וואס היט איר אומשולד אזוי לאנג ביז —
ביז אדער זי פארהיט זי נישט, אדער זי ווערט פארדארט אין
איר גדלות'דיקער נארישער חכמה ? ...

די צוויי האבן זיך שווייגנדיק אנגעקוקט מיט א געמיש פון
האס און ליבשאפט. —

שרייבער אין חדר

ד ע ר נ א ר י ש ע ר מ ח ב ר .
(אן אמתע מעשה)

אמאל איז געווען א אידישער מחבר, איז ער געווען א נאר. ויהי היום, זענען צו אים געקומען צוויי אינגלעך פון דער לאס אנגעלעסער אידישער פאלקשול, מיט די נעמען יאסל וויינער און שלמה פריינט, און זיי האבן אזוי געזאגט:

„היות ווי די פאלקשול וויל מאכן א באזאר, כדי צו פאר-גרעסערן איר הכנסה, האבן זיך פארזאמלט די עלטערע קינדער פון דער שול און האבן באשלאסן צו העלפן אין דער ארבעט. און זיי האבן פארטראכט צו עפענען אויפן באזאר אן אייגענע בודקע, וואו זיי וועלן פארקויפן הפצים וואס זיי אליין וועלן קויגן. וגם מאנוסקריפטן פון ווערק פון אידישע שרייבער. און אויך וועלן זיי אין די מעג פונם באזאר ארויס-געבן א זשורנאל אויף זייערע אייגענע הוצאות. האבן אונדזער רע חברים אונדז געשיקט צו אייך מיט דער בקשה, אז איר זאלט אונדז געבן א מאנוסקריפט פון אייערער א זאך און זאלט עפעס אנשרייבן פאר אונדזער זשורנאל“.

אזוי האבן די צוויי יונגעלייט גערעדט. דאס איז געווען א גרויסער כבוד פארן מחבר הנ"ל, איז ער דאך אבער געווען א נאר, האט ער זיי אפגעזאגט. זענען די צוויי אינגלעך אוועק-געגאנגען און זיי האבן גארנישט געזאגט.

ביינאכט איז אליהו הנביא געקומען צום מהבר אין חלום און ער האט צו אים געזאגט: „רשע, פארוואס האסטו פאר-

שעמט צוויי קינדער פון דיין פאלק? — האָט דער מחבר גע-
זאָגט: „מײן האר, איך בין נישט קיין רשע — איך בין אַ נאַר.
מײן האר, זאָג מיר וואָס איך זאָל טון“. האָט אליהו געזאָגט:
„גיי און בעט זיי איבער און טו ווי זיי פארלאַנגען“. — און
ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, און ס'איז געווען אַ חלום.

אויף מאָרגן האָט דער מהבר געטון ווי דער תשבי האָט אים
באַפוילן — און האָט די מעשה פאַרשריבן מיט זיין אייגענער
האַנט.

שרייבער אין חדר